

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Pedagoginės psichologijos katedra

Jolanta Antanina Špakova

Pedagoginės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Vaikų patyčių paplitimo mokykloje kaita
prieš ir po prevencinės programos vykdymo**

**The change of children bullying at school
before and after the application of prevention programme**

Darbo vadovė: doc. dr. Rasa Bieliauskaitė

Vilnius 2008

Baigiamąjį darbą

....., patvirtintą
Filosofijos fakulteto dekaną įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir
įteikiau vadovui.

.....

(Data)

.....

(Absolvento parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) BA (MA)
darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

.....

(Data)

(Vadovo parašas)

.....

Baigiamąjį darbą su vadovo tarpininkavimu katedra gavo

.....

(Data)

.....

(Katedros reikalų tvarkytojos parašas)

TURINYS

TURINYS	3
SANTRAUKA	5
PRATARMĖ	7
ĮVADAS	9
1.1. Priekabiavimas, patyčios ir šių reiškinių paplitimas tarp mokyklinio amžiaus vaikų	9
SMURTO PREVENCINĖS PROGRAMOS ĮVAIRIOSE PASAULIO ŠALYSE	14
2.1. Prevencinės programos pagal Cornell	17
2.1.1. <i>Prevencinės programos, nukreiptos į visuomenę</i>	17
2.1.2. <i>Prevencinės programos, nukreiptos į šeimą</i>	18
2.1.3. <i>Prevencinės programos nukreiptos į bendraamžių grupes</i>	19
2.1.4. <i>Prevencinės programos nukreiptos į mokyklą</i>	19
2.1.5 <i>Prevencinė programa nukreipta į konfliktų sprendimą ir bendraamžių įjungimą</i>	20
2.1.6. <i>Prevencinė programa, nukreipta į patyčių sumažinimą</i>	21
2.1.7. <i>Prevencinės programos, nukreiptos į socialinių gebėjimų vystymą</i>	21
2.2. Prevencinės programos pagal Mihalic	22
2.2.1. <i>prevencinės programos nukreiptos į vaiko mokymą vaikystėje</i>	24
2.2.2. <i>Prevencinės programos nukreiptos į patyčias</i>	25
2.2.3. <i>Strategijos, skatinančios alternatyvų mąstymą</i>	26
2.2.4. <i>Programa nukreipta į gyvenimo įgūdžių lavinimą</i>	27
2.2.5. <i>Į vaiko galimybes nukreipta programa</i>	28
2.2.6. <i>Didieji Amerikos broliai ir seserys</i>	28
SMURTO APRAIŠKŲ PREVENCIJOS PROBLEMA LIETUVOJE IR GALIMI PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI	29
3.1. Smurto prevencijai skirti leidiniai	31
3.2 Lietuvos mokyklose – pasaulyje pripažinta patyčių prevencijos programa.....	32
3.3. Darbo tikslas, uždaviniai ir hipotezės	33
DARBO METODIKA	34
4.1. Dalyviai.....	34

4.2 Darbo metodai	35
4.3. Darbo eiga	36
4.4 Gautų duomenų apdorojimas.....	38
REZULTATAI.....	39
5.1. Mokinių saugumas mokykloje.....	39
5.2.Mokinių, patiriančių patyčias, dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo	41
5.3.Mokinių, patiriančių patyčias mokykloje, dažnio kaita per paskutinius 3 mėn.	43
5.4. Patiriamų patyčių būdų iš kitų dažnio pasireiškimo kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo mokykloje.....	45
5.5.Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo	49
5.6.Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos	51
5.7.Tyčiojimosi iš kitų mokinių būdų dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos.....	53
5.8.Vietos dažnumo kaita, kur mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų	56
5.9. To paties amžiaus mokinių saugumo jausmo ir tyčiojimosi dažnumo kaitos palyginimas	60
5.10. Mokytojų iš mokinių tyčiojimosi dažnumas.....	67
8.10 Rezultatų aptarimas	68
IŠVADA.....	73
LITERATŪRA	74
PRIEDAI.....	77

SANTRAUKA

Vaikų patyčių paplitimo mokykloje kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

Šio darbo *tikslas* pristatyti įvairiose pasaulio šalyse bei Lietuvoje atliktus tyrimus, kuriuose gauti duomenys atskleidžia problemišką patyčių mastą ir jų pasireiškimo ypatumus. Todėl siekiant efektyviai mažinti patyčių paplitimą ir jo pasekmes, svarbu taikyti specialiai šiam reiškiniui skirtas intervencijos programos, kurios turėtų būti taikomos kiekvienoje mokykloje ir nukreiptos ne tik į patyčias patiriančius ar į jas įsitraukiančius pačius vaikus, bet į visus mokyklos bendruomenės narius bei visuomenę apskritai. Tad taip pat svarbu supažindinti su jau egzistuojančiomis smurto, patyčių prevencinėmis programomis, jų taikymo ir realizavimo metodikomis mokyklose, įvertinti vaikų patyčių paplitimo mokykloje kaitą prieš ir po prevencinės programos taikymo.

Darbo metu yra keliama ir tikrinama ši *hipotezė*: prevencinės programos prieš patyčias įgyvendinimas atneš teigiamus rezultatus, t.y. sumažins atitinkamą patyčių lygį mokykloje. *Dalyviai*. Tyrime dalyvavo Anykščių A. Vienuolio gimnazijos mokiniai. Pirmą kartą anketas pildė 5-9 klasių, 400 mokinių 2006 metais. Iš jų 215 berniukų ir 185 mergaitės. Antrą kartą tą pačią anketą pildė taip pat 400 mokinių (215 berniukų ir 185 mergaitės) 2008m, kurie mokosi 7-11 klasėje.

Metodai. Anketa apie patyčias. Ji yra skirta įsitraukimui į patyčias reiškiniui nustatyti;

Patyčių prevencinė programa, kurios pagrindinis tikslas - sumažinti patyčių reiškinį bei jų paplitimo galimybes gimnazijoje. Programos kūrimui orientuotasi į trijų lygių pagrindines dalis: mokykla; klasė; individas.

Darbo eiga. Darbo pradžia 2006m vasario mėn. pabaiga 2008 balandžio mėn. Pirmas etapas - vaikų apklausa 2006. Antras etapas - prevencinės programos vykdymas. Trečias etapas - pakartotina vaikų apklausa po prevencinės programos vykdymo.

Išvada. Gauti tyrimo duomenis parodė, kad lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma tendencija, kad mokiniai jautėsi saugesni, iš jų mažiau tyčiotasi, mokiniai patys linkę mažiau tyčiotis iš kitų 2008 metais ir šie skirtumai statistiškai reikšmingi. Tai rodo, kad galima daryti prielaidą, jog prevencinių programų naudojimas mokykloje gali sumažinti patyčių reiškinį ir jo paplitimą.

SUMMARY

The change of children bullying at school before and after the application of prevention programme

The aim of this work is to present researches, made in different countries of the world and in Lithuania as well, the data of which shows the level of abuse and the peculiarities of this phenomenon. The aim is also to acknowledge with already existing prevention against violence and abuse programmes, with the methodics of their application and realization at schools, to evaluate the change of kids' abuse at schools before and after the application of the prevention programme.

In the process of work the following *hypothesis* was developed and checked: the implementation of the prevention against abuses programme will give positive results, that is it will lessen the level of abuse at school.

The participants. The pupils from Anykščiai district A.Vienuolis gymnasium participated in the research. For the first time, in the year 2006 the questionnaires were filled in by 400 pupils from 5-9 classes: 215 boys and 185 girls. For the second time in the year 2008 the same questionnaire was filled in also by 400 pupils, studying in 7-11 classes (215 boys and 185 girls).

Methods. Questionnaire about abuse. Its aim is to establish the phenomenon of involvement into abuse. The prevention against abuse programme, the main aim of which is to lessen the phenomenon of abuse and the possibilities of spreading it in the gymnasium. In order to make the programme it was directed towards the three level main parts: school, class, individual. *The process of the work.* *The beginning was in February 2006 - the end in April, 2008* The first stage – questionnaire for children in 2006. The second stage – implementation of the prevention programme. The third stage the repeated questionnaire for children after the implementation of the prevention programme. -

Conclusion. The obtained research data shows, that, comparing childrens' answers in 2006 with those in 2008 we can see the tendency, that children felt safer, they experienced less abuse they tended to abuse less the others themselves in 2008 and these differences are statistically important. This shows, that we can make a presumption that the implementation of prevention programmes at schools can lessen the phenomenon of abuse and the spread of it.

PRATARMĖ

Apie smurtą prieš vaikus Lietuvoje pradėta viešai kalbėti palyginus visai neseniai, bet ši problema egzistuoja jau ne pirmus metus. Vienas pirmųjų apie tai garsiai prabilęs „Vaikų linijos“ vadovas Robertas Povilaitis. Pasak jo smurtas mokykloje ir už jos ribų yra plačiai paplitęs sudėtingas kompleksinis socialinis reiškinys.

Pastaruoju metu žiniasklaidoje vis daugėja straipsnių apie žiaurius smurtinius įvykius ugdymo įstaigose. Apklausų duomenys rodo, kad smurtas, patyčios Lietuvos mokyklose - nuolatinė kasdienybė. 2002m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atliktas tyrimas atskleidė, kad patyčios Lietuvoje, palyginti su kitomis Europos šalimis, yra labiausiai paplitusios. Jei Švedijoje patyčias ir kitokias smurto formas patiria tik kas dešimtas mokinys, Lietuvoje - daugiau kaip pusė mokinių.

Dažniausios smurto formos mokykloje - patyčios tarp mokinių. Vis dažniau mokytojai mini atvejus, kai mokinių smurtą įvairiomis formomis patiria mokytojai. Mokiniai tiesiogiai ar per apklausas atskleidžia atvejų, kai nukentėjo nuo mokytojų. Mokytojai mokymų metu atskleidžia smurto tarp pačių pedagogų atvejus. Daugėja ir smurto šeimoje.

Šie faktai rodo, kad mokykla nėra saugi. Įveikti smurtą ir sukurti saugią mokyklą įmanoma tik bendromis mokyklos bendruomenės - pedagogų, mokinių ir tėvų pastangomis.

Dabar žiniasklaida, medikai, švietimo, visuomenės sveikatos specialistai imasi spręsti šią problemą. Sudėtinga šalies ekonominė ir socialinė padėtis, šeimų psichologinis klimatas, bendros vaikų nusikalstamumo tendencijos sąlygoja smurto prieš vaikus mokyklose ir jų prieigose apraiškas. Didėjanti socialinis ir psichologinis nesaugumas mokyklose, kelia pavojų vaikų, moksleivių, pedagogų saugumui ir apsunkina švietimo įstaigų bei kitų su vaikais dirbančių institucijų darbą. Reikalingos kompleksinės, koordinuotos įvairių žinybų pastangos siekiant išvengti smurto mokyklose bei jos prieigose, vykdyti smurto prevenciją ir teikti pagalbą nukentėjusiems ir smurtaujantiems vaikams. Dažnai smurto faktai lieka neatskleisti, smurtas nesustabdytas, o smurtautojams ir jų aukoms kvalifikuota pedagoginė- psichologinė ir socialinė pagalba nesuteikta.

Taigi smurto tema ir jo prevencinės programos mokyklose yra labai aktualu šiuolaikinėje visuomenėje. Nepaisant to, kad mokymasis mokykloje yra formalus, t.y. įstatymais reglamentuojamas dalykas, mokyklos gyvenimas yra daug platesnis.

Dėl visų šių faktų, padidėja dėmesys ir susirūpinimas, kaip užkirsti kelią smurtui mokyklose. Kyla gausybė klausimų. Ar turėtume vykdyti prevencines programas, kad pagerintume mokyklos klimatą ir mokytume vaikus mandagumo? Ar galime atpažinti išankstinius įspėjamuosius ženklus apie smurto protrūkį? Ar būtina pasikliauti nuline tolerancija ir padidėjusiu nušalinimu bei išmetimu, kad

nesužlugtų mokyklos veikla, o gal yra koks nors kitas kelias? Kaip galima paruošti mokyklas susitvarkyti su mokykloje paplitusiu smurtu bei krizėmis?

Taip, yra būdas, mes galime formuoti mokyklai paremtas prevencines programas, kurios gali žymiai sumažinti patyčių grėsmę. Pirmiausia svarbu, kad duomenys apie smurtą mokykloje gali padėti suprasti, kaip užkirsti tam kelią. Antra, kokie patyčių prevencinių programų metodai yra patys efektyviausi ir kaip jie gali būti įgyvendinti?(Skiba et al., 1998). Iškyla ir daugybė kitokių klausimų, kai bandoma imtis veiksmų, kad būtų užkirstas kelias smurtui, patyčioms mokyklose.

Tad šiame darbe norėčiau paminėti apie įvairiose pasaulio šalyse bei Lietuvoje atliktus tyrimus, kuriuose gauti duomenys atskleidžia patyčių mastą ir jų pasireiškimo ypatumus, pristatyti keletą autorių, kurie rekomenduoja jau egzistuojančias smurto, patyčių prevencines programas, jų taikymo ir realizavimo metodikas mokyklose. Taip pat nustatyti, įvertinti ir palyginti patyčių paplitimo bei pasireiškimo vienoje mokykloje mastą, formas ir jų pasikeitimus prieš prevencinės programos ir po prevencinės programos vykdymo. Prevencinės programos vykdymo trukmė dveji metus.

IVADAS

1.1. Priekabiavimas, patyčios ir šių reiškinių paplitimas tarp mokyklinio amžiaus vaikų

Pastaruoju metu mes vis dažniau ir dažniau kalbame apie smurtą. Kasdien apie tai perskaitome spaudoje, sužinome iš televizijos. Smurtas egzistuoja ne tik gatvėse, jis demonstruojamas videofilmuose, žurnaluose ir net kompiuteriniuose žaidimuose. Taip pat jis egzistuoja mokyklose.

Šiandien agresija įvardijamas toks elgesys, kuris yra panaudojamas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę arba negyvą objektą ir kuriuo siekiama sukelti diskomfortą, skausmą arba padaryti kokią nors žalą (tiek fizinę, tiek psichologinę) (G. Valickas, 1997). Dažnai agresija yra tapatinama su smurtu, o „agresijos“ ir „smurto“ sąvokos vartojamos sinonimiškai. Pažymėtina, jog nepaisant egzistuojančių bendrų tiek smurtinio elgesio, tiek patyčių požymių, šių dviejų sąvokų negalima tapatinti, nes smurtinis elgesys gali būti tik pavienis išpuolis, tuo tarpu patyčios yra nuolatinis, pasikartojantis elgesys. Be to, patyčių atvejais visuomet egzistuoja jėgos disbalansas, t.y. patyčių auka nusileidžia fizine ar psichologine jėga. Pažymėtina, jog agresiją galima įvardyti bendru reiškiniu, apimančiu tiek patyčias, tiek ir smurtaujančią elgesį, tačiau akivaizdu, jog ne visa agresyvių elgesį galima laikyti patyčiomis. Agresyvus, tiesioginis, dviejų, vienodą jėgos santykį ir panašias psichologines savybes turinčių asmenų fizinis susidūrimas nebus traktuojamas kaip patyčios (Tedeshi, Delson, 1994).

Patyčios skiriasi nuo įprastų konfliktų tarp mokinių, nes patyčių iniciatoriai nuolat atlieka agresyvius veiksmus, siekdami kitą asmenį įžeisti ar įskaudinti (Boulton, Underwood, 1995). Daugumas autorių – Olweus (1993, 1978); Farrington (1991), Rigby, Slee (1993); Dawkins(1995); Whitney, Smith (1993); Pellegrini, Long(2002); Nicolaidis, Toda, Smith (2002) ir kiti – patyčias mokykloje traktuoja kaip tam tikrą agresyvaus elgesio formą, tačiau išryškina skirtingus aspektus.

Ilgą laiką dominavo nuomonė, jog patyčios mokykloje yra įprastas ir dažnas reiškinys, todėl prieš kelis dešimtmečius jų analizei nebuvo skiriama reikiamo dėmesio. Patyčių mokykloje problema anksčiausiai susidomėta Švedijoje (Olweus, 1973) praėjusio šimtmečio 6-ojo dešimtmečio pabaigoje – 7-ojo dešimtmečio pradžioje, kiek vėliau – Norvegijoje (Olweus, 1978, 1993), paskui Suomijoje (Salmivalli, Lagerspetz, Bjorkqvist, Osterman, 1996). Ši problema taip pat tiriama Didžiojoje Britanijoje (Boulton, Smith, 1994), kitose Europos valstybėse, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje (Rigby, Slee 1993), Japonijoje, JAV (Whitted, Dupper, 2005). Remiantis avairių užsienio šalių

mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis, galima teigti, jog patyčias mokykloje patiria nuo 15% iki 20% mokinių (Olweus, 1973, Rigby 1999). Olweus, 1973 metais atlikęs nacionalinį tyrimą Norvegijoje ir apklausęs 8–16 metų amžiaus mokyklų vaikus, nustatė, kad 15% moksleivių patyrė patyčias arba patys jas inicijavo bent kartą per savaitę, o kartais ir dažniau (Olweus, 1973). Jungtinėse Amerikos Valstijose yra 2,1 mln. patyčių iniciatorių, 2,7 mln. patyčių aukų ir apie 160 tūkst. mokinių nelanko mokyklos baimindamiesi patirti patyčias (Whitted, Dupper, 2005). Vokietijoje nuolat patyčias patiria maždaug 8% vaikų, o 22% – patys jas inicijuoja (Wolke, Woods, Standford, Schultz, 2001). 1999m. atlikto tyrimo duomenimis, 42,2% Australijos mokinių niekuomet nėra patyrę patyčių, 23,7% vaikų patys inicijavo patyčias, 21,5% – patyrė patyčias ir patys buvo jų iniciatoriai. 12,7% buvo patyčių aukos (Rigby, 1999).

Kalbant apie priekabiavimą, patyčias ir šių reiškinių paplitimą tarp mokyklinio amžiaus vaikų, svarbu paminėti Jurgitos Valiukevičiūtės magistrinio darbo(2003) gautus rezultatus. Jie rodo, kad du trečdaliai (apie 70%) vidutinio mokyklinio amžiaus vaikų yra ištraukę į patyčių reiškinį – patiria priekabiavimą arba priekabiauja patys. Jos darbe buvo tyrinėjamas priekabiavimo reiškinio paplitimas ketvirtos klasės moksleivių tarpe; priekabiavimą patiriančių vaikų emociniai ir elgesio ypatumai, lyginami skirtinguose vaidmenyse į priekabiavimo reiškinį ištraukusių vaikų emociniai ir elgesio ypatumai; ieškoma sąsajų tarp vaikų priekabiuojančio elgesio ir agresijos, prievartos šeimoje patyrimo. Tyrimo rezultatai parodė, kad priekabiavimas yra nemažai paplitęs reiškinys tarp jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų: daugiau nei 70% ketvirtos klasės moksleivių priekabiavimą patiria bent retkarčiais, o apie 60% moksleivių bent retkarčiais patys priekabiauja prie kitų mokinių. Per paskutinius 3 mėnesius 27,1% ketvirtokų patyrė dažną bendraamžių tyčiojimąsi – kartą per savaitę ir dažniau ir 17,1% - patys dažnai tyčiojosi iš savo bendraamžių. Kitų iki šiol Lietuvoje darytų tyrimų rezultatai rodo kiek kitokią paplitimą: 1998m. moksleivių gyvenamosios tyrimo duomenimis vienuolikmečių tarpe priekabiavimą patiria apie 17% vaikų, o priekabiauja prie kitų – apie 12% vaikų (Zaborskis, Makari, 2001), o 2003m. atliktame priekabiuojančio elgesio paplitimo tyrime (Valickaitė, 2003) gauti rezultatai atskleidė, kad per paskutinius 2 mėn. apie 26,6% penktos klasės moksleivių patiria dažną priekabiavimą, tačiau prie kitų priekabiauja tik 9,3% penktokų. Taigi J. Valiukevičiūtės tyrimo duomenis, lyginant su kitais Lietuvoje atliktais tyrimais, gautas kiek didesnis moksleivių skaičius patiriantis priekabiavimą ir žymiai didesnis skaičius vaikų patys priekabiauja prie kitų.

J. Valiukevičiūtės atliktame tyrime pateikiamos išvados ir apie tai, kad: vaikai, patiriantys priekabiavimą, turi daugiau elgesio ir emocinių sunkumų, tokių kaip nerimastingumas, depresiškumas, vengimo elgesys, nei priekabiavimo nepatiriantys vaikai; priekabiuojantys vaikai pasižymi didesniu

agresyvumu ir bendravimo sunkumais nei nepriekabiaujantys vaikai; priekabiavimą patiriantys ir priekabiaujantys vaikai pasižymi skirtingais elgesio ir emocijų ypatumais: a) priekabiavimą patiriantiems vaikams būdingas didesnis internalių problemų – nerimastingumo, depresiškumo, vengimo elgesio išreikštumas bei žemesnė savivertė; b) priekabiaujantys vaikai pasižymi didesniu eksternalių problemų – agresyvumo, delinkventiško elgesio laipsniu bei bendravimo sunkumais; c) ir patiriantys priekabiavimą, ir priekabiaujantys vaikai pasižymi žemesne saviverte bei dažniau nei kiti vaikai patiria prievartą šeimoje. Dar svarbūs pastebėjimai yra tai, kad, kad vaikų, patiriančių priekabiavimą, savęs vertinimas žemesnis, nei priekabiavimo nepatiriančių vaikų ir yra ryšys tarp priekabiaujančio elgesio ir prievartos šeimoje patyrimo – priekabiaujantys prie bendraamžių vaikai dažniau iš savo tėvų patiria agresiją ar prievartą.

Svarbu paminėti, kad straipsnyje „Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994–2002 m.“ (Apolinaras Zaborskis, Lina Cirtautienė, Nida Žemaitienė, 2005;) pateikiamos išvados tyrimu, atliktu 1994, 1998 ir 2002 m., kurios nurodo, jog patyčias patiriančių ir iš kitų besityčiojančių moksleivių dažnis Lietuvos mokyklose yra didesnis negu kitose Europos šalyse: dažnų patyčių aukomis tampa vidutiniškai kas trečias 11–15 metų moksleivis. Patyčių iniciatoriais ir aukomis dažniau tampa berniukai nei mergaitės. Dažniausiai tyčiojamosi iš 13 metų moksleivių. 1994–1998m. kaime gyvenančių moksleivių tyčiojimosi dažnis buvo beveik 1,5 karto didesnis nei tarp gyvenančių mieste; 2002 m. šis skirtumas tarp kaimo ir miesto abiejų lyčių grupėse sumažėjo. Moksleivių patyčių paplitimo rodikliai skatina neatidėliotinai imtis kryptingos patyčių profilaktikos Lietuvos mokyklose.

Kyla klausimas kas gi lėmė patyčių įsigalėjimą Lietuvoje?

„Dažnai girdime tvirtinant, kad dabartinį patyčių ir smurto įsigalėjimą Lietuvos mokyklose lėmė dešimtmečius trukę okupacijos metai. Žinoma, skaudi istorija ir sunki patirtis neigiamai veikia mūsų žmonių sąmonę ir pasaulio suvokimą. Jėgos kultas, prievarta sprendžiamos problemos ir patyčios įsigalėjusios visur: šeimoje, mokykloje, viešojoje erdvėje. Tokioje prievartos atmosferoje niekinami visi silpnesnieji, tylesnieji arba tiesiog kitokie žmonės...“. Taip kalbėjo Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, kai dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokyklose“.

Šalies vadovo nuomone, tokių nuostatų įsigalėjimas, visuomenės susipriešinimas ir nepasitikėjimas būdingas ne tik mūsų valstybei, vis dar skaudžiai tebejaučiančiai okupacijos padarinius. Jis išreiškė viltį, kad šis renginys padės ieškoti modernių sprendimų, kaip išgyvendinti patyčias ir smurtą iš mūsų visuomenės, mokyklų ir bendruomenių. Pasak V. Adamkaus, reikėtų remtis jau anksčiau patyčių ir smurto problemas savo visuomenėse sprendžiančių valstybių patirtimi.

Prezidentas savo kalbą iliustravo pavyzdžiais iš susitikimų su mokiniais: „Vaikai mokyklose pripažįsta, kad patyčios egzistuoja. Aukos bijo kalbėti, nes yra įbaugintos ir silpnos.“

Šalies vadovas prisiminė ir patyčių istorijas keliose Lietuvos mokyklų, kai filmuota medžiaga pateko į interneto puslapius. Prezidentas pabrėžė, jog turime sekti kitų valstybių pėdomis ir didinti finansavimą programoms prieš patyčias, bei paragino bendram tikslui vienyti valstybines institucijas, nevyriausybinės organizacijas ir visuomenę. „Kad diegiamos programos būtų efektyvios, turime siekti, kad jos būtų prieinamos visoje Lietuvoje“, – pabrėžė V.Adamkus. Prezidentas išreiškė viltį, jog „konferencija taps gera pradžia, lūžio tašku kovojant su smurtu ir patyčiomis mokykloje“. Tęsiant šalies vadovo pasvarstymus, tikslinga prisiminti, jog patyčios egzistuoja agresijos kontekste.

Iki XX a. 6-ojo dešimtmečio pabaigos 7-ojo dešimtmečio pradžios bet kokia agresyvaus elgesio mokykloje apraiška buvo traktuojama kaip smurtinis elgesys ir aiškinama įvairiomis agresijos teorijomis. Freud, Lorenz nuomone (Krache, 2003), agresija slypi pačioje žmogaus prigimtyje, tuo tarpu Bandura (1973) teigia, kad agresija – specifine išmokta socialinio elgesio forma. Asmuo agresyviai elgtis išmoksta tiesiogines patirties dėka, už išreikštą agresiją susilaukdamas vienokio ar kitokio pastiprinimo. Agresyvus elgesys labai dažnai, sulaukia aplinkinių pritarimo ir leidžia pakelti statusą. Agresyviai veikiančiam asmeniui gali būti pritariama ne tik asocialioje, bet ir prosocialioje aplinkoje (Bandura, 1973). Kitas svarbus agresijos mokymosi budas – tai modeliavimas, arba mokymasis stebint. Tam tikrose grupėse egzistuoja agresija skatinančios elgesio normos, kurių dėka agresyvūs veiksmai tampa asmeninio pasididžiavimo šaltiniu. Be to, agresija užtikrina žmogui teigiamas išorines pasekmes arba pastiprinimą ir yra naudinga apribojant kitų žmonių nepriimtinius arba nepageidautinus poelgius (Bandura 1973; Suslavičius, Valickas 1999; Krache, 2003).

Crick ir Dodge (1996) nuomone, kai informacija, gaunama iš socialinės aplinkos, pertvarkoma adekvačiai, žmogus demonstruoja socialiai kompetentingą elgesį, o įvairūs informacijos pertvarkymo trūkumai gali lemti nepageidautiną (agresyvų) elgesį. Kuo daugiau netikslumų atsiranda kiekviename pertvarkymo žingsnyje, tuo didesne tikimybe, kad žmogus reaguos netinkamai ir pažeis prosocialias elgesio normas (Crick, Dodge, 1996; Valickas, 1997; Suslavičius, Valickas, 1999; Krache, 2003). Kito socialinės kognityvinės agresijos aiškinimo krypties atstovo Huesmann (Krache, 2003) nuomone, agresyvaus elgesio scenarijai gali būti įsisamoninami ir asimenami stebint kitų žmonių, arba modelių, reakcijas. Vaikai greičiausiai megdžioja ir įsimena tokius elgesio scenarijus, kurie modeliui užtikrina pozityvias pasekmes bei būna susiję su ryškiais orientuojančiais stimulais (Valickas, 1997; Suslavičius, Valickas, 1999; Krache, 2003).

Susidaro įspūdis, kad patyčios yra kasdienis neišvengiamas reiškinys. Užsienio šalių patirtis rodo, kad su jomis galima kovoti atitinkamai mokant mokinius, atkreipiant mokytojų ir tėvų dėmesį bei formuojant neabejingumą tokiai vaikų ir paauglių tarpusavio agresijai.

Siekiant efektyviai mažinti patyčių paplitimą ir jo pasekmes svarbu taikyti specialiai šiam reiškiniui skirtas intervencijos programas, kurios turėtų būti taikomos kiekvienoje mokykloje ir nukreiptos ne tik į patyčias patiriančius ar į jas ištraukiančius pačius vaikus, bet į visus mokyklos bendruomenės narius bei visuomenę apskritai. Užsienio šalyse taikomos patyčių intervencijos programos rodo, kad efektyvi mokykloje taikoma patyčių intervencijos programa turi būti vykdoma trijuose lygmenyse – visos mokyklos, atskiros klasės ir individualiame. Taigi į kovos su patyčiom strategijos įgyvendinimą turi būti įtraukti visi mokyklos bendruomenės nariai – mokyklos vadovai, mokytojai, moksleiviai ir jų tėvai. Vienas svarbiausių dalykų, kuriant vieningą kovos su patyčiom reiškinium strategiją – atitinkamos nuostatos patyčių atžvilgiu formavimas ir įdiegimas. Mokyklos kontekste tai reiškia, kad “antipatyčių” nuostata turi būti įdiegta į visos mokyklos filosofiją ir diegiama visiems mokyklos bendruomenės nariams. Tuo tikslu galėtų būti naudojama šviečiamoji veikla – ir mokytojai, ir moksleiviai, ir moksleivių tėvai turėtų būti supažindinti su patyčių problema, koks vaikų ir paauglių elgesys yra vadinamas patyčiom, kokiomis formomis jos pasireiškia, kokias pasekmes sukelia patyčias patiriantiems ir besityčiojantiems vaikams, kaip šis reiškinys yra susijęs su kitomis visuomenėje pasitaikančiomis prievartos ar agresijos apraiškomis.

Mokyklos lygmenyje svarbu ne tik formuoti nuostatą, bet ir nuolat stebėti patyčių paplitimo situaciją mokykloje. Todėl svarbi yra ir tiriamoji veikla – kiekviena mokykla gali apklausti savo bendruomenės narius apie patyčių paplitimą, jo formas, vietas, kuriose jos vyksta ir pan., ir remiantis apklausų duomenimis kurti vieningą priekabiavimo intervencijos programą. Tam tikros nuostatos patyčių atžvilgiu formavimas turi vykti tiek visoje mokykloje, tiek atskirose klasėse – kiekvienas mokytojas turėtų būti atsakingas už saugios aplinkos savo klasėje kūrimą, elgesio klasėje taisyklių kūrimą, moksleivių mokymą, kaip reaguoti, kuomet jie mato vykstantį priekabiavimą. Labai svarbus yra patyčių intervencijos programos moksleivių, kurie aktyviai neįsitraukia į šį reiškinį vaidmuo. Mokant šiuos moksleivius pastebėti vykstančias patyčias, skatinant padėti jas patiriantiems vaikams ir neprisidėti prie priekabiautojo, galima įtakoti patyčių atvejų dažnumą. Kita svarbi priekabiavimo intervencijos programos dalis – pagalba patyčias patiriantiems ir priekabiaujuantiems vaikams. Tai yra vadinamasis individualus intervencijos lygmuo. Pagalba reikalinga ir patyčių aukoms, ir priekabiautojams. Vaikai, patiriantys patyčias, dažniausiai jaučiasi bejėgiai kaip nors pakeisti

situaciją, taigi jiems yra labai reikalinga aplinkinių žmonių – mokytojų, bendraamžių, tėvų – parama ir pagalba. Svarbu, kad patyčias patiriantys vaikai turėtų galimybę visuomet papasakoti apie patiriamą priekabiavimą ir žinotų, kad bus stengiamasi kuo greičiau nutraukti priekabiavimą. Parama ir pagalba patyčias patiriančiam vaikui turi apimti ne tik sąlygų būti išklaustyam sudarymą, bet ir šio moksleivio integravimą į bendraamžių grupę, socialinių įgūdžių ugdymą (mokyti, kaip vaikas gali reaguoti priekabiavimo situacijoje, padėti pasitikėti savo jėgomis, skatinti kreiptis pagalbos ir pan.).

Tuo tarpu besityčiojantiems vaikams reikalinga pagalba tam, kad jie galėtų keisti savo elgesį. Taigi priekabiautojus reikia mokyti neagresyvių elgesio būdų – tuo tikslu galėtų padėti socialinių įgūdžių ugdymo programos, kurių organizavime ir taikyme svarbus vaidmuo tektų mokytojams, mokyklos psichologams, socialiniams darbuotojams.

Šie aukščiau pateikti tyrimai ir samprotavimai atitinka ir mano darbo problematiką. Visi pastebime, kad apie smurtą mokykloje ir bendraamžių vaikų tarpe daug kalbama, rašoma bei patariama, kad reikia daryti, kad šis reiškinys nepasikartotų. Dėl visų šių faktų, padidėja dėmesys ir susirūpinimas, kaip užkirsti kelią patyčioms mokyklose. Ar turėtume vykdyti prevencines programas, kad pagerintume mokyklos klimatą ir mokytume vaikus mandagumo? Ar galime atpažinti išankstinius įspėjamuosius ženklus apie smurto protrūkį? Ar būtina pasikliauti nuline tolerancija ir padidėjusiu nušalinimu bei išmetimu, kad nesužlugtų mokyklos veikla, o gal yra koks nors kitas kelias? Kaip galima paruošti mokyklas susitvarkyti su mokykloje paplitusiu smurtu bei krizėmis?

Manychiau, kad, yra būdas, ir mes galime formuoti mokykla paremtas prevencines programas, kurios gali sumažinti smurto ir žlugimo bei mokyklos irimo grėsmę.

Taigi, šiame darbe pamėginsiu pristatyti kelių autorių rekomenduojamas smurto, bei patyčių prevencines programas, jų taikymo ir realizavimo mokyklose tendencijas. Taip pat bus pateikiami pagrindiniai smurto prevencinių programų principai, kurių laikantis galima pasiekti teigiamų rezultatų bei dar kartą patvirtinti, jog smurtas mokyklose gali ir turi būti sumažintas. Tam, kad galėtume pažvelgti ar tai tikrai įmanoma, tikslinga įvertinti vaikų patyčių paplitimo mokykloje kaitą prieš ir po prevencinės programos taikymo.

SMURTO PREVENČINĖS PROGRAMOS ĮVAIRIOSE PASAULIO ŠALYSE

Tyrimai atlikti Kanadoje parodė, kad norint sukurti saugią mokymosi aplinką, ne tik mokiniams bet ir visiems dirbantiems, būtinas priklausomumo ir susietumo jausmas (Neufeld,1999). Dar įrodyta, kad moksleiviai, skatinantys sveiką mokymosi aplinką, patys geriau

mokosi (Schonert-Reichl,1999). Dauguma Britų Kolumbijos vidurinių mokyklų mokinių kasdien tiesiogiai ar netiesiogiai patiria įvairių formų patyčias. Jaunimo apklausa parodė, kad tik 39 procentai aštuntokų ir 59 procentai dvyliktokų visuomet mokykloje jaučiasi saugiai. Visoje Kanadoje 48 procentai aštuntokų berniukų ir 50 procentų mergaičių skundėsi kad jie pastarąjį semestrą buvo fiziškai ar psichologiškai ar žodžiu bauginami. Palyginus su 1994 tai yra 7 procentais daugiau. 56 procentai aštuntokų berniukų ir 50 procentų dešimtokų berniukų prisipažino patys užpuldinę kitus ir tai 8 procentais daugiau negu 1994 m. (McCreary Centras,1999)

Tyrimas atliktas daugybėje Vidurio Vakarų Jungtinių Valstijų vidurinių mokyklų, rodo, kad paauglius sunku griežtai suskirstyti į smurtautojus ir į aukas. „Smurtavimas panašus į poelgių kontinuumą. Vaikai, kurie labai smurtauja, sakėsi taip pat buvę aukomis. Beveik 80-90 procentų paauglių pranešė buvę persekiojami mokykloje kokio nors smurtautojo.“ (Asidao ir kt.1999). Kadangi šioje dinamikoje mokiniai vaidina dvipusį vaidmenį, tai „mokytojai neatpažįsta aukos elgesio“. Tai, kas kitiems atrodo kaip smurtautojo elgesys, gali būti savigynos atsakas. “Todėl smurtautojai – aukos dažnai baudžiami už jų smurtinį elgesį, tačiau nepastebima, ką jie patiria, kai tampa aukomis. Baudžiant vien tik už smurtavimą ir nepripažįstant smurtautojo, kaip aukos potyrių, galima tik paskatinti frustraciją ir tolimesnį agresyvų smurtautojo –aukos elgesį“(Asidao ir kt.1999).

Liudininkai, ypač turintys aukštą socialinį statusą, gali suvaidinti kritinę rolę, sustabdant priekabiavimą ir bauginimus. Tyrimai rodo, kad dažniausiai liudininkų įsikišimas yra efektyvus (Craig, Pepler, 1997).

Patyčių Kanados mokyklose tyrimas parodė, kad „nuo vieno trečdalis iki pusės apklaustųjų, kurie patyrė patyčias, nepranešė apie šiuos incidentus nei mokytojams, nei tėvams, nei policijai“ (Ryan, Mathers, Banner,1993)

1998 Britų Kolumbijos moksleiviai dalyvavę dviejų dienų Moksleivių Balso forume diskutavo apie savo patirtį susidūrus su jėgos grupėmis, bendraamžių spaudimu, apkalbų skleidimu, lytinės orientacijos problemomis. Moksleiviai sakė, kad mokyklos iš nieko gali padaryti didelį dalyką, kai veikama pagal pirmuosius įspėjančius ženklus ir jautriai reaguojama į kitų jausmus. Moksleiviai taip pat sakė, kad jie gali sustabdyti priekabiavimą savo mokyklose kalbėdamiesi su bendraamžiais apie smurto padarinius, kurdami paramos grupes, smerkdami smurtą, atkalbėdami bendraamžius nuo smurtavimo ir t.t.“ (Britų Kolumbijos moksleivių balso transliacija, 44 Mokyklų rajonas, Vankuveris, 1998 kovas).

1999 rudenį klausimynas, skirtas surinkti informacijai kaip dabar kovojama su priekabiavimu, buvo išsiuntinėtas į Britų Kolumbijos mokyklas. Klausimynas pateikė Saugios

Mokyklos Darbo Grupei informaciją, kuria remiantis buvo galima atrinkti mokyklas ir rajonus, labiausiai atitinkančius tokius kriterijus kaip socialinių gebėjimų ugdymas už mokyklos ribų ir kt. 2000 sausio 10-11 Vankuveryje Britų Kolumbijos Mokytojų Federacija Saugios Mokyklos Darbo Grupės vardu organizavo dviejų dienų forumą, kurio metu atrinktos mokyklos pasidalijo savo patirtimi. Norkamo vidurinėje mokykloje buvo sukurta brošiūra bei plakatas, vaizduojantys priekabiavimą, taip pat mokiniai kūrė įvairius vaidinimus. Mokyklos administracija pasamdė koordinatorių, kad jis sukurtų pilotinę programą su visa eile pamokų planų, nukreiptų prieš pažeminimą, apkalbas, priekabiavimą, nusistatymą. Buvo sukurta daugybė plakatų, kurių turinys buvo aptartas su moksleiviais. Kai kurie moksleiviai ėmė dalyvauti jaunimo lygiateisiškumo programoje, kiti dalyvavo spektakliuose, kūrė plakatus, patarinėjo bendraamžiams, bendravo su pradinukais ir t.t. Dabar mokykloje didelis dėmesys kreipiamas į lytinį priekabiavimą, pradedant nuo aštuntos klasės. Mokiniai patys vadovauja mažoms grupelėms, kur žaidžiami įvairūs žaidimai ir t.t. vyksta įvairios savaitės – „Dvasinė savaitė“, „Alkoholio ir narkotikų žalos savaitė“. Viktorijos vidurinėje mokykloje programa pagrįsta komunikacijos strategija, vadinama „nesmurtine komunikacija“, kurią sukūrė Marshallas Rosenbergas. Mokykla sukūrė savaitinę programą paaugliams, kurios metu vyresnieji mokomi dirbti su jaunesniaisiais. Jaunesni mokiniai mokosi įvairius rolių žaidimus su dviem lėlėmis „žirafa“ ir „šakalu“, kurios simbolizuoja požiūrį į smurtą. Programoje nagrinėjamas priekabiavimas bei bauginimas, tai, kaip žmonės jaučiasi, suprantant, kad jei mokiniai kalbės apie tai, jie lengviau susidoros su tokiomis situacijomis. Gulf Island vidurinėje mokykloje studentų komandos dalyvauja įvairiose prevencinėse iniciatyvose. Kūrė „Dieną be Baimės“. Moksleiviai vedė seminarą apie priekabiavimą, vyresnieji sukūrė mažesniesiems knygutę apie smurto prevenciją. Kelly Road vidurinėje mokykloje buvo pripažinta, kad smurtavimas – tai problema ir buvo sukurtas komitetas, pakviestas ekspertas, mokinių tarpe išplatinta anketa, kurios tikslas buvo surinkti informaciją kur ir koks priekabiavimas vyksta, ar jis nukreiptas prieš tam tikrą lytį, kokios amžiaus grupės jame dalyvauja. Anketos rezultatai buvo aptarti. Komitetas peržiūrėjo smurtavimo atvejus ir nusprendė kokių priemonių reikia imtis. Buvo sukurta brošiūra apie tai, kas yra užpildinėjimas bei priekabiavimas. Moksleiviai dalyvavo bendruose susirinkimuose su administracija bei prokuratūros atstovais. Port Hardy mokykloje vykdomi įvairūs partnerystės projektai tokie kaip „Nusikaltimo sustabdymo programa“ ir kt., kur bendradarbiaujama su policija, taip pat su bendruomenės prieš alkoholinėmis bei prieš narkotinėmis tarnybomis. Labai daug yra prevencinių programų, skirtų smurto apraiškom mažinti. Tam tikri autoriai jas pateikia kaip efektyviausias.

2.1. Prevencinės programos pagal Cornell

Cornell (1999) vienas iš autorių, kuris pateikia prevencines programas leidinyje „What Works in Youth Violence Prevention“ kad nei viena strategija, metodika bei programa nėra efektyvi, jei taikoma bet kam ir bet kokiose sąlygose. Pasak Cornell'io prevencinė prevencinės programos, kurios gali sumažinti smurto lygį iki 10 – 20 procentų, jau yra laikomos efektyviomis.

2.1.1. Prevencinės programos, nukreiptos į visuomenę

Daugiausia XX a. siūloma užkirsti kelią nusikalstamam elgesiui sutelkiant dėmesį į individą, o ne į jo aplinką. Tokio požiūrio šalininkai teigia, kad svarbiausios nusikalstamo elgesio priežastys glūdi pačiuose individuose – jų požiūryje, vertybėse, asmenybėje. Toks požiūris neįvertina to, kad individai egzistuoja ir funkcionuoja skirtingose aplinkose, kuri turi įtakos jų požiūriui, vertybėms, elgesiui ir suvokimui, kas yra tinkamo ir netinkamo elgesio normos.

Aplinkos veiksniai tokie kaip, lengvai pasiekiamas tabakas, alkoholis ir kitos narkotinės medžiagos bei žmonių bendras požiūris į smurtą ir medžiagų vartojimą gali turėti didžiulės įtakos smurto lygiui visuomenėje. Taigi prevencinės programos nukreiptos į visuomenę turi savo privalumą, pavyzdžiui, suteikia galimybę nusikalstamus įvykius paviešinti, nušviesti spaudoje, per radiją ir pan., o svarbiausia matomumas ir pakartotinis pastiprinimas – tai gali sustiprinti nuostatas prieš medžiagų vartojimą ir smurtą. Prieš smurtą veikiančios kampanijos žiniasklaidos pagalba gali publikuoti įvairius pranešimus, o tai lengvas būdas teikti daugialypę, skatinančią informaciją apie įvairaus nusikalstamo elgesio pavojų (A Mannisses Special Report).

Žinomi trys tipai prevencinių programų, nukreiptų į visuomenę: *auklėjamoji (Mentoring)* – tai palyginti nebrangi programa, kurios metu suaugusieji savanoriškai kiekvieną savaitę leidžia laiką su vaikais ir paaugliais, įtraukdami juos į pramoginę bei edukacinę veiklą; *pasilinksminimus stebinčios programos (Supervised Recreational Programs)* – žinoma, kad dažniausiai paauglių smurtavimas prasideda iškart po pamokų. Pamokų ir visuomeninio darbo nesujungimas yra didžiulė problema, kuri trukdo kontroliuoti paauglių nusikalstamumą, todėl popamokinės programos turi potencialios reikšmės ir bet kuri bendruomenė turi į tai atsižvelgti planuodama prevencinę programą; *bendrają tvarką kontroliuojančios (Community Policing) programos* – labiausiai nusikalstamoms ir pavojingoms gaujoms sutramdyti nei vienas metodas nėra toks efektyvus kaip agresyvus teisinis spaudimas, kurio pasekmė areštas ir grupės lyderių įkalinimas (Cornell, 1999).

Į visuomenę nukreiptos prevencinės programos remiasi teorija, kad jeigu didžioji visuomenės dalis – nuo vyriausybinių institucijų, mokyklų ir policijos iki prekybininkų, tėvų ir dvasininkų – galėtų prisidėti prie šios prevencinės programos, kovojančios su tam tikra nusikalstamo elgesio forma, tada atsirastų didesnė tikimybė sumažinti ar visiškai pašalinti netinkamo elgesio formas (A Mannisses Special Report).

2.1.2. Prevencinės programos, nukreiptos į šeimą

Dauguma žmonių sutinka, kad pirmiausia šeima yra atsakinga už vaiko saugumą ir normalų vystymąsi bei pagalbą, paramą vaikui. Įgudę tėvai padeda vaikams tapti besirūpinančiais, kompetentingais ir atsakingais suaugusiais žmonėmis, gyvenančiais našiai ir taikiai. Tačiau paskutiniaus dešimtmečiais dramatiški pasikeitimai vyksta mūsų visuomenėje. Dauguma tokių nukrypimų – skurdas, benamystė, motinos dirbančios ne namie, vienišos šeimos, paauglės motinos – gali apsunkinti šeimos gebėjimą išauginti sveiką vaiką, padidinti tikimybę, kad paaugliai, net ir labai ankstyvame amžiuje, bus linkę į rizikingą elgesį, tokį kaip narkotinių medžiagų vartojimas bei smurtas. Taigi, šeima paremtos prevencinės programos vaidina svarbų vaidmenį. Kai kurioms šeimoms reikia tik vienkartinės paramos, kai atsiranda tam tikrų problemų. Kitos susiduria su didesniais sunkumais ir joms reikia nuolatinės paramos. Tokioms šeimoms gali prireikti aktyvios paramos vaikams apsaugoti ir padėti jiems perduoti tėvų vertybes ir įgūdžius, kurie padėtų jų vaikams sėkmingai gyventi suaugus.

Prevencinės programos, nukreiptos į šeimą, metodikos skirstomos į tris grupes: *tėvų ir šeimos įgūdžių lavinimas (Parent and Family Skill Training)* – ši metodika gali padėti tėvams ir šeimos nariams ugdyti ir apsaugoti savo vaikus, vystyti vaiko prosocialinį elgesį, ir efektyviai susidoroti su ypač daug dėmesio reikalaujančiais vaikais; *pagalba šeimai „iš vidaus“ (Family In-home Support)* – ši metodologija padeda nukreipti šeimas, kurios turi silpnų vietų dėl daugybės rizikos faktorių ar negali apsisaugoti nuo kokio nors vieno ypač stipraus faktoriaus. Labiausiai tikėtina, kad tokios šeimos gali suirti ar palūžti ir palikti vaikus gatvėje. Pritaikymas pagalbos šeimai „iš vidaus“ metodikos, tuo pačiu metu suranda rizikos šaltinius ir specialiai paruošia intervencijos programą pagal kiekvienos šeimos unikalią situaciją. Intensyvi ir visapusiška pagalba teikiama keletą mėnesių per metus gali atstatyti ir stabilizuoti šeimą; *šeimos terapija (Family Therapy)* – ši metodika yra sukurta pagerinti šeimos funkcionavimą ir sumažinti paauglių nusikalstamumą, recidyvizmą, vaikų prievartavimą ir kitokį žymų antisocialinį elgesį. Šeimos terapija padeda šeimos nariams vystyti socialinius įgūdžius ir pagerinti bendravimą, šeimos dinamiką ir tarpasmeninius santykius (A Mannisses Special Report).

Šeima paremtos prevencinės programos yra skirtingų tipų, tačiau visos jos sutelkia dėmesį į šeimos funkcionavimą kaip visumą, tarpasmeninius santykius, tinkamą tėvų elgesį, tinkamą bendravimą ir pan., kad būtų galima išvengti vaikų polinkio į asocialų elgesį, smurtavimą.

2.1.3. Prevencinės programos nukreiptos į bendraamžių grupes

Keletas teorijų teigia, kad maždaug nuo 12 metų amžiaus, bendraamžių įtaka užima daug svarbesnę vietą vaikų suvokime, nei, pavyzdžiui, tėvai, mokykla ar žiniasklaida. Ji tampa vieninteliu svarbiausiu veiksmu, kuris nulemia įvairiapusišką elgesį paauglystėje. Taigi struktūruota bendraamžių programa gali suteikti paaugliams žinių, įgūdžių ir motyvacijos, kaip produktyviai tvarkytis su bendraamžių santykiais ir iškilusiais konfliktais, atsispirti narkotikų ar alkoholio vartojimui, bei atsilaikyti prieš kitokias rizikingo elgesio formas.

Kai kurios pačios bendriausios ir efektyviausios ta pačia amžiaus grupėje paremtos programos yra skirtos kovoti su netinkamu elgesiu. Pagrindai, kuriais remiantis kuriamos šio tipo prevencinės programos, yra šie: paaugliai gali daryti įtaką savo bendraamžiams mokydami juos; paauglys gali išmokyti stebėdamas savo bendraamžius; bendraamžių įtaka gali pasireikšti keičiant bendraamžių grupės nuostatas, mokydami kitus, kad konfliktus reikia spręsti konstruktyviai.

Programos, kurios moko kaip spręsti konfliktus, išmoko bendraamžių grupių lyderius spręsti juos nenaudojant smurto. Tokios programos gali pagerinti konfliktų sprendimo įgūdžius ne tik bendraamžių lyderių, bet ir mokinių, kurie yra mokomi (A Mannisses Special Report).

2.1.4. Prevencinės programos nukreiptos į mokyklą

Dauguma mokyklų turi sudarytus planus, ką reikėtų daryti kilus gaisrui, esant pavojingam orui, išaiškėjus ginklų laikymui, muštynėms, prireikus medicininės pagalbos ar esant kitoms įvairiausioms situacijoms. Tačiau dažniausiai, kai atsitinka kažkas nenumatyta, dauguma pedagogų supranta, kad jie nėra visiškai pasiruošę ir numatę į priekį. Tokiu momentu mokyklos valdžia susiduria su daugybe iššūkių, tarp kurių yra ir mokyklos saugumo užtikrinimas bei apsaugojimas nuo tolesnio pavojaus plitimo (Teaching Tolerance, 1999).

Taigi visų smurto prevencinių programų bendras tikslas yra užkirsti kelią smurtui dar iki jo pasireiškimo. Prevencinių programų, nukreiptų į mokyklą taikymas vaikams bei paaugliams yra paremtas prielaida, kad mokymas, ugdymas gali pakeisti mokinių supratimą, žinių lygį ir mokymosi

įgūdžius, o kartais gal net ir patį elgesį, įgalina jaunimą pasitikėti savimi ir nukreipti savo asmenybės vystymąsi teigiama linkme (Alberta, 2002). Būtent, remiantis tokiu požiūriu yra sukurta apie 600 mokykla paremtų smurto prevencinių programų. Visų jų pagrindinis tikslas yra tas pats, tačiau pačios programos skiriasi. Jos skiriasi savo pagrindiniais principais, strategijomis, prielaidomis, įgyvendinimo bei taikymo metodikomis ir pan. Be to, skirtingose programose yra akcentuojami skirtingi aspektai, kuriais remiantis sudaroma programa. O svarbiausia, programos skiriasi savo efektyvumu. Programos efektyvumas – tai svarbiausias kriterijus, į kurį atsižvelgiama renkantis tinkamiausią prevencinę programą, nes kuo efektyvesnė programa, tuo didesnė tikimybė, kad programos įgyvendinimas atneš teigiamus rezultatus, t.y. sustabdys ar akivaizdžiai sumažins atitinkamo smurto lygį mokykloje.

Kaip jau buvo minėta, smurto prevencinių programų yra labai įvairių ir dažniausiai jos orientuotos į skirtingos rūšies smurto prevenciją. Kadangi nėra galimybių ir tikslo pateikti visų apytiksliai 600 smurto prevencinių programų, todėl toliau pateikiami keturių skirtingų tipų programų aprašymai, pagrindiniai jų principai. Į kiekvieną iš šių programų tipų įeina daugybė prevencinių programų, kurios kovoja su atitinkama smurto rūšimi, dažniausiai pasireiškiančia mokyklose.. Kiekvienas atskiras programos tipas – tai daugybė smurto prevencinių programų, kurios priklauso šiam tipui. Visos vieno tipo programos turi labai panašius principus, jų tikslai vienodi ir jos visos kovoja už atitinkamos rūšies smurto prevenciją mokykloje.

2.1.5 Prevencinė programa nukreipta į konfliktų sprendimą ir bendraamžių įjungimą

Šio tipo programų esmė yra moksleivių mokymas atidžiai ir pagarbiai klausytis kito žmogaus nuomonės, priimti nuomonių skirtumus, ir vystyti kūrybiškus, abi puses tenkinančius sprendimus. Taip pat mokiniai yra mokomi keistis problemomis su bendraamžiais, diskutuoti ir diskusijų metu priimti bendrą problemos sprendimą. Nors savarankiškos bendraamžius įtraukiančios programos nebuvo kruopščiai iširtos, yra įtakingų įrodymų, kurie remia bendro lavinimo mokyklų programas, kurios jungia bendraamžių prijungimo ir kitas konfliktų sprendimo formas. Pavyzdžiui, „Johnson and Johnson“ vadovavo dideliame tyrimui, paremtu „taikdarių“ teorija, naudodami skirtingas programas įvairių skirtingų klasių moksleiviams. Gauti rezultatai parodė, kad mokiniai gali išmokti ir atsiminti konfliktų sprendimo įgūdžius, bei vėliau pritaikyti išmoktus įgūdžius sprendžiant iškilusius konfliktus mokykloje ar namuose. Jų programa sumažino bendras mokyklos problemas ir palengvino akademinis pasiekimus (Cornell, 1999).

2.1.6. Prevencinė programa, nukreipta į patyčių sumažinimą

Patyčios mokyklose yra plintanti problema, į kurią dažnai žiūrima pro pirštus ar nepakankamai įvertinama. Dėl to, kad tyčiojimas yra toks paplitęs, dažnai manoma, kad tai yra normali ar neišvengiama jaunuolio vystymosi dalis. Tačiau, terorizuojami vaikai nuolat susiduria su daugybe psichinių problemų, tokių kaip depresija, nerimas bei sumenkėjusi savigarba. Aukos jaučiasi nesaugiai mokykloje ir dažniau turi problemų susijusių su pamokų lankymu nei kiti mokiniai. Aukos, iš kurių nuolat tyčiojamosi, gali ir suaugę turėti socialinio prisitaikymo problemų. Kadangi suaugusieji toleruoja patyčias, jie leidžia susikurti klaidingam vaikų supratimui ir skatina prievartos, įžeidinėjimų, žeminimo ir smurto naudojimą kaip kitų kontroliavimo priemonę. Mokyklose paplitusios agitacijos, kurios smerkia patyčių reiškinį ir skatina elgtis tinkamai, gali žymiai sumažinti patyčias ir taip pat sumažinti iš to sekančios agresijos ir nusikalstamumo tikimybę. Dan Olweus sukūrė ir išbandė nepaprastai sėkmingą programą, kuri pirmiausia buvo taikoma Norvegijoje ir vėliau Jungtinėse Amerikos Valstijose bei kitose šalyse. Olweus (1997) įvertino šios programos efektyvumą 42-ose Norvegijos pradinėse ir vidurinėse mokyklose. Ji 50 procentų sumažino priekabautojo/aukos problemas, be to buvo sumažinti vandalizmo, pamokų praleidinėjimo ir muštynių reiškiniai (Cornell, 1999).

Yra daugybė programų ir vadovų, mokančių kaip vykdyti agitacijas prieš patyčių reiškinį. Pavyzdžiui, „Jūsų mokykla nepasiduodanti patyčioms“ (Bully-Proofing Your School) yra prevencinė programa, sukurta, kad mokyklos aplinka taptų fiziškai ir psichologiškai saugesnė mokiniams. Pasitelkdama personalo mokymą, mokinių taisykles, intervenciją su priekabautojais ir bendradarbiavimą su aukomis ir tėvais, programa naudoja dialogus, klasės diskusijas, kad išmokyti kontroliuoti pyktį, agresyvų elgesį bei empatiją (Cornell, 1999).

2.1.7. Prevencinės programos, nukreiptos į socialinių gebėjimų vystymą

Jau nuo ketverių metų amžiaus vaikai gali būti mokomi spręsti tarpasmenines problemas naudojant metodus, pagrįstus įsijautimu į kitų problemas bei dėmesingumu kitiems. Socialiniai gebėjimai paprastai yra paremti gebėjimu sutarti su kitais ir efektyviai susidoroti su problemomis. Yra keletas tinkamai parengtų ir kruopščiai įvertintų programų, kurios moko socialinių gebėjimų. Viena iš labiausiai žinomų programų „Kognityvinis tarpasmeninių problemų sprendimas“ (Interpersonal Cognitive Problem Solving) (ICPS, taip pat žinoma tokiu pavadinimu: „Aš galiu išspręsti problemą“

(„I Can Problem Solve“) buvo sukurta Myrnos Shure ir kolegų, kaip pasekmė 35-erių metų mokslinių tyrinėjimų. Ši programa moko vaikus nustatyti problemą, suprasti kitų jausmus ir požiūrius, apgalvoti pasirinkto sprendimo pasekmes, ir galiausiai pasirinkti teisingiausią veiksmų planą. Pagrindinis psichinės sveikatos prevencijos (The Primary Mental Health Prevention, PMHP) projektas yra viena seniausių ir labiausiai gerbtinų iš visų mokykla paremtų programų, kurios tikslas atpažinti ir mokyti vaikus, kuriems gresia emociniai ir elgesio problemų sutrikimai. PMHP buvo modifikuojama ir plėtojama 40 metų, tačiau jos pagrindas visada buvo atidus stebėjimas ir profesionalus konsultavimas vaikų, kurie turi emocinių ir elgesio problemų. Yra įtraukti specifiniai socialinių problemų mokymo komponentai – sprendimas, pagalba vaikams, kurių tėvai išsiskyre, bendraamžių tarpusavio bendravimo palengvinimas ir skatinimas mokytis bendradarbiavimo („Study Buddy“ programa). PMHP sukūrė dabar jau plačiai pripažintą platinimo ir mokymo programą; šis modelis jau formaliai naudojamas Kalifornijoje (180 rajonų mokyklose), Konektikute (23), Niujorke (134) ir Vašingtone (34), taip pat dar daugiau nei tuzinas kitų valstijų taiko panašias programas (Cornell, 1999).

2.2.Preveninės programos pagal Mihalic

Tyrinėjimų ir smurto prevencijos centras (The Center of the Study and Prevention of Violence, CSPV) Kolorado universitete 1996 metais sukūrė ir išleido pradedančiųjų smurto prevencijos planą, kad būtų galima nustatyti ir pritaikyti efektyviausias smurto prevencines programas visoje šalyje. Šitame plane aprašyta 11 prevencinių ir intervencinių programų, kurios atitinka griežtus mokslinius programos efektyvumo standartus. 11 programų buvo įrodytos esančios efektyvios, norint sumažinti paauglių smurtą, agresiją, nusikalstamumą ir medžiagų vartojimą, bei ikismurtinę vaikystės agresiją ir elgesio sutrikimus. Kitos 19 programų buvo nustatytos, kaip daug žadančios programos, iš kurių daug tikimasi. Iki šiol daugiau nei 500 programų buvo peržiūrėta ir CSPV toliau ieško papildomų programų, kurios atitiktų griežtus atrinkimo kriterijus (Mihalic et al., 2001).

Cornell pateikia prevencines programas nukreiptas į visuomenę ir mokyklą, o štai kitas autorius Mihalic (2001) pateikia prevencines programas, kurios nukreiptos į patį vaiką, kaip asmenybę. Jo teigimu bandymas sustabdyti patyčias mokykloje labiausiai priklauso nuo naudojamų intervencijų vaiko raidos eigoje. Pasak Mihalic yra būtina atpažinti programas, kurių efektyvumas yra įrodytas. Nors programos modelis retai, jei išvis kada nors, gali būti įrodytas esantis pranašesnis už kitus, konkretus modelis suteikia didesnę pasitikėjimą, po to, kai jo teorinis pagrindas, tikslai ir objektyvumas bei rezultatų įvertinimas yra kruopščiai peržiūrimi. Nors remiantis įvairių mokslininkų patikrinimais ir atsiliepimais nustatomos pavyzdinės programos, metodologiniai standartai, naudojami programos

efektyvumo įvertinimui, gali žymiai pasikeisti. Keletas mokslininkų atsiliepimų gali iš tikrųjų nulemti nustatytos programos įvertinimą, tačiau daugiausia standartai yra keičiami ir retai būna aiškūs ir nekintantys. Daugumos programų įvertinimas neatskleidžia tikro eksperimentinio modelio ir neduoda statistiškai reikšmingų rezultatų. Be to, labai nedaug rekomenduojamų programų buvo pritaikytos daugybėje vietovių ar suteikė ilgalaikį smurto sumažinimo efektą, kai buvo baigtas jų taikymas. Iš esmės, daugelyje tyrimų prevencinių programų efektyvumo standartai yra labai žemi. Priešingai, pradedančiųjų smurto prevencijos plano programos atitinka pačius griežčiausius įvertinimus naudojamus šioje srityje. Pats svarbiausias kriterijus, į kurį turi būti atsižvelgiama, kai peržiūrimas programos efektyvumas, yra įrodymas, kad ši programa iš tiesų gali sumažinti egzistuojančią problemą naudojant pagrįstą mokslinį modelį. Kiti svarbūs kriterijai yra ilgalaikiškumo efektas ir galimybė pakartoti programą daugybėje vietovių. Šio plano programos turi atitikti visus tris išvardintus kriterijus, o daug žadančios programos turi atitikti tik pirmąjį kriterijų. Nors dar ir papildomi veiksniai yra apsvarstomi atrenkant programas, bet tie trys kriterijai aprašyti aukščiau yra patys svarbiausi (Mihalic et al., 2001).

Aprašyti atrankos kriterijai nustato aukštus standartus, kurių neatitinka daugelis programų, todėl čia pateikiama tik keletas patvirtintų programų. Aukšti standartai atspindi programos efektyvumo lygį ir užtikrina, kad pritaikytos programos gali sustabdyti smurtą. Programos, kurios bus aprašytos toliau, atitinka visus nustatytus standartus ir buvo įrodytas jų efektyvumas siekiant sumažinti paauglių smurtą, agresiją, nusikalstamumą bei medžiagų vartojimą. Laikui bėgant ir atsirandant vis naujiems mokslo pasiekimams, CSPV tikisi, kad prie šių programų bus prijungta kitų patikimų, efektyvių programų, kurias visuomenė galėtų patikimai taikyti (Mihalic et al., 2001).

Toliau bus pateikiamos programos, kurios pasak Mihalic (2001) pripažintos efektyviomis. Ne visos jo pateikiamos programos yra taikomos mokyklose, kitos programos taikomos atsiradus problemų namuose, tarp šeimos narių, bendruomenėje ir pan. Todėl šiame darbe bus pateikiamos tos programos, kurios taikomos mokyklose ir tos programos, kurios laikomos efektyviomis, bet netaikomos tiesiogiai mokyklose, tačiau jų įtaka tolimesnei vaiko raidai, jo socialiniam, o ypač mokykliniam gyvenimui yra didžiulė. Taigi galima sakyti, kad ne mokyklose taikomos smurto prevencinės programos gali turėti netiesioginę įtaką vaiko akademiniam gyvenimui, santykiams ir pan. mokykloje, su bendraamžiais, mokytojais ir kitais atitinkamos bendruomenės nariais.

2.2.1. prevencinės programos nukreiptos į vaiko mokymą vaikystėje

Vaikystėje ir paauglystėje agresija labai greitai vystosi. Maži vaikai jau gali būti pasąmonėje susikūrę asocialaus elgesio modelį, kuris pasireiškia jau ikimokykliniame periode, toliau tęsiasi ir tampa stabilus mokykliniame amžiuje. Didelė dalis vaikų, kurie turėjo elgesio problemų (tokių kaip padidėjusi agresija, nepaklusnumas bei priešiškas ir impulsyvus elgesys) pakeitė 4 ar 5 ikimokyklinio ugdymo įstaigas kol jiems sukako 6-eri metai. Dėl šios priežasties jiems pradėjus lankyti vidurinę mokyklą, susidariusi neigiama reputacija ir neigiamas bendraamžių bei tėvų požiūris į juos, dažniausiai jau būna tvirtai nusistovėjęs. Ankstyva intervencija gali padėti sumažinti agresyvių elgesį ir neigiamą reputaciją, kol tai netampa pastoviu elgesiu. Prevencinė programa nukreipta į vaiko mokymą vaikystėje - tėvų, mokytojų ir vaikų mokymo programa. Tai išsamus mokymo programų rinkinys, apimantis tėvų, mokytojų ir vaikų mokymą, kuris buvo sukurtas, kad skatintų socialinę kompetenciją ir apsaugotų ar sumažintų tikimybę atsirasti elgesio problemoms vaikystėje. Programoje dalyvauja vaikai nuo 2-ejų iki 8-erių metų, kurie jau turi elgesio problemų arba patenka į tokių vaikų rizikos grupę. Apmokyti padėjėjai naudoja dialogines prezentacijas, video medžiagą ir dialogo metodikas, kad būtų skatinamos grupinės diskusijos, įvairūs problemų sprendimo būdai bei minčių raiška. Tėvų mokymo dalis susideda iš trijų serijų: pagrindinės, pažengusiųjų ir mokyklinės. Pirmoji dalis sudaro tolesnio programos plėtojimo pagrindą. Pagrindinėje dalyje mokytojai moko tėvus interaktyvių žaidimų ir pastiprinimo būdų, disciplinos, nesiremiančios smurtu, logiškų ir natūralių pasekmių siekimo ir problemų sprendimo būdų. Pažengusiųjų mokymo dalyje atkreipiamas dėmesys į šeimoje egzistuojančius rizikos faktorius, tokius kaip depresija, pykčio protrūkiai, šeimyniniai vaidai, nesugebėjimas susitvarkyti su iškilusiomis problemomis ir paramos nebuvimas. Mokyklinė mokymo dalis sutelkia dėmesį į vaiko akademinis ir socialinius gebėjimus. Mokytojų mokymo dalyje sutelkiamas dėmesys į mokytojo gebėjimus suvaldyti klasę. Ji siekia padėti mokytojams padrašinti ir motyvuoti mokinius, skatinti mokinių bendradarbiavimą su bendraamžiais ir mokytojais bei moko mokytojus, kaip suvaldyti pyktį ir įgyti problemų sprendimo įgūdžių, sumažinti klasėje vyraujančią agresiją. Vaiko mokymo dalis, dar žinoma kaip Dina Dinozauras (Dina Dinosaur) mokymo programa, kuri padeda plėtoti įgūdžius tokius kaip emocijų valdymas, sutarimas su kitais, draugų susiradimas ir išsaugojimas, pykčio valdymas, tarpasmeninių problemų sprendimas, mokyklos taisyklių laikymasis ir geri pasiekimai mokykloje. Šešiose atsitiktinai atrinktose grupėse buvo pritaikyta Nuostabaus amžiaus metų programos tėvų mokymo dalis, kuria buvo pasiekta gerų rezultatų:

- prislopintas vaikų netinkamas elgesys
- pagerintas bendravimas su tėvais

Šie pagerėjimai buvo patvirtinti praėjus 3 metams po programos pritaikymo. Taikant programos mokytojų mokymo dalį taip pat pasiekta gerų rezultatų:

- sumažintas mokinių hiperaktyvumas, asocialus elgesys bei agresija
- pasiekta geresnių socialinių ir akademinų rezultatų

Įvykdžius vaiko mokymo programą, pasiekta stipresnių rezultatų:

- žymiai pagerėjo vaiko socialiniai gebėjimai ir pozityvūs konfliktinių situacijų tarp bendraamžių sprendimo būdai
- sumažėjo elgesio problemos namie ir mokykloje

Daugelis valstybinių institucijų Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Norvegijoje ir Australijoje jau pritaikė bent vieną iš trijų šios programos dalių ir susilaukė teigiamų pasekmių (Mihalic et al., 2001).

2.2.2. Prevencinės programos nukreiptos į patyčias

Patyčių prevencinė programa buvo sukurta, tobulinta ir sistemingai vertinama Norvegijoje, po to, kai trys berniukai nusižudė dėl bendraamžių tyčiojimosi. Pirmasis projektas buvo įgyvendintas 1983-1985 metais, kuriame dalyvavo 2,500 jaunuolių iš 42-jų mokyklų visame mieste. Patyčių problema yra labai opi ir kasmet užfiksuojama vis daugiau patyčių aukų mokyklose. Būtent dėl šios priežasties programa buvo įgyvendinta Norvegijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kitose šalyse. Tyčiojimas verčia vaikus jaustis pažemintais, nelaimingais ir sutrikusiais. Daugelis praranda savigarbą, tampa nerimastingi ir nesaugūs; dažnai dėl to nukenčia jų gebėjimas susikaupti ir mokytis, todėl vaikai dažnai vengia eiti į mokyklą. Dažnai tie vaikai, prie kurių nuolat priekabiaujama, patyčių pasekmes jaučia ir suaugę. Be to, patys priekabiautojai dažnai pradeda „reikštis“ kitose srityse – vandališkai elgiasi su kitų nuosavybe, vagiliauja parduotuvėse, praleidinėja pamokas ir pradeda vartoti narkotikus. Taigi tokiems vaikams, kurie mokykloje iš kitų tyčiojami, priekabiauja, padidėja tikimybė, kad ir suaugę imsisi smurto: net 60 procentų vaikų, kurie 6-9 klasėse priekabiaudavo prie kitų, suaugę įvykdė bent vieną nusikaltimą.

Programos pagrindinis tikslas - sumažinti patyčių reiškinį mokyklose bei jų pasireiškimo ir paskatinimo galimybes. Mokyklos personalas yra atsakingas už programos pristatymą ir įvykdymą, jų pastangos reikalingos tam, kad būtų galima pagerinti santykius tarp bendraamžių ir padaryti mokyklą

saugesne ir malonesne vieta. Programa taip pat padidina susidomėjimą ir žinias apie egzistuojančią problemą, įtraukia mokytojus ir tėvus, sukuria aiškias taisykles prieš priekabiavimą ir suteikia paramą bei apsaugą priekabiautojų aukoms. Yra trijų lygių pagrindinės programos dalys, kurios apima skirtingas sritis:

- *mokykla* – mokyklos darbuotojai platina anonimines anketas, kad būtų galima įvertinti patyčių rūšis ir paplitimą, taip pat aptaria problemą, planuoja programos pritaikymą, suformuoja mokyklos komisiją, kuri vadovautų programos vykdymui ir paskirtų mokinius, kurie atliktų stebėtojų vaidmenį pertraukų metu;
- *klasė* – mokytojai ir/arba kiti mokyklos darbuotojai supažindina mokinius su klasės taisyklėmis, kurios nukreiptos prieš patyčias, ir skatina jų laikytis, organizuoja klasės susitikimus su mokiniais ir susitinka su tėvais, kad paskatintų juos prisidėti prie vykdomos programos;
- *individas* – mokyklos darbuotojai susitinka su priekabiautojais, aukomis bei jų tėvais, kad patyčių reiškinys būtų sustabdytas.

Visų šių trijų dalių taikymas užtikrina, kad mokiniai nuolat bus skatinami ir stebimi skirtingų žmonių iš skirtingų sričių. Norvegijoje per 2-ejus metus nuo programos taikymo pradžios patyčių reiškinys sumažėjo 50 procentų. Be to, pagerėjo atmosfera mokykloje ir sumažėjo asocialaus elgesio atvejų, tokių kaip vagystės, vandalizmas ir pamokų praleidinėjimas (Mihalic et al., 2001).

2.2.3. Strategijos, skatinančios alternatyvų mąstymą

Šios programos sukūrimą nulėmė atsiradęs poreikis skatinti vaikų socialinę ir emocinę kompetenciją bei sumažinti rizikos faktorius, susijusius su blogu prisitaikymu.

Šia programa remiasi mokytojai, kurie moko vaikus darželyje. Mokymai vyksta 3 kartus per savaitę po 20 minučių; jų metu mokoma savikontrolės, emocinio supratingumo, savigarbos, tarpasmeninių santykių, ir problemų sprendimo būdų. Kreipiant dėmesį į šiuos veiksnius, vaikams suteikiamos priemonės, kuriomis naudodamiesi jie gali pasiekti geresnių akademinų rezultatų pagrindinėje mokykloje. Taip pat ši programa padeda pagerinti atmosferą klasėje bei patį mokymosi procesą. Mokomieji užsiėmimai yra išdėstyti sunkėjimo tvarka ir jų metu naudojamos tokios metodikos kaip dialogai, pokalbiai, pasakojimai, kuriuos gali keisti ir tobulinti patys mokytojai ar vaikai. Per pirmuosius užsiėmimus vaikai yra mokomi atpažinti ir išreikšti savo jausmus; išreikšti, suprasti ir kontroliuoti savo emocijas; suprasti skirtumą tarp jausmų ir elgesio; kontroliuoti impulsyvų elgesį; suprasti ir interpretuoti socialines užuominas. Vaikai gauna įvairių veiklų ir strategijų pavyzdžius, kuriais gali naudotis klasėje ir namie, o tėvams taip pat suteikiama tam tikra programos medžiaga, kad

galėtų paskatinti tinkamą vaiko elgesį namie. Grupė vaikų, kuriems buvo pritaikyta ši programa, buvo lyginama su kontroline grupe ir gauti rezultatai parodė, kad vaikai, kurie praėjo šią programą galėjo daug geriau atpažinti ir suprasti emocijas, socialines problemas, lengviau sugalvoti alternatyvius sprendimo būdus ir sumažėjo problemų sprendimo atvejų, kai griebiamasi smurto ar agresijos. Mokytojai taip pat pastebėjo, kad vaikai daug geriau gali save kontroliuoti, suprasti emocijas, pasidare tolerantisokesni, kai patiria nusivylimą, ir naudoja daugiau pozityvių konfliktinių situacijų sprendimo būdų. Taip pat sumažėjo vaikų nerimas, liūdnumas, užsisklendimas savyje bei agresyvus ir trikdantis elgesys (Mihalic et al., 2001).

2.2.4. Programa nukreipta į gyvenimo įgūdžių lavinimą

Pastaruosius du dešimtmečius bendriausios programos, kuriomis buvo siekiama sustabdyti žalingų medžiagų vartojimą, buvo arba informacijos apie medžiagų sukeliama žalą pristatymas, arba vykdomos klasėse diskusijos bei kitokios veiklos, kuriomis siekiama praturtinti jaunų žmonių asmeninį ir socialinį vystymąsi. Tačiau šios programos nepatenkino savo lūkesčių ir buvo neefektyvios. Todėl buvo sukurta gyvenimo įgūdžių lavinimo (Life Skills Training, LST) programa, kurios pagrindas išaiškinti ir suprasti, kokias pasekmes gali sukelti tabako, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas. LST yra narkotinių medžiagų prevencinė programa, kuri sutelkia dėmesį į tabako, alkoholio ir marihuanos vartojimą, analizuoja veiksnius, dėl kurių šios medžiagos pradamos vartoti. Ši programa moko, kaip atsispirti narkotinėms medžiagoms ir ugdo bendresnius tinkamo gyvenimo įgūdžius. Programoje dalyvauja vidurinių mokyklų mokiniai pradedant nuo 6 ar 7 klasės. Programa trunka tris metus po 15 užsiėmimų. Pirmaisiais metais vaikus moko kompetentingi mokytojai, o antraisiais ir trečiaisiais metais - kiti programos rėmėjai. Taigi per šias tris pagrindines programos dalis vaikai yra mokomi ugdyti:

- asmeninius įgūdžius (problemų sprendimas, savikontrolės įgūdžiai, padedantys susidoroti su nerimu, bei savęs tobulinimo įgūdžiai),
- socialinius įgūdžius (bendravimas ir kiti pagrindiniai socialiniai įgūdžiai),
- teikiama informacija ir ugdomi įgūdžiai, kurie turi įtakos jaunuolių žinioms ir požiūriui į narkotinių medžiagų vartojimą bei sugebėjimui atsilaikyti bendraamžių spaudimui.

LST programos efektyvumas pasireiškia tuo, kad jaunuolių, vartojančių narkotines medžiagas sumažėjo nuo 50 iki 75 procentų, taip pat 25 procentais sumažėjo tų jaunuolių, kurie per dieną surūkydavo bent vieną pakelį cigarečių (Mihalic et al., 2001).

2.2.5. Į vaiko galimybes nukreipta programa

Ši programa buvo sukurta, kad padėtų vaikams įveikti savo trūkumus. Tai padaryti stengiamasi kompensuojant jų išsivaizduojamus ar realius galimybių trūkumus, aprūpinant juos teigiama aplinka, kuri padėtų greičiau sulaukti sėkmės, tobulinti įgūdžius, skatintų ir pastiprintų jų pasiekimus ir teigiamus veiksmus. Didelių galimybių programos (Quantum Opportunities Program, QOP) koordinatorius, kuris vaikams yra kaip tėvų pakaitalas, elgesio pavyzdys, patarėjas ir disciplinuotojas, moko nedideles vaikų grupes (ne daugiau 25 vaikų grupėje). Vaikai yra tie, kurie turi elgesio problemų ar priklauso rizikos grupei ir mokymai prasideda, kai vaikai pradeda eiti į 9-ą klasę. Grupės atmosfera padeda jaunuoliams užmegzti ryšius vieniems su kitais ir su jais besirūpinančiu suaugusiuoju, ir nuo šių ryšių labiausiai priklauso vaiko motyvacija ir sėkmė. Programa susideda iš 250 užsiėmimų per metus, į kuriuos įeina:

- mokymosi galimybės, kurios padeda pasiekti geresnių akademinių rezultatų
- vystymosi galimybės, t.y. šeimos, darbo, karjeros planavimas, kultūrinis švietimas, asmenybės vystymasis
- visuomeninės veiklos galimybės, t.y. savanoriškoji veikla, viešas darbas

Tyrimai parodė, kad vaikams, kurie dalyvavo šioje programoje, sumažėjo tikimybė būti suimtiems, padidėjo tikimybė baigti vidurinę mokyklą ir toliau mokytis universitete bei sumažėjo tikimybė susilaukti vaikų, kol patys dar yra paaugliai. Daugiau vaikų, praėjusių šią programą, tapo savanoriais ir pradėjo dirbti patikėtinių, organizatorių darbą (Mihalic et al., 2001).

2.2.6. Didieji Amerikos broliai ir seserys

Ši programa pradėjo savo darbą XX a., ketindama padėti jaunuoliams, kuriems trūko socializacijos, tvirtos paramos ir pozityvaus suaugusiųjų vaidmens modelio. Didieji Amerikos broliai ir seserys (Big Brothers Big sisters of America, BBBSA) yra labiausiai paplitusi ir žinoma programa JAV, palaikanti santykius tarp daugiau nei 100,000 vaikų ir savanorių suaugusiųjų.

Savanoriai patarėjai yra kruopščiai tikrinami ir mokomi, be to atitikimai tarp jų ir vaikų yra patikrinami įvairiomis procedūromis ir kriterijais. Programoje dalyvauja vaikai nuo 6-erių iki 18-os metų, dauguma jų yra iš asocialių, vienišų šeimų. Savanoris suaugusysis susitinka su jam paskirtu vaiku bent tris kartus per mėnesį ir praleidžia nuo 3 iki 5 valandų kartu dalyvaudami įvairiose veiklose, kurios padeda susidaryti bendravimo įgūdžiams, skatina santykių formavimą bei pozityvių sprendimų

priėmimà. Kokios veiklos imasi porininkai priklauso nuo jų paėiu, tai gali bũti pasivaikėėiojimas, dalyvavimas mokyklos organizuojamoje veikloje ar sporto renginiuose, ųaidimai, apsilankymas bibliotekoje ar paprasėiausiai dalinimasis savo mintimis ir idėjomis apie gyvenimà. Taėiau daųnai iėškyla problemũ, nes neuųtenka savanoriũ suaugusiũjũ, kurie dalyvautũ programoje, be to, nepakanka pajamũ, kad bũtũ galima sėkmingai vykdyti programà. Nors, kaip jau buvo minėta, BBBSA palaiko santykius tarp daugiau nei 100,000 vaikũ ir savanoriũ suaugusiũjũ, remiantis apytikriais apskaiėiavimais maųdaug nuo 5 iki 15 milijonũ vaikũ galėtũ gauti naudos iė šios programos, jei netrũktũ savanoriũ ir pajamũ. Buvo atliktas 18 mėn. trukėės tyrimas, iė kurio rezultatũ buvo matoma, kad vaikai dalyvaujantys šioje programoje sulaukė daug naudos, palyginus su kontroline grupe: tikimybė, kad vaikai vartos narkotikus sumaųėjo 46 procentais, kad vartos alkoholĩ – 27 procentais ir 32 procentais sumaųėjo tikimybė, kad vaikai naudos smurtà. Taip pat programoje dalyvaujantys vaikai praleido per pusė maųiau pamokũ nei kontrolinėės grupėės vaikai, be to, pasikeitė jų poųiũris į mokyklose organizuojamà veiklà bei pagerėjo santykiai su tėvais ir bendraamųiais (Mihalic et al., 2001).

Svarbu paminėti, jog ši programa yra naudojama ir Lietuvoje.

SMURTO APRAIėKũ PREVENCIJOS PROBLEMA LIETUVOJE IR GALIMI PROBLEMOS SPRENDIMO BũDAI

Kokia yra Lietuvos padėtis smurto apraiėkũ prevencijos problemos atųvilgiu? Mokiniũ teigimu, smurtas mokyklose yra labai rimta ne tik mokyklos bendruomenėės, bet ir visos visuomenėės problema, į kurià nederėtũ ųiũrėti abejingai. Nei fizinis nei psichologinis smurtas institucijoje, kurioje ųmogus įgyja ne tik ųiniũ, bet ir kuria pagrindà savo tolimesniam gyvenimui, neturėtũ bũti pateisinamas. Lietuvos mokiniũ parlamentas (LMP) pastebi, kad jau nebe pirmà kartà visuomenėje sukeliamos diskusijos dėl įvairiũ smurto problemũ mokykloje, taėiau jos vis dar neatneėa apėiuopiamũ rezultatũ. Visi skuba ieėkoti kaltũ, taėiau pamirėta stengtis iė anksto galvoti apie problemos pavojũ (LMP, 2005).

Taigi Lietuva yra tik paėioje reagavimo į smurto problemà mokyklose pradųioje. Ši problema tik dabar po truputĩ pradeda kilti vieėšumon, kur anksėiau ji buvo laikoma savaiame suprantamu dalyku, nevertu rimto dėmesio. Pastaruoju metu vis daųniau kyla visuomenėės susidomėjimas rimta problema, kuri gali turėti įtakà tolesniam vaiko fiziniam ir ypaė psichologiniam vystymuisi. Šiuo metu vykdomi keli projektai, kuriais siekiama atkreipti visuomenėės dėmesį į egzistuojanėià problemà ir skatinti aktyviai

prisijungti prie smurto prevencijos. Vieną iš tokių programų nuo 2004 m. vykdo Robertas Povilaitis su bendraminčiais. Jis inicijavo kampaniją „Nustok tyčiotis“, siekdamas, kad patyčių (angl. *Bullying*) problema būtų pripažinta prioritetu valstybės mastu, būtų diegiami modernūs smurto prevencijos metodai. Vien 2004-2005 m. surengė apie šešias dešimtis seminarų mokyklų bei socialinių tarnybų darbuotojams, tėvams. 2006m jo iniciatyva buvo pradėtos vykdyti smurto prevencinės programos Vilniaus miesto mokyklose.

Kitą, ne mažiau žinomą programą vykdo visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“. Šios organizacijos nariai teigia, kad vaikai turi teisę gyventi be smurto, todėl yra įgyvendinamas vaikų grupių prieš smurtą mokyklose projektas. Grupių veikla remiasi moksleivių iniciatyva ir dalyvavimu. Šiuo metu veikia Lietuvos mokyklose steigiamos grupės prieš smurtą. 16-oje savivaldybių. Įsteigtos 64 Grupės prieš smurtą. Dalyvauja daugiau nei 700 vaikų (skaičius nuolat kinta). Grupių jaunimas vykdo prevencinį darbą, renka informaciją bei suteikia žinių apie problemą, moko jaunesniųjų klasių vaikus bendrauti be smurto, organizuoja JT Vaiko teisių konvencijos mokymus mokyklose, konkursus, olimpiadas, kuria internetinius puslapius. Moksleiviai gali asmeniškai žodžiu ar raštu kreiptis pagalbos į grupės narius ar tiesiogiai į organizaciją (International Save the Children Alliance Charity).

Įgyvendinant projektą „Vaikų prievartos ir nusikalstamumo prevencija: bendradarbiavimas tarp policijos ir socialinio sektoriaus“, nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai kartu su mokyklų socialiniais pedagogais bei Vaiko namo ir Lietuvos AIDS centro atstovais vykdo smurto ir narkomanijos prevencines programas. Šių programų tikslai: smurto ir narkomanijos prevencija mokyklose, bendradarbiaujant policijos pareigūnams, mokyklų atstovams bei kitiems specialistams (Vaiko Namai, 2006). Taip pat siekiama skatinti bendradarbiavimą tarp skirtingų institucijų, dirbančių su rizikos grupės vaikais; padėti nepilnamečių reikalų policijos pareigūnams vykdyti vaikų seksualinės, fizinės ir emocinės prievartos bei narkotikų vartojimo prevenciją; pagerinti policijos pareigūnų kontaktą su jaunaisiais nusikaltėliais ir aukomis; skirtingų sričių specialistus mokyti atpažinti vaikus, kuriems reikia pagalbos (skriaudžiamus vaikus, vartojančius narkotikus ir kt.); mokyti rizikos grupės vaikus ir šeimas apie prievartos ir narkotikų pavojų bei suteikti būtinas žinias apie egzistuojančią pagalbos sistemą (Vaiko Namai, 2006). Tačiau vis tiek Lietuvoje smurto prevencija yra daug mažesnio lygio nei daugumoje užsienio šalių. Žinoma, gerai, kad jau pradama domėtis smurto prevencija mokyklose ir pradamos taikyti kai kurios programos, kurių pagalba galima užkirsti kelią šios problemos plitimui.

Šiandien tęsiama Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programa.

Vyriausybė patvirtino Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programą.

Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programos tikslas – numatyti kompleksines priemones smurtui prieš vaikus su visomis jo apraiškomis šalinti, formuoti visuomenės nepakantumą smurtui prieš vaikus ir tarp vaikų, organizuoti visuomenės švietimą, tobulinti specialistų, dirbančių su vaikais, galinčiais nukentėti ir nukentėjusiais nuo psichologinio, fizinio, seksualinio išnaudojimo bei nepriežiūros, kvalifikaciją, sukurti pagalbos vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimų nariams pagalbos ir prevencijos priemonių sistemą.

Šia programa siekiama mažinti smurto paplitimą bei užtikrinti vaikų apsaugą nuo įvairių smurto formų šeimoje, ugdymo įstaigose, kurti visuomenės be smurto kultūrą, teikti vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, bei jų šeimų nariams pagalbą, socialines, psichologines, teises paslaugas, taip pat labai svarbu, jog ta pagalba būtų prieinama sunkiau besiverčiančioms, taip pat socialinės rizikos šeimoms, kuriose vaikas patiria didžiausią riziką nukentėti nuo smurto.

Programa patvirtinta siekiant užtikrinti Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos tęstinumą.

3.1. Smurto prevencijai skirti leidiniai

„Patyčių prevencija mokykloje“, 2006m. Tai pirmoji lietuviška knyga skirta patyčių prevencijai. Knygos autoriai „Vaikų linijos“ vadovas bei psichologas Robertas Povilaitis ir „Vaikų linijos“ savanorių mokymo vadovė, psichologė Jurgita Valiukevičiūtė. Knygoje „Patyčių prevencija mokykloje“ pateikiamos žinios apie patyčias, aprašomi įvairiose pasaulio šalyse naudojami metodai, padedantys mažinti patyčių mastą mokyklose bei pateikiamos gairės, kaip efektyviai vykdyti patyčių prevenciją, į ją įtraukiant visus mokyklos bendruomenės narius – administraciją, moksleivius, mokytojus bei tėvus. Knyga skirta mokyklų darbuotojams: pedagogams, administracijai, socialiniams pedagogams, psichologams.

Švietimo ir mokslo ministerija, siekdama gerinti darbą smurto prevencijos srityje, išleido šiuos leidinius:

- informacinę medžiagą V–VIII klasių mokiniams apie smurto prevenciją „Ką kiekvienas vaikas turi žinoti apie smurtą ir kaip išlikti saugiam“. Vaikams jų amžių atitinkančia kalba pateikiama informacija apie tai, kas yra smurtas, kokios yra smurto rūšys ir smurtavimo būdai, pasitelkiant konkrečias

vaizdžias istorijas vaikams atskleidžiami smurto aukos jausmai, pateikiama patarimų, kaip elgtis susidūrus su smurtu ir kt.

- informacinę medžiagą tėvams „Galiu padėti savo vaikui“. Knygelėje pateikiama informacija tėvams apie smurto prieš vaikus rūšis, kas gali būti auka ar skriaudėjas, pristatomos smurtinio elgesio tarp vaikų apraiškos, smurto įtaka tolesnei vaiko raidai, pateikiamos rekomendacijos tėvams, kaip elgtis įtarus, kad jų vaikas yra smurto auka, supažindinama su pagalbos smurtautojams būdais ir kt.
- metodines rekomendacijas mokyklų administracijai, pedagogams, socialiniams pedagogams, psichologams „Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba“. Rekomendacijose pateikta informacija apie įvairias galimas smurto formas mokyklose, smurto problemų išaiškinimo ir tyrimo metodus, bendros mokyklos politikos svarbą smurto prevencijoje, saugios mokyklos koncepcijos formavimą, smurto atvejų mokyklose sprendimo būdus (komandinio darbo principus, atskirų specialistų atsakomybę, mokyklos bendruomenės įtraukimą, tarpžinybinį bendradarbiavimą).

Pateikta veiksmingos smurto prevencijos mokykloje pavyzdžių. Šie leidiniai išdalyti mokykloms bei pedagoginėms psichologinėms tarnyboms. (Ligita Vaicekauskaitė, ŠMM Vaikų ir jaunimo socializacijos skyriaus vyr. Specialistė, Švietimo Naujienos informacinis leidinys)

3.2 Lietuvos mokyklose – pasaulyje pripažinta patyčių prevencijos programa

Lietuvos mokyklose pradedama įgyvendinti pasaulyje pripažinta „Olweus“ patyčių prevencinė programa, skirta mažinti asocialaus elgesio apraiškas, išmokyti mokyklos bendruomenę atpažinti, pastebėti patyčias ir tinkamai į jas reaguoti.

Švietimo ir mokslo ministrė Roma Žakaitienė pabrėžė, jog patyčios – reiškinys, kuriam reikia skirti ypatingą dėmesį, nes jis ne tik trikdo ugdymo procesą, apsunkina mokinių ir mokytojų darbą, komplikuoja mokyklos bendruomenės tarpusavio santykius, bet ir turi pavojingas pasekmes visai visuomenei.

„Tikimės, kad daugelyje pasaulio šalių sėkmingai įgyvendinta „Olweus“, programa bus taip pat veiksminga ir Lietuvoje“, – teigė ministrė.

Pirmajame etape, 2008-2009 metais, programa, kuruojama norvegų centro „Olweus International“, bus diegiama 30 atrinktų Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos regionų mokyklų.

Pasak ministerijos atstovų, mokyklos bus atrenkamos atsižvelgiant į mokyklos administracijos ir mokytojų motyvaciją diegti šią programą savo mokykloje ir norą imtis aktyvių veiksmų kovojant su patyčiomis.

„Olweus“ programos efektyvumas priklauso nuo kiekvieno mokyklos bendruomenės nario asmeninio įsitraukimo ir aktyvaus dalyvavimo, teigia specialistai.

Antrajame programos įgyvendinimo etape, 2009-2010 metais, „Olweus International“ atstovai mokys ir konsultuos Lietuvos specialistus, galėsiančius tęsti patyčių prevencinės programos diegimą Lietuvos mokyklose.

Švietimo ir mokslo ministerija šiai programai įgyvendinti 2008 metams skiria 2,5 mln. Litų. Programą sukūrė norvegų profesorius Danas Olweus (Dan Olweus), gilindamasis į patyčių reiškinį daugiau nei 35 metus.

Norvegų profesorius šiandien yra laikomas šios srities tyrimų pradininku ir ekspertu tarptautinėje mokslinėje bendruomenėje. Už savo mokslinį ir prevencinį darbą jis yra pelnęs reikšmingų apdovanojimų ir tarptautinį pripažinimą

Anot specialistų, per pastaruosius 15 metų D. Olweus darbai patyčių ir smurto mokyklose srityje lėmė ryškių teigiamų pokyčių skirtingose šalyse: Norvegijoje, Švedijoje, Anglijoje, Škotijoje, Airijoje, Olandijoje, Vokietijoje, Australijoje, Japonijoje. „Olweus“ patyčių prevencinė programa Jungtinių Valstijų Smurto tyrimų ir prevencijos centro buvo pripažinta viena iš dvylikos pačių efektyviausių smurto prevencinių programų pasaulyje.

Apibendrinant aukščiau pateiktą teorinę dalį, galima teigti, kad smurtas mokyklose nėra normalus reiškinys ir jis neturi būti laikomas savaime suprantamu dalyku. Šia rimtą problemą būtina spręsti, nes patyčios mokykloje gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių vaiko asmenybės vystymesi.

3.3. Darbo tikslas, uždaviniai ir hipotezės

Šio darbo **tikslas**: įvertinti vaikų patyčių paplitimo mokykloje kaitą prieš ir po prevencinės programos taikymo.

Darbe keliami **uždaviniai**:

1. Tirti patyčių reiškinio paplitimą 5-9 klasių mokinių tarpe prieš prevencinės programos vykdymą.
2. Du metus vykdyti prevencinę programą prieš patyčias visoje mokykloje.
3. Tirti patyčių reiškinio paplitimą 7-11 klasių mokinių tarpe po prevencinės programos vykdymo.
4. Įvertinti ir išanalizuoti patyčių paplitimo pasikeitimus
5. Išsiaiškinti mokytojų iš mokinių tyčiojimosi dažnumą.

Darbo metu yra keliami ir tikrinami šios **hipotezė**: prevencinės programos prieš patyčias įgyvendinimas atneš teigiamus rezultatus, t.y. sumažins atitinkamą patyčių lygį mokykloje.

DARBO METODIKA

4.1. Dalyviai

Šio darbo tyrime mokiniai dalyvavo du kartus. Pirmą kartą anketą apie patyčias jie pildė 2006m vasario mėnesį su tikslu išsiaiškinti mokykloje vyraujančių patyčių mastą, dažnumą, būdą, vietą. Anketas pildė. Imtis buvo sudaryta iš tų mokinių, kurie tuo metu dalyvavo pamokoje..

Antrą kartą tą pačią anketą mokiniai pildė po dviejų metų , t.y. 2008m kovo mėn. Imtis buvo sudaryta atsižvelgiant į dviejų metų laikotarpio pasikeitimus. Buvo pasidomėta apie naujai atėjusius ir iš mokyklos išvykusius mokinius. Anketos išdalintos tiems mokiniams, kurie šioje mokykloje mokosi tris ir daugiau metų.

Anketą pildė 215 berniukų ir 185 mergaitės, kurie mokosi 7-11 klasėje. Iš kiekvienos klasės buvo imamas toks pat mokinių skaičius tiek berniukų, tiek mergaičių, kaip ir prieš prevencinės programos vykdymą. Galimybę pasirinkti tokią pačią imtį suteikė tai, kad mokykloje mokosi 1100 mokinių. Iš jų vidutiniškai kiekvienoje klasėje mokosi po 25-28 mokinius. Kiekvienos klasės yra po 3-4 klases.

Tyrimo dalyvavo Anykščių A. Vienuolio gimnazijos mokiniai.

1 lentelė. 2006 m dalyvių skaičius pagal klases ir amžių (prieš prevencinės programos taikymą)

	dalyviai	amžius	Iš viso:
5kl.	Berniukai	11-12 metų	41
	Mergaitės	11-12 metų	35
6kl.	Berniukai	12-13 metų	45
	Mergaitės	12-13 metų	39
7kl.	Berniukai	13-14 metų	45
	Mergaitės	13-14 metų	32
8kl.	Berniukai	14-15 metų	42
	Mergaitės	14-15 metų	40
9kl.	Berniukai	15-16 metų	42
	Mergaitės	15-16 metų	39
	Iš viso: berniukai	11-16 metų	215
	mergaitės		185

2 lentelė. 2008 m dalyvių skaičius pagal amžių ir klases (po prevencinės programos taikymo)

dalyviai	amžius	Iš viso:
7kl. Berniukai	13-14 metų	41
Mergaitės	13-14 metų	35
8kl. Berniukai	14-15 metų	45
Mergaitės	14-15 metų	39
9kl. Berniukai	15-16 metų	45
Mergaitės	15-16 metų	32
10kl. Berniukai	16-17 metų	42
Mergaitės	16-17 metų	40
11kl. Berniukai	17-18 metų	42
Mergaitės	17-18 metų	39
Iš viso: berniukai	13-18 metų	215
mergaitės		185

4.2 Darbo metodai

Šiame tyrime buvo taikomi šie metodai:

Anketa apie patyčias (1 priedas).

Ji sudaryta remiantis “Peer Relation Questionnaire” (PRQ), kuri 1993m. sudarė Ken Rigby ir Phillip T. Slee. Šia anketa naudotasi J.Valiukevičiūtės magistriniame darbe 2003m. Anketa sudaro 11 klausimų ir ji yra skirta įsitraukimui į patyčias reiškiniui nustatyti. Pirmieji trys klausimai skirti demografinių duomenų surinkimui – tai informacija apie vaiko lytį, amžių bei klasę. Kiti klausimai yra apie patyčių patyrimą ir priekabiaujančią elgesį (ar iš jų tyčiojasi kiti vaikai, ar patys tyčiojasi, kiek dažnai, kokiomis formomis tai vyksta ir kokiose vietose). Anketa skirta išsiaiškinti patyčių paplitimą mokykloje tam, kad nuspręsti ar reikalinga prevencija šiam reiškiniui mažinti.

Atliekant pakartotiną apklausą, skirtą mokinių įsitraukimo į patyčias reiškiniui nustatyti po prevencinės programos vykdymo, tam, kad išsiaiškinti mokytojų tyčiojimosi dažnumą iš mokinių, buvo pateiktas papildomas klausimas „kaip dažnai mokytojai tyčiojasi iš kitų mokinių“.

Patyčių prevencinė programa

Patyčių prevencinė programa buvo sukurta, remiantis įvairių šalių patirtimi ir jau sukurtais programomis, skirtomis patyčių mažinimui mokyklose.

Programos pagrindinis tikslas – sumažinti patyčių reiškinį gimnazijoje bei jų pasireiškimo ir paskatinimo galimybes. Programos kūrimui orientuotasi į trijų lygių pagrindines dalis:

- *mokykla* – mokyklos psichologė įvertina patyčių rūšis ir paplitimą, taip pat aptaria problemą su gimnazijos administracija, bendruomenės nariais, planuoja programos pritaikymą, suformuoja mokyklos komisiją, kuri padėtų programos vykdymui, sukuria mokinių savanorių grupę, kurie atliktų stebėtojų vaidmenį pertraukų metu, taptų pradinių klasių mokinukams „mokinių patikėtiniais“
- *klasė* – mokytojai, socialinė pedagogė, psichologė supažindina mokinius su klasės taisyklėmis, kurios nukreiptos prieš patyčias, ir skatina jų laikytis, organizuoja klasės susitikimus su mokiniais ir susitinka su tėvais, kad paskatintų juos prisidėti prie vykdomos programos;
- *individas* – gimnazijos specialistai (soc. Pedagogė, psichologė) susitinka su priekabiautojais, aukomis bei jų tėvais, kad patyčių reiškinys būtų sustabdytas.

Preveninės programos vykdymas

Preveninė programa (priedas 2) sukurta ir pradėta diegti iškart po mokinių apklausos prieš tai aptarus ir suderinus su gimnazijos direktore, pavaduotojais ugdymui, mokytojais ir kt. Darbuotojais, pristačius gimnazijos bendruomenės tarybai, kuriai atstovauja ir mokinių tėvai.

4.3. Darbo eiga

Darbo pradžia 2006m vasario mėn. Pabaiga 2008 balandžio mėn.

1. Vaikų apklausa apie patyčių reiškinio paplitimą ir vaikų įsitraukimą į šį reiškinį 2006m.

Vaikų apklausa buvo vykdoma gimnazijoje tose klasėse, kuriose moksleiviai mokosi. Dėl apklausos ir viso tyrimo vykdymo buvo tariamasi su gimnazijos direktore, pavaduotojais ugdymui ir kiekvienos penktos – devintos klasės auklėtoju individualiai. Šiame etape, tyrimo atlikimo procedūrą suderinus su mokyklos direktore ir mokytojais, tyrėja, vykdanči tyrimą apie tyčiojimosi paplitimą ir tokio elgesio pasekmes (vaikams buvo paaiškinama, koks elgesys šiame tyrime vadinamas tyčiojimosi), vaikų paprašė užpildyti anketas apie patyčias.

Pateikta tokia instrukcija: „Ši anketa yra apie tam tikrą mokinių elgesį, vadinamą tyčiojimosi. Tyčiojimasis tai pasikartojantis vieno ar kelių vaikų agresyvus elgesys, nukreiptas į kitą silpnesnį vaiką ir šio elgesio tikslas sukelti fizinį ar emocinį skausmą. Tyčiojimasis pasireiškia įvairiais būdais: mušimu, stumdymu, spardymu, pinigų, daiktų atiminėjimu, pravardžiavimu, gąsdinimu, erziniu, apkalbinėjimu, ignoravimu ar nebendravimu ir kt. Norėčiau tavęs paprašyti, kad atvirai ir nuoširdžiai atsakytum į klausimus. Prašau atidžiai perskaityti kiekvieną klausimą. Apklausa yra anoniminė.“ (priedas nr1)

15 Preveninės programos vykdymo eiga

1. Suorganizuoti ir pravesti susirinkimai su gimnazijos mokytojais, tėvais. Juose skaityti pranešimai:

pristatyti tyrimo duomenys apie patyčių paplitimą tarp 5-9 klasių mokinių; skaitytas pranešimas apie patyčių žalą ir galimas prevencines programas; „Vaikų ir paauglių deviantinio elgesio ypatumai ir prevencija“; „Vaikų ir paauglių psichinės sveikatos problemos mokyklose“; „Konfliktai, galimos priežastys, sprendimo budai“; „Kaip padėti mokiniui“; „Auklėjimo klaidos šeimoje“. Pranešimus skaitė gimnazijos psichologė.

2. 2006m įsteigta „Gelbėkit vaikus“ mokinių savanorių grupė prieš smurtą. Šiuo metu grupėje yra šešiolika 10-11 klasių mokinių.(Grupės steigimo protokolas. Priedas nr3), (grupės veiklos programa 2007 metams priede nr4)
3. 2006/2007m.m. klasių valandėlių metu naudojama Lietuvoje adaptuota gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (LR švietimo ir mokslo ministerija, parengė L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė ir kt.), kurios galimybė būti viena iš priemonių, tinkančių efektyviai smurto prevencijai (metodika įrašyta į CD-R ir išdalinta visiems klasių auklėtojams individualiai).
4. 2007 m gegužės mėnesį suorganizuota stovykla 8-11kl mokiniams * „PK“ * (pabūkim kartu, padėk kitam). Stovykla vyko dvi dienas. Joje dalyvavo po 5 mokinius iš kiekvienos klasės. Stovykloje mokiniai galėjo artimiau susipažinti su daugybe bendraamžių, sužinoti, kaip gali išmėginti save aktyvioje, energingoje veikloje, drauge kurti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferą, mokytis komandinio darbo, į kitą asmenybę žvelgti be kritikos, arogancijos, menkinimo... **Pasakyti „ne“ patyčioms.** Sužinoti, kaip linksmi leisti laiką ir tapti tikru draugu. (stovyklos programa ir kvietimas priede nr5). Stovyklą organizavo ir vykdė patys mokiniai savanoriai. Vienas iš tikslų organizuojant šią stovyklą, pakeisti mokinių nuostata, kad „kitas mokinis, kuris mokosi kitoje klasėje yra taip pat mielas ir draugiškas kaip ir tavo klasiokai, tik tu jo nepažindamas pats susidari neigiamą išankstinę nuostata“. Stovyklos metu buvo laikomasi griežtos darbotvarkės, užsiėmimai vyko mažomis grupelėmis (į tą pačią grupelę nepatenka tos pačios klasės mokinis) ir bendroje grupėje.. Juos vedė patys moksleiviai, kurie prieš tai buvo mokomi bendravimo, žaidimų, veiklos organizavimo, tolerancijos kitų nuomonei, vertybėm.

5. 2007m. spalio – gruodžio mėnesiais visos mokyklos mokiniams buvo demonstruojami filmai: „Rask laiko pasirūpinti“ ir „Nekentėk tyloje“. Filmai įgarsinti lietuviškai. Akciją iniciavo psichologinę pagalbą vaikams teikianti tarnyba „Vaikų linija“. Anot „Vaikų linijos“ vadovo Roberto Povilaičio, neabejojama, kad ši pažintinė mokomoji medžiaga mokiniams bei mokytojams aiškiai ir išsamiai atskleis grėsmingą patyčių mokyklose mastą. Filmuose pristatoma kovos su patyčių reiškiniu strategija. 2002 m. sukurtas filmas „Nekentėk tyloje“ pasakoja apie tai, kaip jaučiasi vaikai, iš kurių tyčiojasi bendraamžiai, taip pat – kaip tampama skriaudėjais. Svarbūs faktai iliustruojami autentiškais vaikų, mokytojų, tėvų, žymių žmonių pasakojimais. Atskira filmo dalis skirta patyčių prevencijos mokykloje organizavimui. Filme „Rask laiko pasirūpinti“ pristatoma vienoje Velso mokyklų įgyvendinta patyčių prevencinė programa, kurios metu mokiniai teikia paramą ir pagalbą savo bendraamžiams. Filmo veikėjai atskleidžia savo dalyvavimo programoje patirtį, jos poveikį mokyklos bendruomenei ir patyčių masto mažėjimui. Šių filmų demonstravimo tikslas teikti informaciją apie patyčių žalą asmenybei, apie tai kaip tampama smurtautoju, kaip jaučiasi tas, iš kurio tyčiojama, ką gali mokykla, kad tai nevyktų ir t.t. Filmai buvo demonstruojami kiekvienoje klasėje. Tam skirta po dvi akademinės valandas kiekvienai klasei. Jų demonstravimo metu vyko aptarimas, diskusijos.
6. Suorganizuoti ir praveisti 2 seminarai – mokymai „Patyčios ir jų prevencija mokykloje 2006 metai rugsėjo mėn. ir „Kurkime mokyklą be patyčių“ 2007 metais gegužės mėn. po 6 akad. val. seminarai skirti mokytojams, mokiniams ir jų tėvams. Juos vedė „Vaikų linijos“ vadovas R. Povilaitis ir atstovė J. Valiukevičiūtė.

3. Pakartotina vaikų apklausa po prevencinės programos vykdymo. Apklausoje dalyvavo tų pačių klasių mokiniai, kurie pildė anketas prieš prevencinės programos vykdymą. Jų buvo paprašyta užpildyti tą pačią anketą, kuri buvo pateikta 2006 metais prieš prevencinės programos vykdymą. O, tam, kad išsiaiškinti kaip dažnai mokytojai tyčiojasi iš kitų – pateiktas dar vienas papildomas klausimas.

4.4 Gautų duomenų apdorojimas

Rezultatų apdorojimui buvo naudojamas programinis statistinių duomenų paketas SPSS 15.0 for Windows. Anketinių duomenų analizei buvo naudotas Visur taikytas chi kvadratas

nepriklausomoms imtims, kadangi studento kriterijus naudojamas tik intervalinėms imtims, o čia lyginamos dvi kategorinės imtys.

REZULTATAI

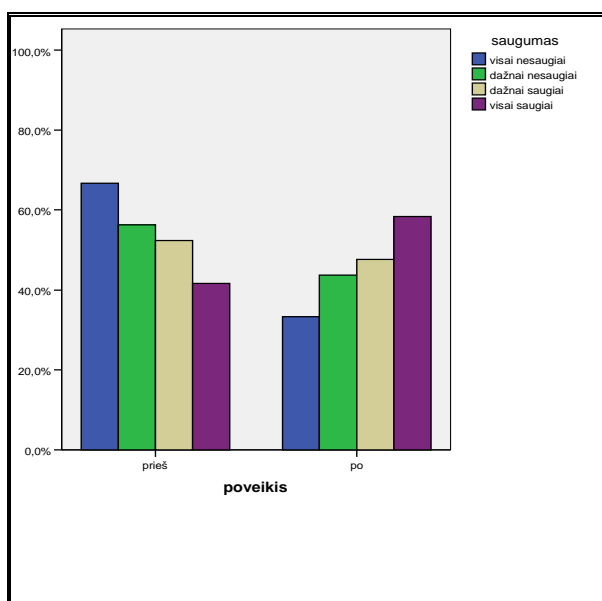
5.1. Mokinių saugumas mokykloje

Lyginant mokinių atsakymus (4 lentelė, 1pav) 2006 su 2008 metais, matoma tendencija, kad mokiniai jautėsi saugesni 2008 metais ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$).

3 lentelė. Mokinių saugumo pojūčio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

		saugumas					atsakiusių skaičius N
		neatsakytą	visai nesaugiai	dažnai nesaugiai	dažnai saugiai	visai saugiai	
Prieš (2006)	tikslus atsakymų sk N	5	12	63	210	110	400
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	1,3%	3,0%*	15,8%*	52,5%*	27,5%*	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	66,7%	56,3%	52,4%	41,7%	50,0%
Po (2008)	tikslus atsakymų sk N	0	6	49	191	154	400
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	,0%	1,5%*	12,3%*	47,8%*	38,5%*	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	,0%	33,3%	43,8%	47,6%	58,3%	50,0%
kiek bendrai kartų buvo pasirinktas konkretus atsakymas sudėjus per abu metus.	Tikslus atsakymų sk N	5	18	112	401	264	800
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	,6%	2,3%	14,0%	50,1%	33,0%	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

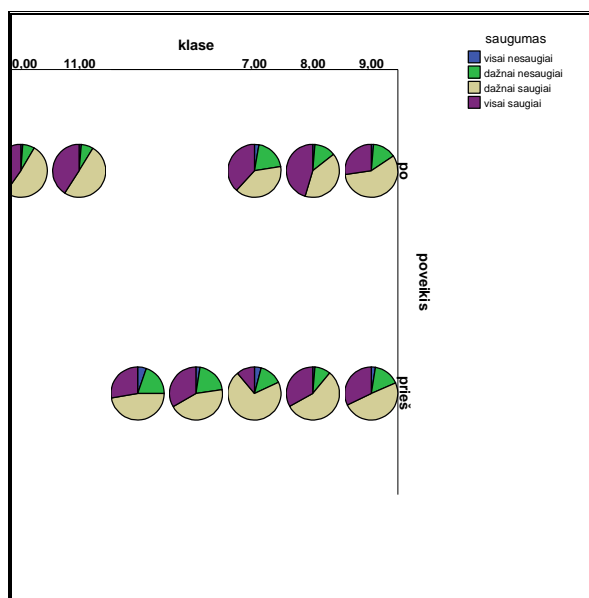
*reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$

1 pav. Mokinių saugumo pojūčio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

Visai nesaugiai jautėsi 2006m. 3% , o 2008 – 1,5% mokinių, *dažnai nesaugiai* atitinkamai 15,8% ir 12,3%, *dažnai saugiai* – 52,5% ir 47, 8%, bei *visai saugiai* – 27,5% ir 38, 5%.

Lyginant atsakymus tarp konkrečių klasių, visose klasių porose matoma tendencija, kad 2008 m. mokiniai jaučiasi saugesni, tačiau statistiškai reikšmingas skirtumas buvo tik tarp 7klasės (2006m) ir 9kl (2008m) ($p < 0,01$). (2pav)

2 pav. Mokinių saugumo pojūčio kaita ir palyginimas tarp klasių

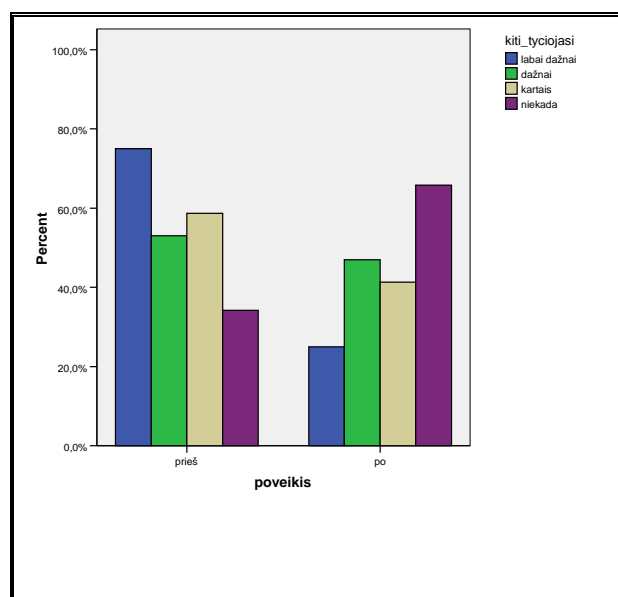
5.2. Mokinių, patiriančių patyčias, dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, jog iš mokinių mažiau tyčiotasi 2008 metais ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). (5 lentelė, 3pav) 2006 metais atsakė, jog iš jų *labai dažnai* tyčiojamasi 4,5%, o 2008 m. – 1,5% , kad *dažnai* tyčiojamasi atirinkamai 11% ir 9,8%, kad *kartais* tyčiojamasi 60% (2006m.) ir 42,3 % (2008m.), *niekada* nesityčiojama iš 2006m. 23% , o 2008 – 44,3% mokinių.

5 lentelė mokinių patiriančių patyčias dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

			Patiria patyčias					N
			neatsakyta	labai dažnai	dažnai	kartais	niekada	
poveikis	prieš	tikslus atsakymų sk	6	18	44	240	92	400
	2006	% mokinių pasirinko vieną atsakymų Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	1,5%	4,5%*	11,0%*	60,0%*	23,0%*	100,0%
po	2008	tikslus atsakymų sk. N	9	6	39	169	177	400
		% mokinių pasirinko vieną atsakymų Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	2,3%	1,5%*	9,8%*	42,3%*	44,3%*	100,0%
kiek bendrai kartų buvo pasirinktas konkretus atsakymas sudėjus		tikslus atsakymų sk. N	15	24	83	409	269	800
		% mokinių pasirinko vieną atsakymų Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	1,9%	3,0%	10,4%	51,1%	33,6%	100,0%
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$

3 pav. Mokinių, patiriančių patyčias, dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

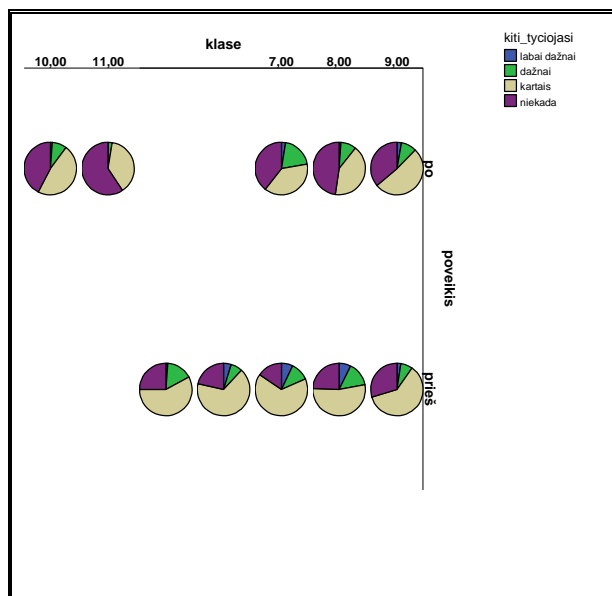
Iš mergaičių ir berniukų tyčiojamasi vienodai dažnai ($p > 0,05$). (6 lentelė)

6 lentelė. Mokinių, patiriančių patyčias dažnio kaita pagal lytį

lytis		kiti_tyčiojasi					atsakiusiųjų sk. N
		neatsakyta	labai dažnai	dažnai	kartais	niekada	
berniukai	tikslus atsakymų sk. N	10	10	47	216	147	430
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	2,3%	2,3%*	10,9%*	50,2%*	34,2%*	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant pagal lytį	66,7%	41,7%	56,6%	52,8%	54,6%	53,8%
mergaitė	tikslus atsakymų sk. N	5	14	36	193	122	370
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	1,4%	3,8%*	9,7%*	52,2%*	33,0%*	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant pagal lytį	33,3%	58,3%	43,4%	47,2%	45,4%	46,3%
Bendra atsakymų suma	tikslus atsakymų sk. N	15	24	83	409	269	800
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	1,9%	3,0%	10,4%	51,1%	33,6%	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*reikšmingumo lygmuo $p > 0,05$

Lyginant atsakymus tarp konkrečių klasių, visose klasių porose matoma tendencija, kad 2008 m. iš mokinių tyčiojamasi mažiau, šis skirtumas statistiškai reikšmingas tarp 6 klasės (2006m.) ir 8 klasės (2008m.) ($p < 0,01$), 8 klasės (2006m) ir 10kl (2008m) ($p < 0,01$), 9 klasės (2006m) ir 11kl (2008m) ($p < 0,01$). (4 pav.)

4 pav. Mokinių, patiriančių patyčias, dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo tarp konkrečių klasių

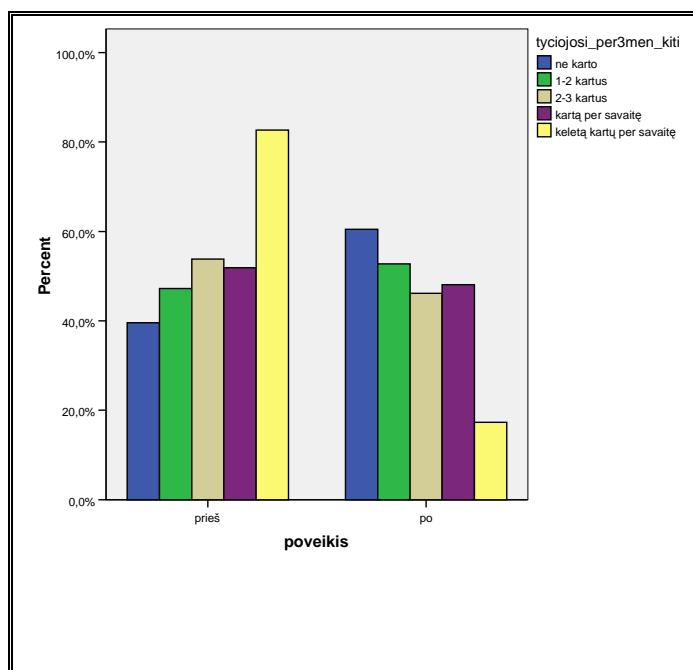
5.3. Mokinių, patiriančių patyčias mokykloje, dažnio kaita per paskutinius 3 mėn.

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, jog iš mokinių per artimiausius 3 mėnesius nuo apklausos, buvo rečiau tyčiotasi 2008 metų apklausoje ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). 2006 metais atsakė, jog iš jų tyčiojasi *keletą kartų per savaitę* 15,5%, o 2008 m. tik – 3,3% , *kartą per savaitę* buvo tyčiojamasi atirinkamai 13,8% ir 12,8%, kad 2-3 *kartus* buvo tyčiojamasi iš 14% (2006m.) ir 12% (2008m.) mokinių, 1-2 *kartus* iš 27,8 (2006m.) ir 31% (2008m.), *nė karto* nesityčiota iš 2006m. 26% , o 2008m. – 39,8% mokinių. (7 lentelės, 5 pav)

7 lentelė. Mokinių, patiriančių patyčias mokykloje, dažnio kaita per paskutinius 3 mėn.

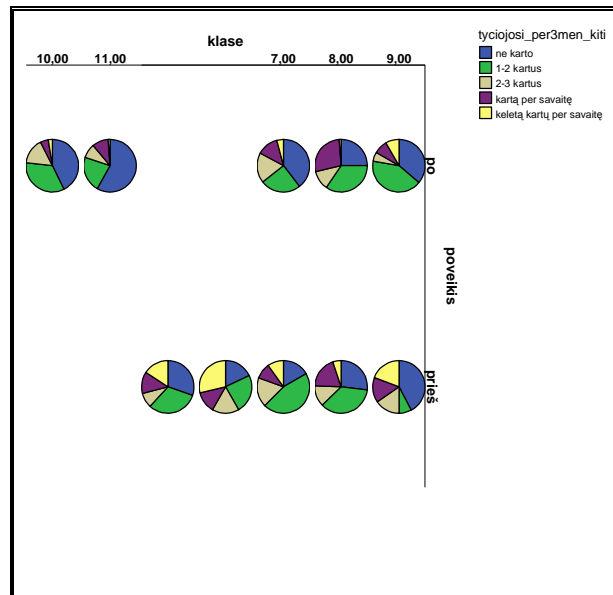
			Tyčiojosi per 3 mėn kiti					Atsakiusiųjų sk N
			nė karto	1-2 kartus	2-3 kartus	kartą per savaitę	keletą kartu per savaitę	
Prieš 2006	tikslus atsakymų sk N	104	111	56	55	62	400	
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	26,0%*	27,8%*	14,0%*	13,8%*	15,5%*	100,0%	
Po 2008	tikslus atsakymų sk N	159	124	48	51	13	400	
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	39,8%*	31,0%*	12,0%*	12,8%*	3,3%*	100,0%	
kiek bendrai kartų buvo pasirinktas konkretus atsakymas sudėjus	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	39,5%	47,2%	53,8%	51,9%	82,7%	50,0%	
	tikslus atsakymų sk N	263	235	104	106	75	800	
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	32,9%	29,4%	13,0%	13,3%	9,4%	100,0%	
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$ *

5 pav. Mokinių, patiriančių patyčias mokykloje, dažnio kaita per paskutinius 3 mėn.

Lyginant atsakymus tarp konkrečių klasių, visose klasių porose matoma tendencija, kad 2008 m. iš mokinių tyčiojama rečiau, šis skirtumas statistiškai reikšmingas tarp 6 klasės (2006m.) ir 8 klasės (2008m.) ($p < 0,01$), 8 klasės (2006m) ir 10 klasės (2008m) ($p < 0,05$), 9 klasės (2006m) ir 11 klasės (2008m) ($p < 0,01$). (6 pav.)

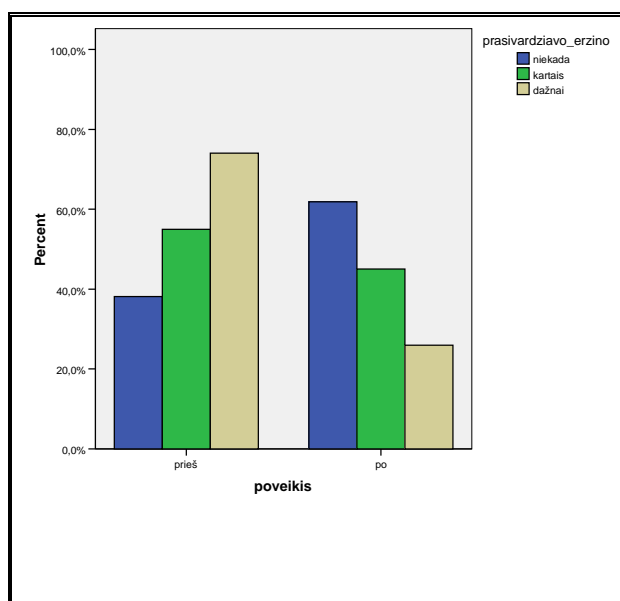

6 pav. Mokinių, patiriančių patyčias mokykloje, dažnio kaita per paskutinius 3 mėn. tarp konkrečių klasių

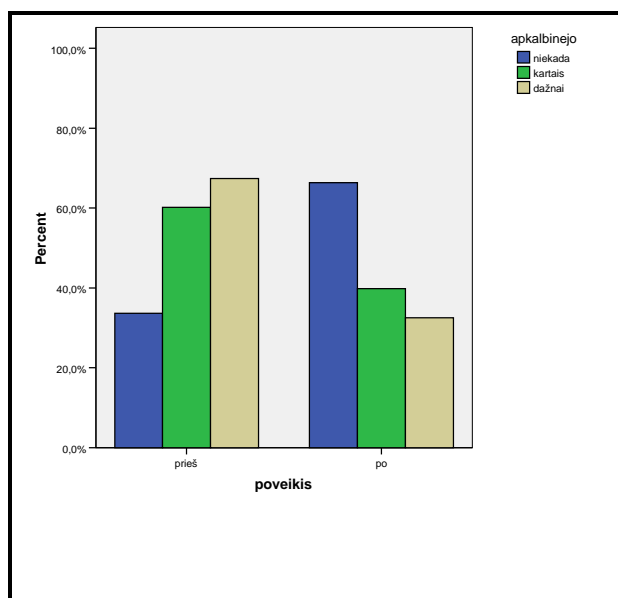
5.4. Patiriamų patyčių būdų iš kitų dažnio pasireiškimo kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo mokykloje

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, kad mokiniai buvo a) pravardžiuojami ir erzunami; b) apkalbinėjami; c) jiems grasinama ar gąsdinama; d) juos ignoruodavo arba nebendraudavo; e) stumdė, mušė ar įspyrė; f) gadino jų daiktus; g) atėmė jų pinigus ar daiktus rečiau 2008 m. apklausoje, visi šie skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$).

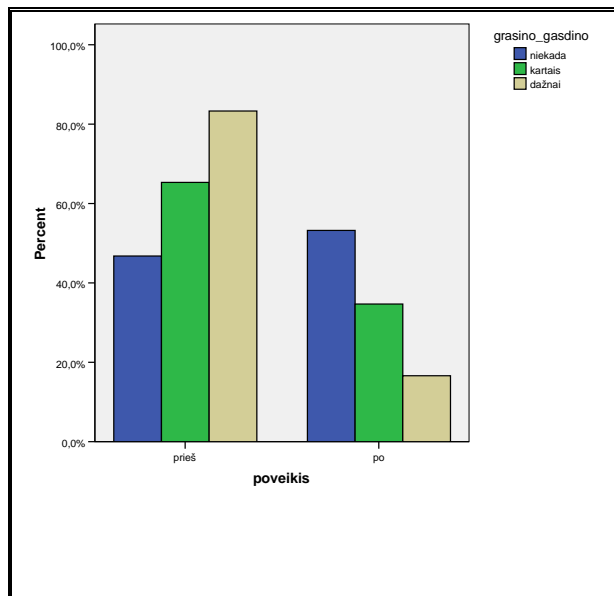
Visais atvejais atsakymo į šiuos „niekada“ procentas buvo didesnis, o atsakymų „kartais“, „dažnai“ – mažesnis 2008 metų apklausoje. (7,8,9,10,11 pav)

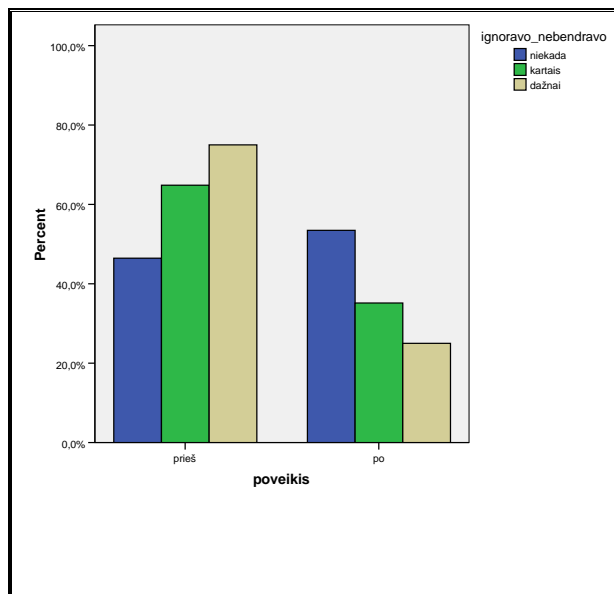
7 pav. Patiriamo prasivardžiavimo iš kitų dažnių kaita

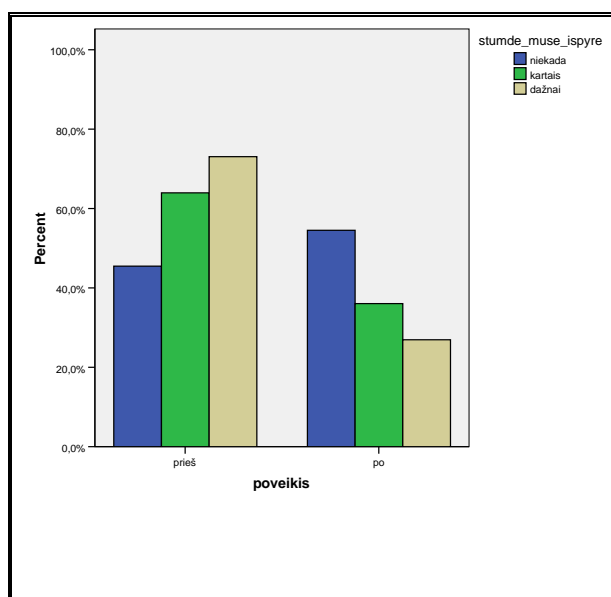
8 pav. Patiriamo iš kitų stumdymo, mušimo dažnių kaita

9 pav. Patiriamų grasinimų ir gąsdinimo dažnių kaita

10 pav. Patiriamo ignoravimo, nebendravimo dažnių kaita

11 pav. Patiriamo pinigų, daiktų atiminėjimo dažnių kaita

Lyginant atsakymus tarp klasių 2006 metais ir 2008 metais, vėlgi visur išlieka teigiama tendencija – daugėja atsakymų „niekada“, mažėja – „kartais“ ir „dažnai“. Tačiau ne visi skirtumai statistiškai reikšmingi. Viena iš priežasčių, kodėl ne visur nustatomi statistiškai reikšmingi skirtumai yra ta, kad ir pirmais, ir antrais metais, tyčiojimosi būdas buvo itin retas ir beveik visi atsakymai abiejose apklausose buvo „niekada“. Kita priežastis – skirtumas nors ir yra, bet jis nepakankamai didelis.

Statistiškai reikšmingi skirtumai rasti lyginant šias klases (pirmoji klasė 2006 metų apklausos, antroji – 2008 metų):

5 klasėje vaikai daugiau buvo *a) pravardžiuojami ir erzunami* ($p < 0,01$) nei 7 klasėje.

6 klasėje vaikai buvo daugiau *a) pravardžiuojami ir erzunami* ($p < 0,01$); *c) grasinami ar gąsdinami* ($p < 0,01$); *d) ignoruojami arba su jais nebendraujama* ($p < 0,01$); *e) stumdomi, mušami ar išpyriami* ($p < 0,01$); *f) gadinami jų daiktai* ($p < 0,01$) nei 8 klasėje.

7 klasėje vaikai buvo daugiau *a) pravardžiuojami ir erzunami* ($p < 0,01$) nei 9 klasėje.

8 klasėje vaikai buvo daugiau *b) apkalbinėjami* ($p < 0,01$) nei 10 klasėje.

9 klasėje vaikai buvo daugiau *a) pravardžiuojami ir erzunami* ($p < 0,01$); *b) apkalbinėjami* ($p < 0,01$); *c) grasinami ar gąsdinami* ($p < 0,01$); *e) stumdomi, mušami ar išpyriami* ($p < 0,05$); *f) gadinami jų daiktai* ($p < 0,01$); *g) atimami jų pinigai ar daiktai* ($p < 0,01$) nei 11 klasėje.

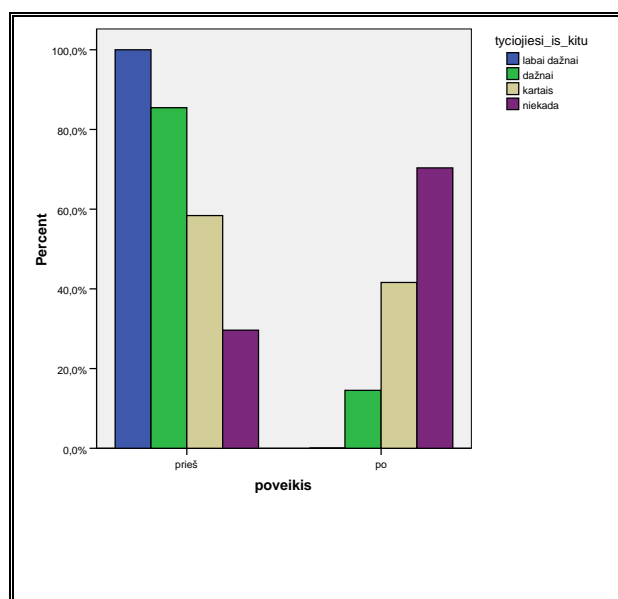
5.5. Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, jog mokiniai patys linkę mažiau tyčiotis iš kitų 2008 metais ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). 2006 metais atsakė, jog jie *labai dažnai* tyčiojasi 0,8%, o 2008 m. – 0% , kad *dažnai* tyčiojasi atitinkamai 11,8% ir 2%, kad *kartais* tyčiojasi 64,3% (2006m.) ir 45,8 % (2008m.), *niekada* nesityčioja iš kitų mokinių 2006m. – 21,5% , o 2008m. – 51% apklaustųjų. (9 lentelė; 12pav.)

9 lentelė Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

		Tyčiojosi iš kitų					Atsakiusiųjų sk. N	
		neatsakyta	labai dažnai	dažnai	kartais	niekada		
poveikis	Prieš 2006	tikslus atsakymų sk N % mokinių pasirinko vieną atsakymų	7 1,8%	3 0,8% *	47 11,8% *	257 64,3% *	86 21,5% *	400 100,0%
		Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	58,3%	100,0%	85,5%	58,4%	29,7%	50,0%
	Po 2008	tikslus atsakymų sk N % mokinių pasirinko vieną atsakymų	5 1,3%	0 0,0% *	8 2,0% *	183 45,8% *	204 51,0% *	400 100,0%
		Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	41,7%	0,0%	14,5%	41,6%	70,3%	50,0%
kiek bendrai kartų buvo pasirinktas konkretus atsakymas sudėjus		tikslus atsakymų sk N % mokinių pasirinko vieną atsakymų		3 0,4%	55 6,9%	440 55,0%	290 36,3%	800 100,0%
		Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$

12 pav. Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos vykdymo

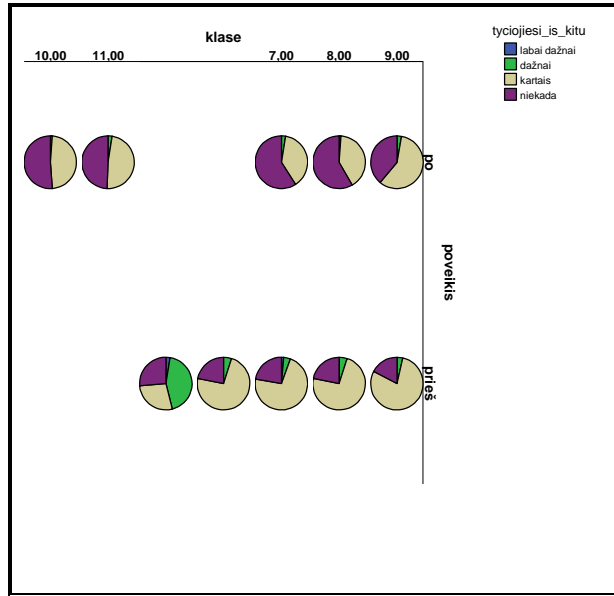
Lyginant atsakymus tarp konkrečių klasių, visose klasių porose matoma tendencija, kad 2008 m. apklaustieji mažiau tyčiojosi iš mokinių, šis skirtumas statistiškai reikšmingas tarp 5 klasės (2006m.) ir 7 klasės (2008m.) ($p < 0,01$), 6 klasės (2006m.) ir 8 klasės (2008m.) ($p < 0,01$), 8 klasės (2006m) ir 10kl (2008m) ($p < 0,01$), 9 klasės (2006m) ir 11kl (2008m) ($p < 0,01$). (13 pav.)

Ir mergaitės, ir berniukai tyčiojasi vienodai dažnai ($p > 0,05$). (10 lentelė)

10 lentelė Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų dažnio kaita lyginant pagal lytį

lytis		Tyčiojosi iš kitų				Atsakiusių sk. N
		Labai dažnai	dažnai	kartais	niekada	
berniukas	tikslus atsakymų sk. N	2	21	243	152	418
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	0,5% *	5,0% *	58,1% *	36,4% *	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant pagal lytį	66,7%	38,2%	55,2%	52,4%	53,0%
mergaitė	tikslus atsakymų sk. N	1	34	197	138	370
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	0,3% *	9,2% *	53,2% *	37,3% *	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant pagal lytį	33,3%	61,8%	44,8%	47,6%	47,0%
tikslus atsakymų sk. N		3	55	440	290	788
% mokinių pasirinko vieną atsakymų		0,4	7,0%	55,8%	36,8%	100,0%
Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$

13 pav. Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų dažnio kaita lyginant pagal klases prieš ir po prevencinės programos vykdymo

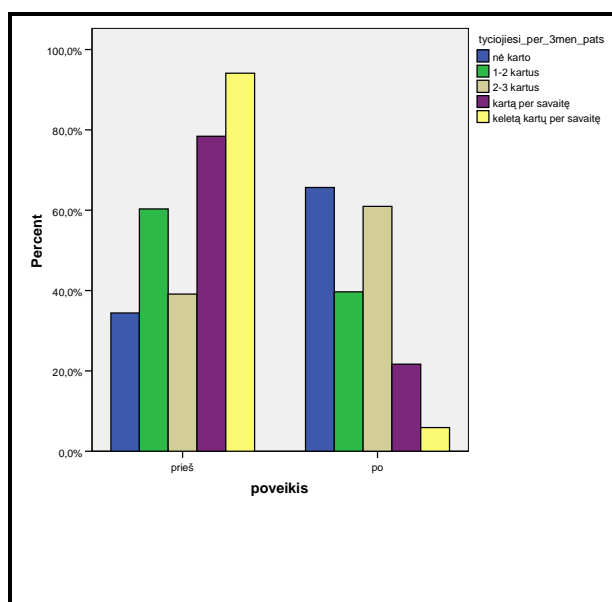
5.6. Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, kad patys mokiniai per artimiausius 3 mėnesius nuo apklausos, rečiau tyčiojosi iš kitų 2008 metų apklausoje, o šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). (11 lentelė, 14pav.)

11 lentelė Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių per pastaruosius 3 mėn. dažnio kaita

		Tyčiojosi per 3 mėn patys						atsakiusiųjų skaičius N
		neatsakyta	nė karto	1-2 kartus	2-3 kartus	kartą per savaitę	keletą kartų per savaitę	
prieš 2006	tikslus atsakymų sk. N	7	110	175	34	58	16	400
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	1,8%	27,5% *	43,8% *	8,5% *	14,5% *	4,0% *	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	58,3%	34,4%	60,3%	39,1%	78,4%	94,1%	50,0%
po 2008	tikslus atsakymų sk. N	5	210	115	53	16	1	400
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	1,3%	52,5% *	28,8% *	13,3% *	4,0% *	0,3% *	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	41,7%	65,6%	39,7%	60,9%	21,6%	5,9%	50,0%
kiek bendrai kartų buvo pasirinktas konkretus atsakymas sudėjus	tikslus atsakymų sk. N	12	320	290	87	74	17	800
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	1,5%	40,0%	36,3%	10,9%	9,3%	2,1%	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

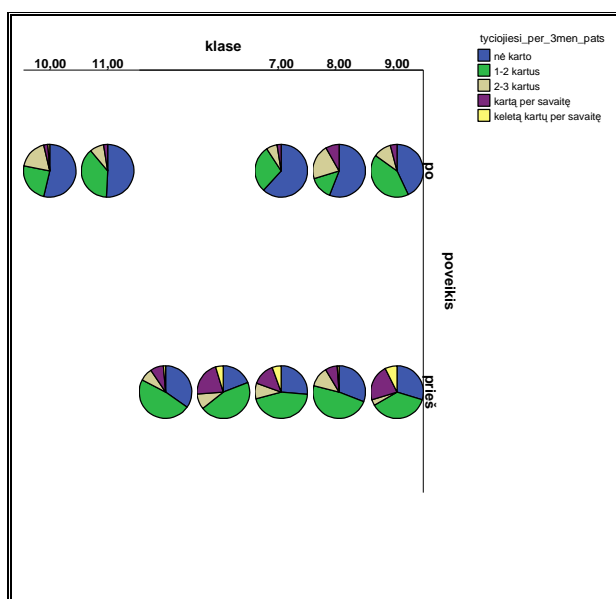
*reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$

14 pav. Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos

2006 metais atsakė, jog jie patys tyčiojasi *keletą kartų per savaitę* 4%, o 2008 m. – 0,3% , *kartą per savaitę* tyčiojosi 14,5% (2006m.) ir 4% (2008m.), kad *2-3 kartus* tyčiojosi iš kitų 8,5% (2006m.) ir 13,3% (2008m.) mokinių, *1-2 kartus* tyčiojosi 43,8% (2006m.) ir 28,8% (2008m.), *nė karto* nesityčiojo 2006m. 27,5% , o 2008m. – 52,5% mokinių.

Lyginant atsakymus tarp konkrečių klasių, visose klasių porose matoma tendencija, kad 2008 m. iš mokiniai tyčiojosi rečiau iš kitų, šis skirtumas statistiškai reikšmingas tarp 5 klasės (2006m.) ir 7 klasės (2008m.) ($p < 0,05$), 6 klasės (2006m.) ir 8 klasės (2008m.) ($p < 0,01$), 8klasės (2006m) ir 10kl (2008m) ($p < 0,05$), 9klasės (2006m) ir 11kl (2008m) ($p < 0,01$). (15 pav.)

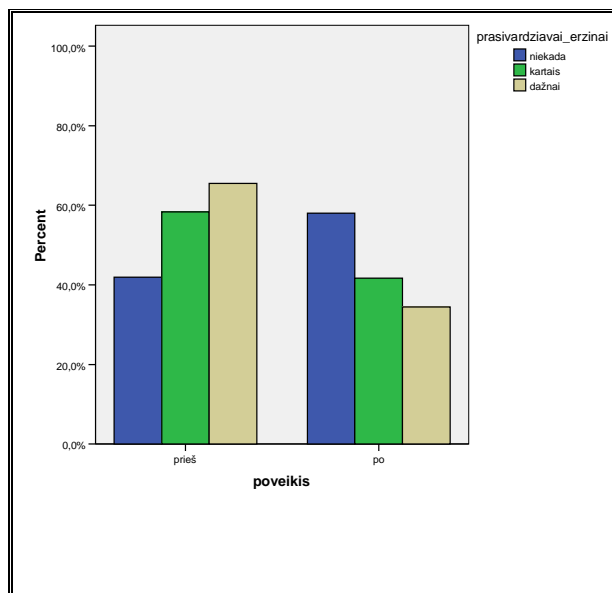

15 pav. Mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita tarp klasių prieš ir po prevencinės programos

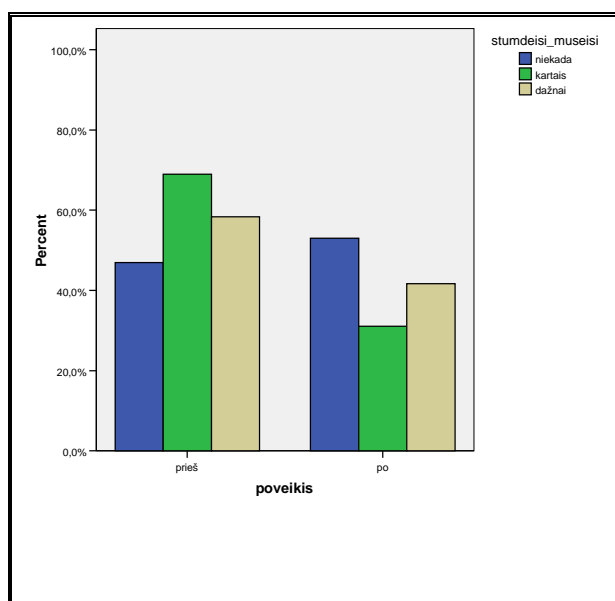
5.7. Tyčiojimosi iš kitų mokinių būdų dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, kad mokiniai a) *prasivardžiavo ir erzino*; b) *apkaltinėjo*; c) *grasinamo ar gąsdino*; d) *ignoravo arba nebendravo*; e) *stumdė, mušė ar įspyrė*; f) *gadino kitų daiktus*; g) *atėmė kitų pinigų ar daiktus* rečiau 2008 m. apklausoje, visi šie skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$), išskyrus skirtumą ties klausimu „ar kada nors atėmei kitų pinigų ar daiktus“. Taip yra todėl, kad 2006m. ir 2008m apklausoje atsakė „niekada“ atitinkamai 98,5% ir 98,8% mokinių, t.y. beveik visi. Daugumoje atvejų išlieka tendencija, kad atsakymų „niekada“

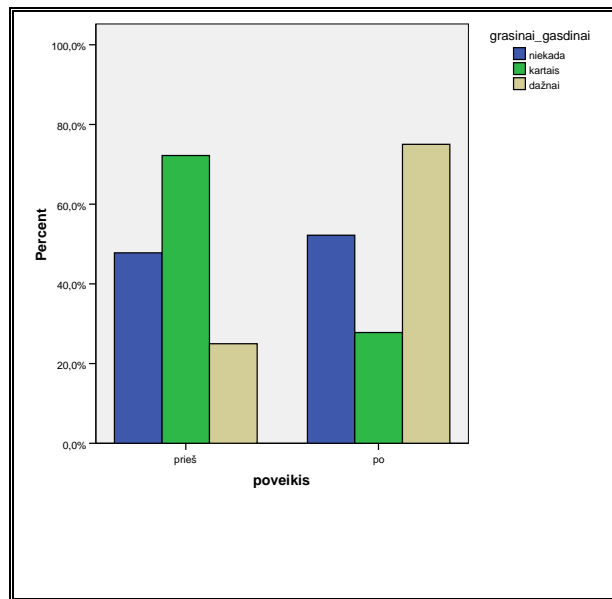
procentas buvo didesnis, o atsakymų „kartais“, „dažnai“ – mažesnis 2008 metų apklausoje.
(16,17,18,19,20 pav)

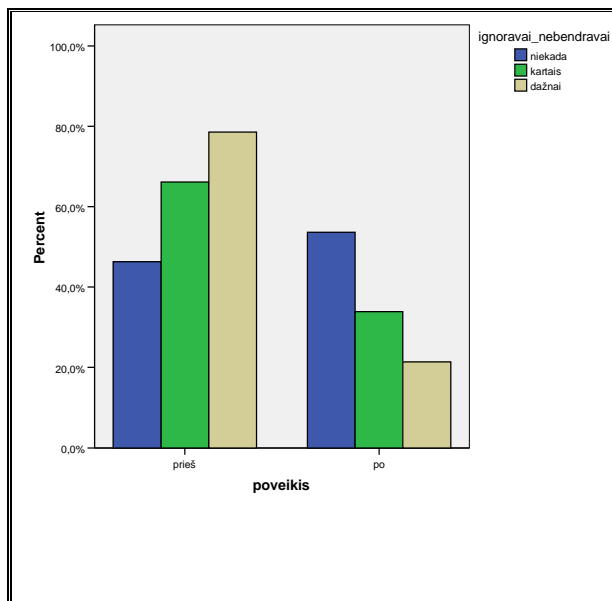
16 pav. Prasivardžiavimo iš kitų dažnių kaita

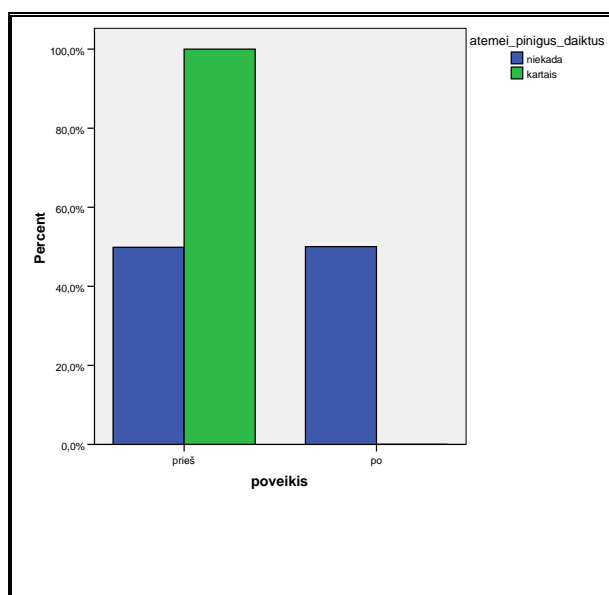
17 pav. Stumdymosi, mušimo dažnių kaita

18 pav. Kitų mokinių grasinimų ir gąsdinimo dažnių kaita

19 pav. Kitų mokinių ignoravimo, nebendravimo dažnių kaita

20pav. Pinigų, daiktų atiminėjimo iš kitų mokinių dažnių kaita

Lyginant atsakymus tarp klasių 2006 metais ir 2008 metais, visur išlieka teigiama tendencija – daugėja atsakymų „niekada“, mažėja – „kartais“ ir „dažnai“. Tačiau ne visi skirtumai statistiškai reikšmingi. Taip dažniausiai buvo dėl jau anksčiau paminėtos priežasties, kad ir pirmais, ir antrais metais, tyčiojimosi būdas buvo itin retas ir beveik visi atsakymai abiejose apklausose buvo „niekada“. Statistiškai reikšmingi skirtumai rasti lyginant šias klases (pirmoji klasė 2006 metų apklausos, antroji – 2008 metų):

5 klasėje vaikai daugiau *b) apkalbinėjo kitus* ($p < 0,05$) nei 7 klasėje.

6 klasėje vaikai daugiau *a) prasivardžiuodavo ir erzino* ($p < 0,05$); *b) apkalbinėjo kitus* ($p < 0,01$); *f) gadino kitų daiktus* ($p < 0,01$) nei 8 klasėje.

7 klasėje vaikai daugiau *b) apkalbinėjo* ($p < 0,05$); *e) stumdė, mušė ar įspyrė* ($p < 0,01$) nei 9 klasėje.

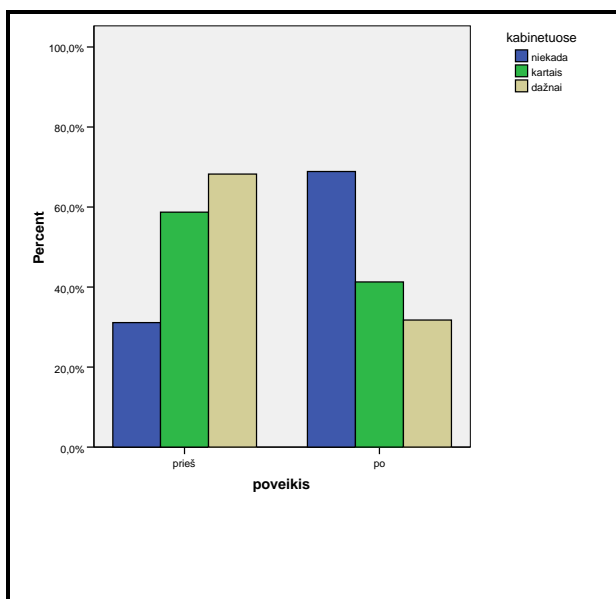
8 klasėje vaikai daugiau *b) apkalbinėjo* ($p < 0,05$); *c) grasino ar gąsdino* ($p < 0,01$) nei 10 klasėje.

9 klasėje vaikai daugiau *a) prasivardžiuodavo ir erzino* ($p < 0,01$); *b) apkalbinėjo* ($p < 0,01$); *d) ignoravo arba nebendraudavo* ($p < 0,01$); *f) gadino kitų daiktus* ($p < 0,01$) nei 11 klasėje.

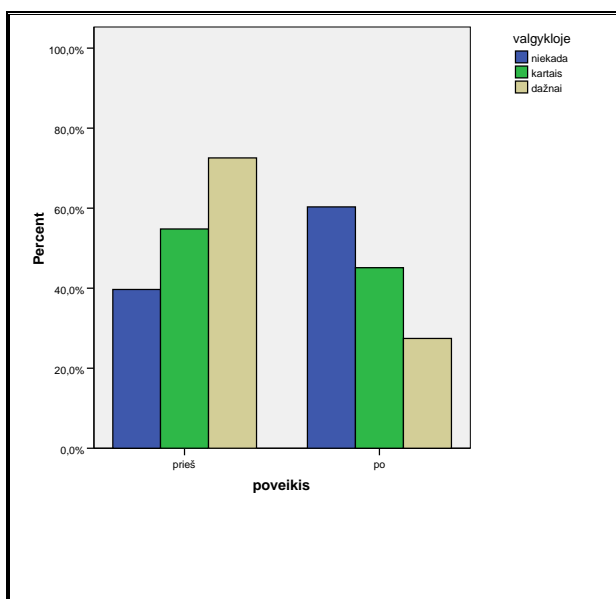
5.8. Vietos dažnumo kaita, kur mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų

Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, kad tyčiojimosi dažnumas *a) kabinetuose; b) koridoriuose; c) valgykloje; d) tualete; e) mokyklos kieme ar teritorijoje* buvo mažesnis 2008 m. apklausos atsakymuose. Visi šie skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$). Išlieka tendencija,

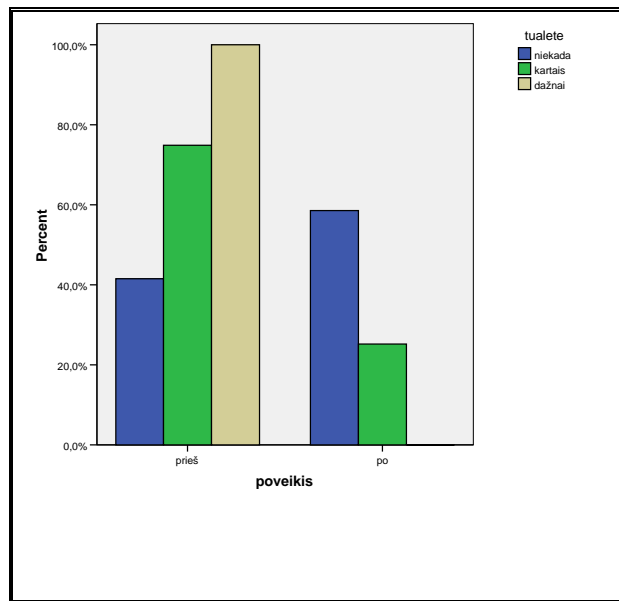
kad atsakymo „niekada“ dažnis didesnis, o „kartais“ ir „dažnai“ mažesnis apklausoje atliktoje 2008 metais. (21, 22, 23, 24 pav)

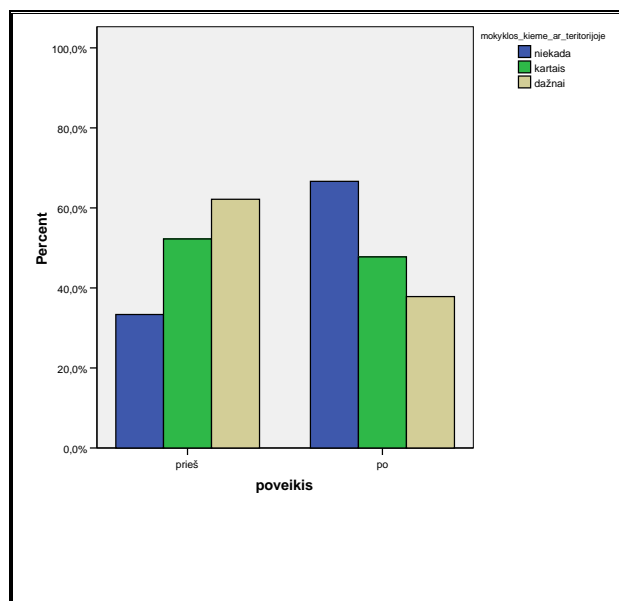
21 pav. Tyčiojimosi dažnumo kaita kabinetuose

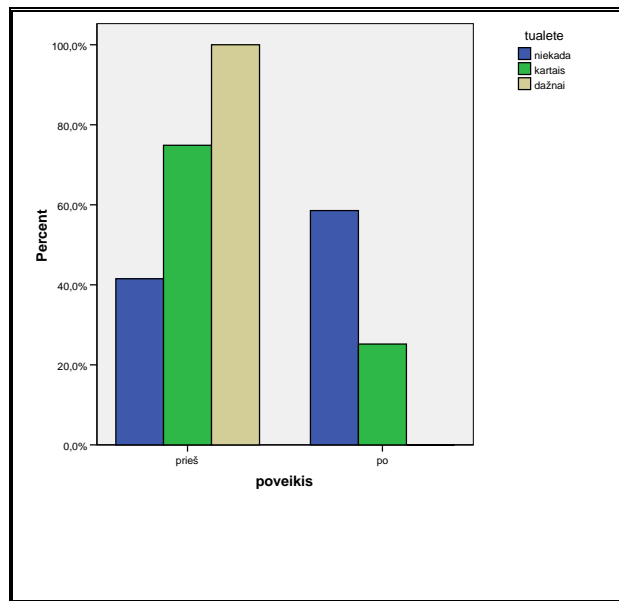
22 pav. Tyčiojimosi dažnumas koridoriuose

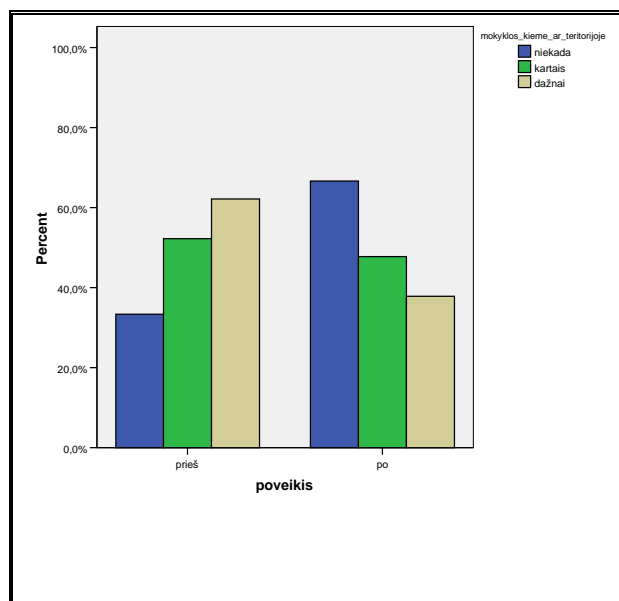
23 pav. Tyčiojimosi dažnumas valgykloje

24 pav. Tyčiojimosi dažnumas valgykloje

25 pav. Tyčiojimosi dažnumas tualete

26 pav. Tyčiojimosi dažnumas mokyklos kieme ar teritorijoje

Lyginant atsakymus tarp klasių 2006 metais ir 2008 metais, visur išlieka teigiama tendencija – daugėja atsakymų „niekada“, mažėja – „kartais“ ir „dažnai“. Tačiau ne visi skirtumai statistiškai reikšmingi. Statistiškai reikšmingi skirtumai rasti lyginant šias klases (pirmoji klasė 2006 metų apklausos, antroji – 2008 metų):

5 klasėje iš vaikų buvo dažniau tyčiojama *b) koridoriuose* ($p < 0,01$); *c) valgykloje* ($p < 0,05$); *d) tualetuose* ($p < 0,01$) nei 7 klasėje.

6 klasėje iš vaikų dažniau tyčiojamasi *a) kabinetuose* ($p<0,01$); *b) koridoriuose* ($p<0,01$); *e) mokyklos kieme ar teritorijoje* ($p<0,05$) nei 8 klasėje.

7 klasėje iš vaikų dažniau tyčiojamasi *a) kabinetuose* ($p<0,01$); *d) tualetuose* ($p<0,05$) nei 9 klasėje.

8 klasėje iš vaikų dažniau tyčiojamasi *a) kabinetuose* ($p<0,01$); *b) koridoriuose* ($p<0,01$); *c) valgykloje* ($p<0,01$); *d) tualetuose* ($p<0,01$); *e) mokyklos kieme ar teritorijoje* ($p<0,01$) nei 10 klasėje.

9 klasėje iš vaikų dažniau tyčiojamasi *a) kabinetuose* ($p<0,01$); *b) koridoriuose* ($p<0,01$); *c) valgykloje* ($p<0,01$); *d) tualetuose* ($p<0,01$); nei 11 klasėje.

5.9. To paties amžiaus mokinių saugumo jausmo ir tyčiojimosi dažnumo kaitos palyginimas

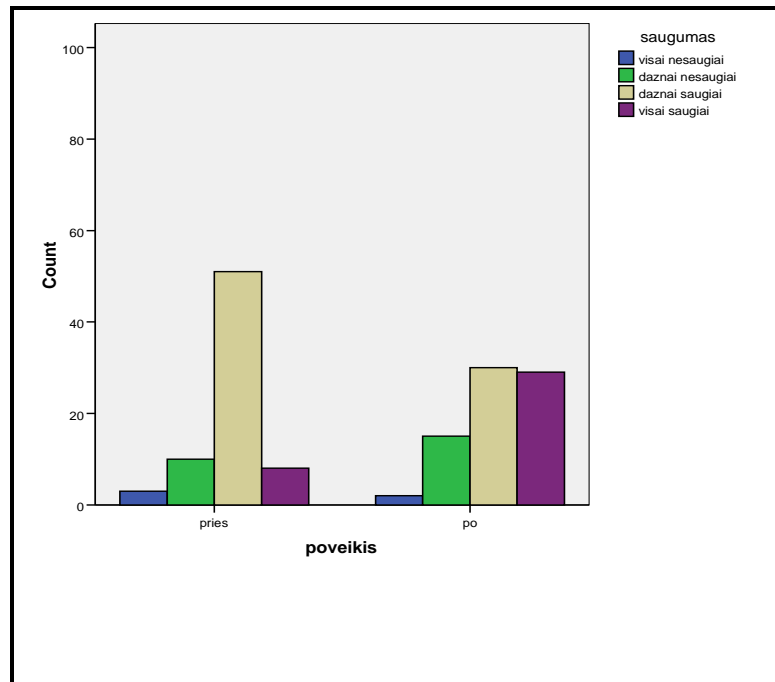
Lyginant 2006 m. ir 2008 m. septintų klasių mokinių atsakymus į klausimą „*kaip saugiai tu jautiesi mokykloje*“, matyti, kad atsakymai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p<0,01$). (12 lentelė)

Matome, kad 2008m 7 klasės mokiniai dažniau jaučiasi “dažnai nesaugiai” (2008m. – 19,7 %, 2006 m. – 13%) ir rečiau – “dažnai saugiai” (2008m. – 39,5 %, 2006 m. – 66,2 %), lyginant su 2006m. mokiniais, tačiau 2008m. dažniau rinkosi ir atsakymą “visai saugiai” (2008m. – 38,2 %, 2006 m. – 10,4%). Atsakymą visai nesaugiai ir 2006 (3,9%) ir 2008 m. (2,6%) rinkosi panašus kiekis mokinių. (27pav.)

12 lentelė. 7 klasės mokinių saugumo pojūčio kaitos palyginimas prieš ir po prevencinės programos vykdymo

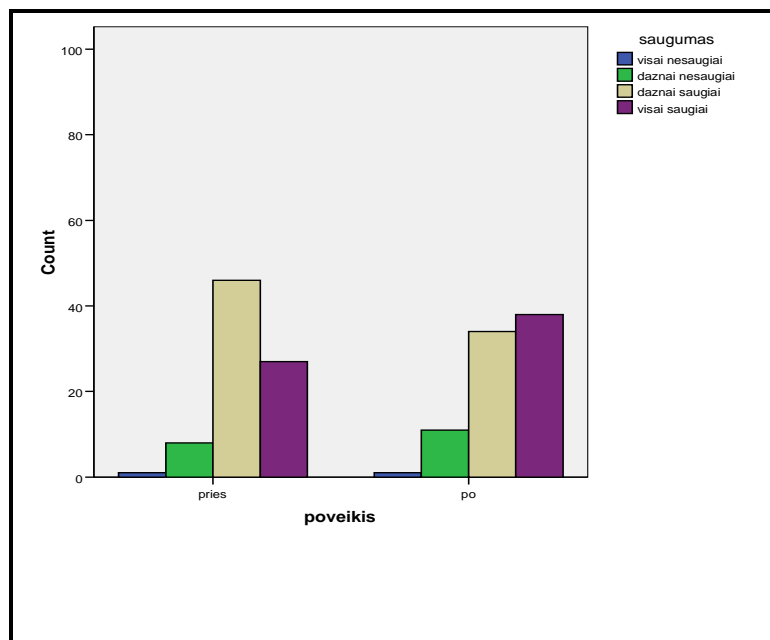
		saugumas					N
		neatsakyta	visai nesaugiai	dažnai nesaugiai	dažnai saugiai	visai saugiai	
2006	tikslus atsakymų sk. N	5	3	10	51	8	77
7kl	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	6,5%	3,9% *	13,0% *	66,2% *	10,4% *	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	60,0%	40,0%	63,0%	21,6%	50,3%
2008	tikslus atsakymų sk. N	0	2	15	30	29	76
7kl	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	,0%	2,6% *	19,7% *	39,5% *	38,2% *	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	,0%	40,0%	60,0%	37,0%	78,4%	49,7%
Atsakymų suma	tikslus atsakymų sk. N	5	5	25	81	37	153
	% mokinių pasirinko vieną atsakymų	3,3%	3,3%	16,3%	52,9%	24,2%	100,0%
	Kiek % sudaro vieno atsakymo pasirinkimas lyginant prieš ir po poveikio	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*reikšmingumo lygmuo $p<0,01$

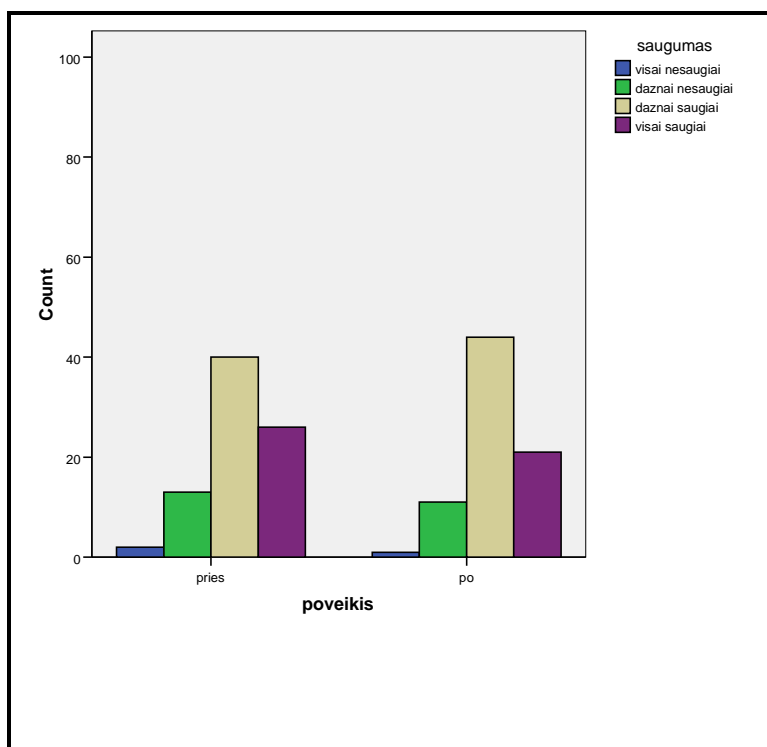
27 pav. 7 klasės mokinių saugumo pojūčio kaitos palyginimas prieš ir po prevencinės programos vykdymo

Lyginant 2006 m. ir 2008 m. aštuntų klasių mokinių atsakymus kaip saugiai jie jaučiasi, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Mokiniai jautėsi panašiai ir 2006m., ir 2008. (28pav.)

28 pav. 8 klasės mokinių saugumo pojūčio kaitos palyginimas prieš ir po prevencinės programos vykdymo

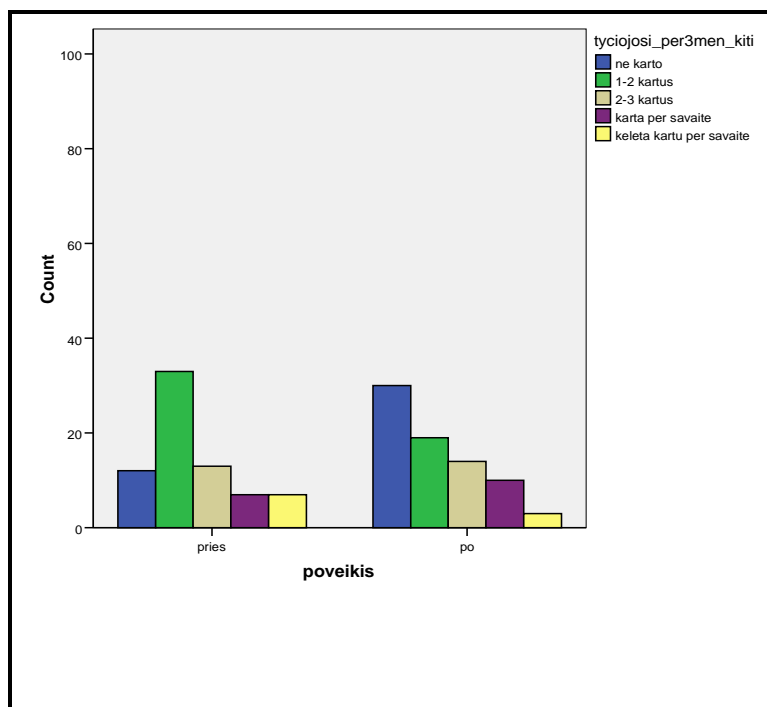
Lyginant 2006 m. ir 2008 m. devintų klasių mokinių atsakymus kaip saugiai jie jaučiasi, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Mokiniai jautėsi panašiai ir 2006m., ir 2008. (29pav.)

29 pav. 9 klasės mokinių saugumo pojūčio kaitos palyginimas prieš ir po prevencinės programos vykdymo

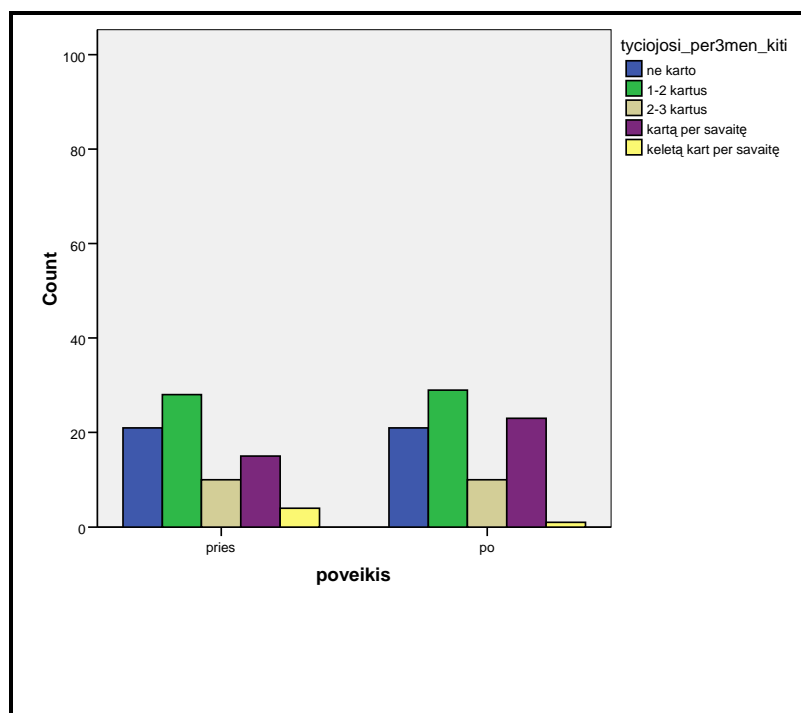
Lyginant 2006 m. ir 2008 m. septintų klasių mokinių atsakymus į klausimą „Kiek dažnai iš tavęs tyčiojasi mokykloje per paskutinius 3 mėn.“, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p < 0,01$). Matoma tendencija, kad iš mokinių 2008 metais buvo tyčiojama rečiau.

2008 m. atsakė, kad iš jų “nė karto” nesityčiojo per paskutinius 3 mėn. – 39,5% mokinių, o 2006 m. – 15,6%, kad “1-2 kartus” atitinkamai 25% ir 42,9% mokinių, o “keletą kartų per savaitę” 2008 m. 3,9%, 2006 m. – 9,1%. Tačiau 2008 m. mokiniai dažniau nei 2006 m. rinkosi atsakymus, kad tyčiotasi “2-3 kartus” (atitinkamai 18,4% ir 16,9%), “kartą per savaitę” (atitinkamai 13,2% ir 9,1%). (30pav.)

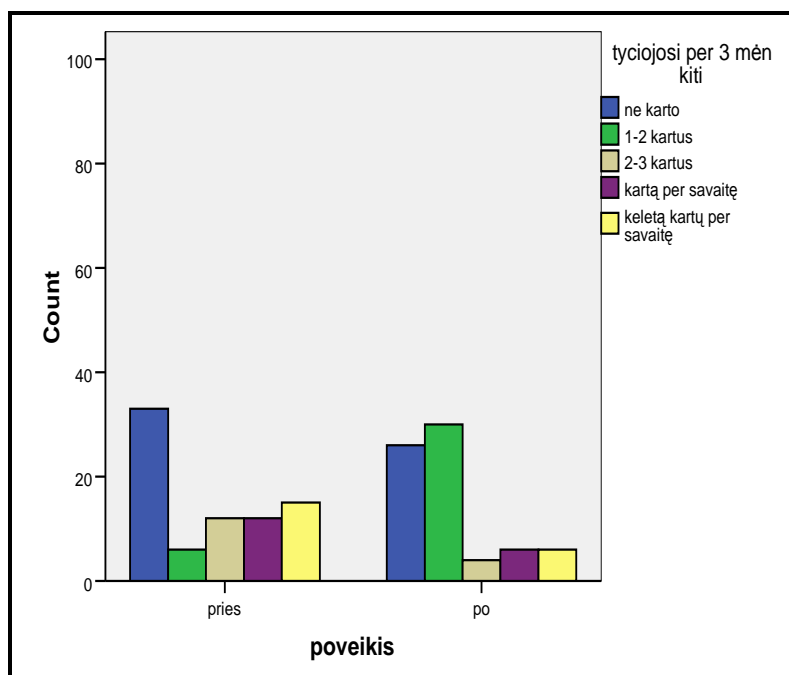
30pav. Patirtų patyčių per paskutinius 3 mėn. dažnių palyginimas tarp 7kl mokinių prieš ir po prevencinės programos

Lyginant 2006 m. ir 2008 m. aštuntų klasių mokinių atsakymus, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Tyčiojimosi dažnis buvo panašus ir 2006 m., ir 2008m. 31pav.)

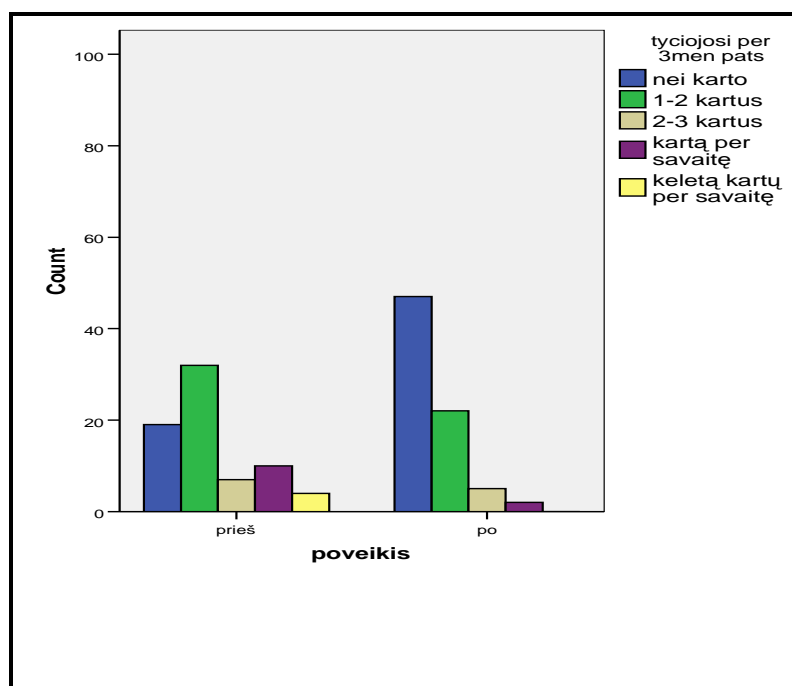
31pav. Patirtų patyčių per paskutinius 3 mėn. dažnių palyginimas tarp 8kl mokinių prieš ir po prevencinės programos

Lyginant 2006 m. ir 2008 m. devintų klasių mokinių atsakymus, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p < 0,01$). Matoma tendencija, kad iš mokinių 2008 metais buvo tyčiojama rečiau. Nors 2008 m. (33,8%) buvo rečiau “nė karto” nesityčiojama nei 2006 m. (40,7%), tačiau atsakymas “1-2 kartus” buvo žymiai dažnesnis 2008 m. (39%) nei 2006 m. (7,4%). Visi likę atsakymų variantai, rodantys dažnesnį tyčiojimasi, buvo daugiau kartų pasirinkti tarp 2006 m. devintokų.(32pav)

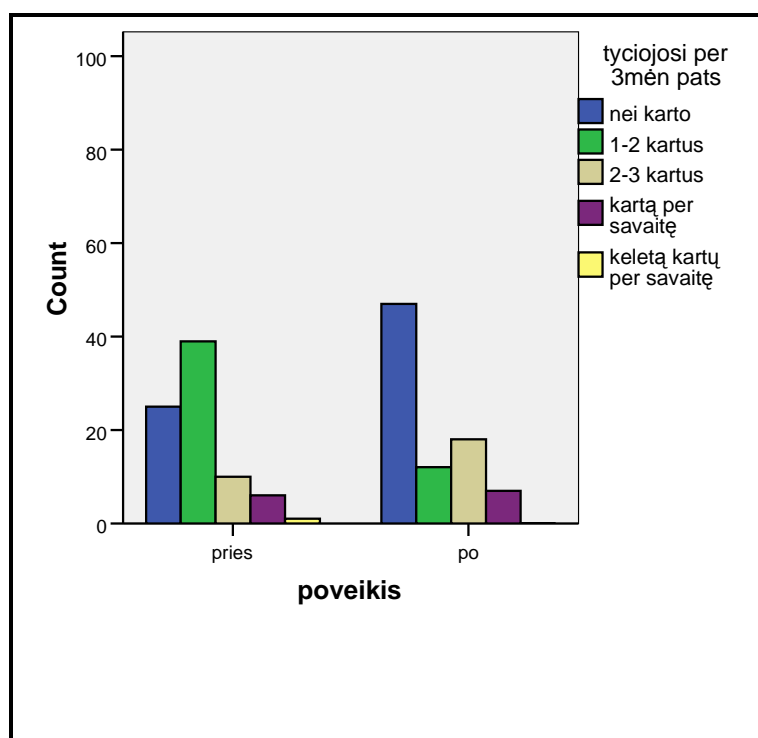
31pav. Patirtų patyčių per paskutinius 3 mėn. dažnių palyginimas tarp 8kl mokinių prieš ir po prevencinės programos

Lyginant 2006 m. ir 2008 m. septintų klasių mokinių atsakymus į klausimą „Kiek dažnai Tu tyčiojaisi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn.“, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p < 0,01$). Matoma tendencija, kad rečiau tyčiojosi mokiniai iš kitų 2008m.: žymiai dažniau buvo rinkiami atsakymai, rodančius nesityčiojimą arba retesnį tyčiojimasi. Ypač išsiskiria tai, kad 2008 m. teigė „nė karto“ nesityčioję 61,8 %, o 2006 m. tik 24,7%. Visi likę atsakymų variantai, rodantys dažnesnį tyčiojimasi, buvo daugiau kartų pasirinkti tarp 2006 m. devintokų. Be to, 2008m atsakymą „keletą kartų per savaitę“ nesirinko nė vienas mokinys.(32pav)

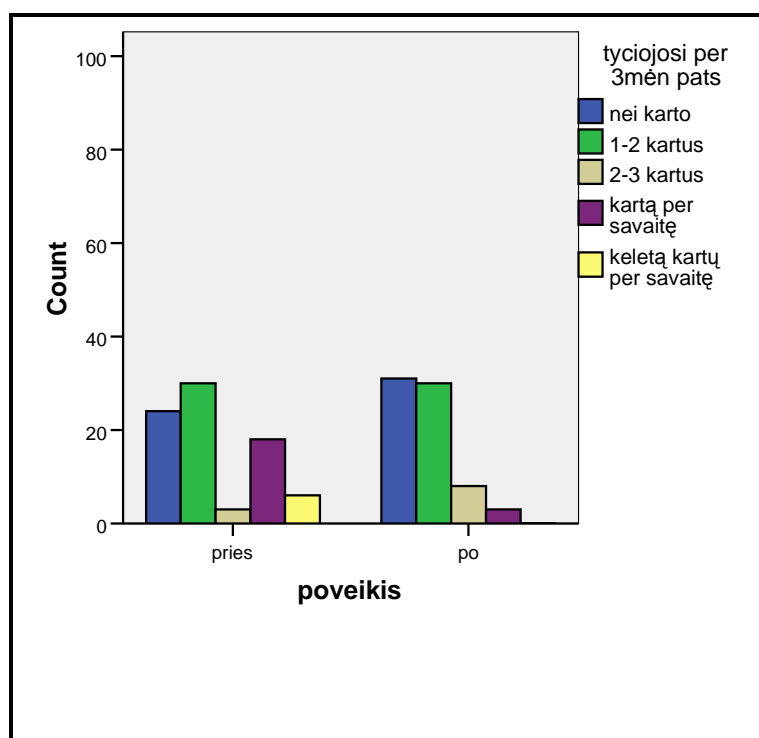
32pav. 7kl mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos

Lyginant 2006 m. ir 2008 m. aštuntų klasių mokinių atsakymus, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p < 0,01$). 2008 m. buvo žymiai dažniau teigiama, kad nesityčiojo iš viso per pastaruosius 3 mėn. Nors kitų atsakymų procentas varijavo tarp metų, galima teigti, kad 2008 m. mokiniai rečiau tyčiojosi iš kitų. 2008 m. (56%) buvo dažniau „nė karto“ nesityčiojama nei 2006 m. (30,5%). Tačiau atsakymas „1-2 kartus“ dažnesnis 2006 m. (47,6%) nei 2008 m. (14,3%), o atsakymų „2-3 kartus“ kiekis buvo didesnis 2008 m. (21,4%) nei 2006 m. (12,2%). Visi likę atsakymų variantai, rodantys dažnesnį tyčiojimąsi, buvo panašūs. (33pav)

33pav. 8kl mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos

Lyginant 2006 m. ir 2008 m. devintų klasių mokinių atsakymus, matome, kad atsakymai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p < 0,01$). Matoma tendencija, kad rečiau tyčiojosi mokiniai iš kitų 2008m.: dažniau rinktasi atsakymai rodantys nesityčiojimą arba retesnę tyčiojimąsi. 2008 m. (40,3%) buvo dažniau “nė karto” nesityčiojama nei 2006 m. (29,6%), atsakymas “1-2 kartus” taip pat dažnesnis 2008 m. (39%) nei 2006 m. (37%). Tačiau 2008 m. (10,4%) buvo didesnis atsakymų „2-3 kartus“ kiekis nei 2006 m. (3,7%). Visi likę atsakymų variantai, rodantys dažnesnę tyčiojimąsi, buvo daugiau kartų pasirinkti tarp 2006 m. devintokų. (34pav.)

34pav. 8kl mokinių, kurie patys tyčiojosi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn. dažnio kaita prieš ir po prevencinės programos

5.10. Mokytojų iš mokinių tyčiojimosi dažnumas

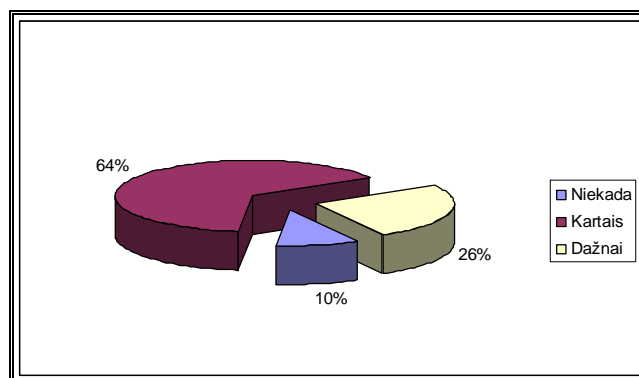
Analizuojant mokytojų tyčiojimosi dažnumo pasireiškimą (15 lentelė, 27 pav.) matyti, kad 10% mokinių teigia, jog mokytojai *niekada*, 64 % - *kartais* ir -26 % *dažnai* tyčiojasi iš kitų mokinių.

15 lentelė. Mokinių pasirinktas mokytojų iš mokinių tyčiojimosi dažnumas (absoliutūs skaičiai)

		Niekada	Kartais	Dažnai
7kl.	Berniukai	6	21	14
	Mergaitės	0	24	11
8kl.	Berniukai	6	29	9
	Mergaitės	5	30	4
9kl.	Berniukai	1	35	4
	Mergaitės	3	18	11
10kl.	Berniukai	4	18	20

	Mergaitės	2	16	22
11kl.	Berniukai	5	31	6
	Mergaitės	6	32	1
Iš viso:		38	254	102

Lentelės tęsinys

27 pav. mokytojų iš mokinių tyčiojimosi dažnumo pasireiškimas %

8.10 Rezultatų aptarimas

Šiame darbe buvo tyrinėjamas priekabiavimo reiškinio paplitimo kaita prieš ir po patyčių prevencinės programos vykdymo. Vienas šio darbo uždavinių palyginti gautus duomenis. Taigi, lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, pastebima tendencija, kad mokiniai jautėsi saugesni 2008 metais ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas. *Visai nesaugiai* jautėsi 2006m. 3% , o 2008 - 1,5% mokinių, *dažnai nesaugiai* atitinkamai 15,8% ir 12,3%, *dažnai saugiai* - 52,5% ir 47, 8%, bei *visai saugiai* - 27,5% ir 38, 5%. Tokį mokinių saugumo pojūčio statistiškai reikšmingą pasikeitimą galėjo lemti tai, kad prevencinės programos vykdymo metu, jie įgijo žinių kaip elgtis ir ką daryti, kai iš tavęs tyčiojasi. Jie gali drąsiai pranešti apie patiriamas patyčias, nes nuo pat prevencinės programos pradžios yra formuojama nuostata, kad kiekvienas turi teisę būti apsaugotas nuo smurto, o tuo pačiu ir pareigą nesmurtauti prieš kitą. Kita formuojama nuostata yra ta, kad pranešimas apie patyčias nėra skundimas. Galimai šios nuostatos formavime ne menką reikšmę turi tai, kad prevencinėje programoje didelis dėmesys skiriamas moksleivių įtraukimui į bendraamžių palaikymo programą. Kaip jau minėta anksčiau, gimnazijoje yra šešiolika 10-11 klasės mokinių patikėtinių, kurių pagrindinis vaidmuo teikti pagalbą ir palaikymą nuo patyčių nukentėjusiems vaikams, dalyvauti bendruomenės švietime.

Lyginant mokinių atsakymus apie patyčių patyrimo dažnumą 2006 su 2008 metais, matoma, jog iš jų mažiau tyčiotasi 2008 metais ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas. 2006 metais atsakė, jog iš jų *labai dažnai* tyčiojamasi 4,5%, o 2008 m. – 1,5% , kad *dažnai* tyčiojamasi atitinkamai 11% ir 9,8%, kad *kartais* tyčiojamasi 60% (2006m.) ir 42,3 % (2008m.), *niekada* nesityčiojama 2006m.- 23% , o 2008 – 44,3% mokinių. Tokie tyrimo rezultatai galimi dėl pačių mokinių žinojimo, kad kiekvienas patiriantis patyčias, turi galimybę informuoti, pranešti apie atvejį ir, kad šis fenomenas nėra toleruojamas. Beje, filmų demonstravimo, pranešimų metu ir bendraujant su mokiniais klasės valandėlėse, buvo formuojama nuostata, kad kiekvienas skriaudėjas tuo pačiu metu kitoje aplinkoje dažniausiai pats yra auka. Tad šį skirtumą galėjo lemti ir tai, kad mokiniai buvo mokomi nepasmerkti ir nekritikuoti skriaudėjo, o atspindėti jo elgesį kaip netinkamą. Svarbu paminėti, kad daugelis autorių, kurie atliko tyrimus apie patyčių paplitimo mastą vienareikšmiškai teigia, jog su amžiumi keičiasi patyčių pasireiškimo dažnis - jis mažėja. Būtent tuo tikslu šiame tyrime buvo atlikti patyčių pasireiškimo dažnumų palyginimai tarp to paties amžiaus mokinių. Kaip matome gauti rezultatai parodė reikšmingus skirtumus (sumažėjimą po prevencinės programos vykdymo) tiek saugumo, tiek patiriamų patyčių, tiek pačių mokinių tyčiojimosi iš kitų palyginime. Kategoriškai teigti, kad tai nulėmė prevencinės programos vykdymas būtų netikslinga. Čia gal būt kaip tik puiki niša tolimesniems tyrinėjimams.

Palyginime 2006 su 2008 metais, matoma, jog iš mokinių per artimiausius 3 mėnesius nuo apklausos, buvo rečiau tyčiotasi 2008 metų apklausoje ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). 2006 metais atsakė, jog iš jų tyčiojasi *keletą kartų per savaitę* 15,5%, o 2008 m. tik – 3,3% , *kartą per savaitę* buvo tyčiojamasi atitinkamai 13,8% ir 12,8%, kad *2-3 kartus* buvo tyčiojamasi iš 14% (2006m.) ir 12% (2008m.) mokinių, *1-2 kartus* iš 27,8 (2006m.) ir 31% (2008m.), *nė karto* nesityčiota iš 2006m. 26% , o 2008m. – 39,8% mokinių. Kitaip tariant, jei 2006 metais patyčias patyrė apie 74%, tai 2008 metais šis skaičius yra apie 60%. Šis skaičius vis dar kelia susirūpinimą, o tuo pačiu patvirtina, kad būtina ir toliau tęsti prevencinės programos vykdymą.

Tikslinga paminėti, kad programos vykdymo pradžioje sunkiausia buvo įtikinti gimnazijos pedagogus, kad patyčios vyksta ir kad tai nėra „normalu“. Pastebėta, kad tik pastaruoju metu „ledai pajudėjo“. Mokytojai dažniau patys pradėjo stabdyti vykstančias patyčias, pranešti specialistams apie konkrečius atvejus, o taip pat keičiasi ir jų nuostata apie skriaudėjus, suvokimas, jog jiems taip pat labai svarbi pagalba, supratimas ir, jokiu būdu, nepasmerkimas.

Apibendrinant mokinių tyčiojimosi būdų dažnių kaitą ir lyginant atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, kad mokiniai *buvo a) pravardžiuojami ir erzunami; b) apkalbinėjami; c) jiems grasinama ar*

gąsdinama; d) juos ignoruodavo arba nebendraudavo; e) stumdė, mušė ar įspyrė; f) gadino jų daiktus; g) atėmė jų pinigus ar daiktus rečiau 2008 m. apklausoje, visi šie skirtumai statistiškai reikšmingi. Visais atvejais atsakymo į teiginius „niekada“ procentas buvo didesnis, o atsakymų „kartais“, „dažnai“ - mažesnis 2008 metų apklausoje.

“Ar Tu kada nors tyčiojiesi iš kitų mokinių?”. Toks klausimas buvo pateiktas palyginti pačių mokinių tyčiojimosi iš kitų dažnumą. Analizuojant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, jog mokiniai patys linkę mažiau tyčiotis iš kitų 2008 metais ir šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). 2006 metais atsakė, jog jie *labai dažnai* tyčiojasi 0,8%, o 2008 m. – 0% , kad *dažnai* tyčiojasi atitinkamai 11,8% ir 2%, kad *kartais* tyčiojasi 64,3% (2006m.) ir 45,8 % (2008m.), *niekada* nesityčioja iš kitų mokinių 2006m. – 21,5% , o 2008m. – 51% apklaustųjų.

“Kiek dažnai Tu tyčiojaisi iš kitų mokinių mokykloje per paskutinius 3 mėn.?”. Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma, kad patys mokiniai per artimiausius 3 mėnesius nuo apklausos, rečiau tyčiojosi iš kitų 2008 metų apklausoje, o šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$). 2006 metais atsakė, jog jie patys tyčiojasi *keletą kartų per savaitę* 4%, o 2008 m. – 0,3% , *kartą per savaitę* tyčiojosi 14,5% (2006m.) ir 4% (2008m.), kad *2-3 kartus* tyčiojosi iš kitų 8,5% (2006m.) ir 13,3% (2008m.) mokinių, *1-2 kartus* tyčiojosi 43,8% (2006m.) ir 28,8% (2008m.), *nė karto* nesityčiojo 2006m. 27,5% , o 2008m. – 52,5% mokinių.

Kaip matyti iš gautų duomenų apie 30% sumažėjo atsakymo *niekada*. Tai džiugina, o tuo pačiu kelią daugybę klausimų kas nulėmė tokius rezultatus. Viena prielaida galima ta, kad šiuo metu mokykloje pastebima mokinių dažnesnė tolerancija vieno kito atžvilgiu paralelinių klasių mokiniams. Pav., jei anksčiau buvo pastebėta, kad koridoriuje merginos sutikusios kitą merginą ne savo klasės, sugėbėdavo mesti repliką „fifa iš 9d“. Šis reiškinys mažiau pastebimas po stovyklos „PK“ organizavimo. Ši stovykla įvyko ir šiais metais. Pastebėta, kad mokiniai noriai dalyvauja (vyksta konkurencija, nes iš klasės gali dalyvauti tik 5) ir ateityje numatoma tokią stovyklą organizuoti du kartus per metus.

Lyginant atsakymus tarp konkrečių klasių, visose klasių porose matoma tendencija, kad 2008 m. iš mokiniai tyčiojosi rečiau iš kitų, šis skirtumas statistiškai reikšmingas tarp 5 klasės (2006m.) ir 7 klasės (2008m.) ($p < 0,05$), 6 klasės (2006m.) ir 8 klasės (2008m.) ($p < 0,01$), 8klasės (2006m) ir 10kl (2008m) ($p < 0,05$), 9klasės (2006m) ir 11kl (2008m) ($p < 0,01$). Galima daryti prielaidą, kad tokius pasikeitimus lėmė pačių mokinių dalyvavimas prevencinėje patyčių veikloje. Kaip ir buvo paminėta darbo metodikoje, mokiniai 8-11 klasių mokiniai dalyvauja savanoriškoje veikloje prieš patyčias, net 16 jų

yra mokinių patikėtiniai. Virš 80 mokinių dalyvavo draugystės stovykloje "PK", kuri buvo organizuota 2007 ir 2008 metais. Šios stovyklos organizatoriai, vykdytojai buvo patys mokiniai.

"*Kaip tyčiojaisi iš kitų mokinių?*" . Lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, pastebimai sumažėjo nerverbalinės tyčiojimos formos. Jie *prasivardžiavo ir erzino; apkalbinėjo; grasinamo ar gąsdino; ignoravo arba nebendravo* daug rečiau 2008 m. apklausoje, visi šie skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$). Daugumoje atvejų išlieka tendencija, kad atsakymų „niekada“ procentas buvo didesnis, o atsakymų „kartais“, „dažnai“ - mažesnis 2008 metų apklausoje. Šį pasikeitimą galėjo lemti praveisti vaiko ir žmogaus teisių mokymai pagal Visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ metodiką, kurios paskirtis suteikti vaikams žinių apie vaiko ir žmogaus teises. Didelis dėmesys buvo skiriamas akcentuojant teisę į savo vardą ir pareigą gerbti ir nepažeisti kito teisės į savo vardą, teisę jaustis saugiam ir pareigą nepažeisti kito teisės jaustis saugiam ir t.t.

Apibendrinant ir lyginant mokinių atsakymus apie tyčiojimosi vietos dažnumą 2006 su 2008 metais, matoma, išaiškėjo, kad *kabineuose; koridoriuose; valgykloje; tualete; mokyklos kieme ar teritorijoje* buvo mažesnis 2008m. apklausos atsakymuose. Visi šie skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$). Išlieka tendencija, kad atsakymo „niekada“ dažnis didesnis, o „kartais“ ir „dažnai“ mažesnis apklausoje atliktoje 2008 metais. Lyginant atsakymus tarp klasių 2006 metais ir 2008 metais, visur išlieka teigiama tendencija – daugėja atsakymų „niekada“, mažėja – „kartais“ ir „dažnai“. Tačiau ne visi skirtumai statistiškai reikšmingi. Tokius rezultatus galėjo lemti tai, kad vis dar ne visi mokyklos pedagogai yra pakeitę suformuotą mitą, kad patyčios yra ne problema. Šią prielaidą dalinai patvirtina ir gauti mokinių atsakymai apie mokytojų tyčiojimosi dažnumą iš jų. Interpretuoti šiuos rezultatus netikslinga, nes nėra aišku kokie kriterijai nulėmė pažymėtą atsakymą ir kaip pats mokinys interpretuoja mokytojo tyčiojimasi. Tai nauji klausimai, kuriuos atsakyti gali nauji, šia linkme nukreipti tyrimai.

Taigi, tokie tyrimo rezultatai dalinai patvirtina hipotezę, kad prevencinių programų vykdymas, jų principų laikymasis gali bent jau minimaliai sumažinti patyčias mokykloje.

Aptariant tyrimo rezultatus, naudinga būtų paminėti keletą veiksnių, galėjusių vienaip ar kitaip lemti gautus duomenis. Viena veiksnių grupė yra susijusi su tyrimo dalyvavusiais mokiniais. Šiame darbe tyrinėjant patyčių paplitimą ir jų kaitą prieš ir po prevencinės programos vykdymo paplitimą buvo tyrinėta tik vienos mokyklos vaikų populiacijos dalis. Tiriamųjų imtis buvo sudaryta 2006 metais iš penktų - devintų, o 2008 atitinkamai septintų - vienuoliktų klasės mokinių. Taigi nebuvo kontrolinės grupės. Kadangi svarbiausias tyrimo tikslas tirti patyčių paplitimo kaitą, būtų buvę tikslinga anketa

pateikti du kartus tam pačiam vaikui ne anonimiškai. Todėl išvados apie priekabiavimo reiškinių paplitimo kaitą, patyčių prevencinės programos efektyvumą negali būti bendresnio plataus masto.

Kitas su pačiu tyrimu susijęs veiksnys, galėjęs lemti tyrimo rezultatus – tiriamųjų atrankos procedūra. Kaip minėta, atrankos metu tiek 2006 metais, tiek 2008 metais anketos buvo padalintos atsitiktine tvarka tiems mokiniams, kurie tuo metu dalyvavo pamokoje. Anketas jie pildė raštu. Nors vaikams buvo palikta teisė rinktis – dalyvauti ar nedalyvauti apklausoje, ir buvo prašoma anketas užpildyti kuo nuoširdžiau, tikimybė, kad vaikai anketose galėjo parašyti ne visą tiesą vis tik gali būti nemaža. Juolab, kad anketas moksleiviai pildė kartu su kitais mokiniais vienoje klasėje, kas galėjo kelti vaikams nesaugumo jausmą. Svarbu ir tai, kad vykdant apklausą raštu visuomet yra nemaža tikimybė leisti nubyrėti tam tikrai informacijai – tai neverbalinės reakcijos į tam tikrus klausimus ir panašūs signalai. Jei apklausa būtų vykdoma žodžiu ir su vaikais būtų bendraujama tiesiogiai, tokios informacijos nubyrėjimo tikimybė būtų žymiai mažesnė.

IŠVADA

Gauti tyrimo duomenis parodė, kad lyginant mokinių atsakymus 2006 su 2008 metais, matoma tendencija, jog mokiniai jautėsi saugesni, iš jų mažiau tyčiotasi, mokiniai patys linkę mažiau tyčiotis iš kitų 2008 metais ir šie skirtumai statistiškai reikšmingi.

Galima daryti prielaidą, kad prevencinės programos prieš patyčias įgyvendinimas sumažino atitinkamą patyčių lygį mokykloje.

LITERATŪRA

1. Alberta R. Preventing Violence Against Girls And Young Women // School-based Violence Prevention Programs: A Resource Manual, 2002. [žiūrėta 2006 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/lookviolence.htm>.
2. A Mannisses Special Report. Prevention Programs for Youth: Theory and Practice // An Excerpt from the Book: Prevention Programs for Youth: A Guide to Outcomes Evaluation, Best Practices and Successful Funding.
3. Bandura A. (1973) Agression: A Social Learning. Analysis. Englewood Cliffs, NJ: USA Prentice Hall.
4. Boulton M. J., Smith P. K. Bully / victims problems among middle school children: Stability, Selfperceived competence, and Peer acceptance. British Journal of Developmental Psychology, 1994 12: 315–329.
5. Blažys V., Kuodytė B. Trumpalaikės ir ilgalaikės reabilitacijos paslaugų teikimo programų smurtą patyrusiems nepilnamečiams bei nepilnamečiams smurtautojams koncepcija // Nacionalinis žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veikslių planas, Teisės institutas, Vilnius, 2005. [žiūrėta 2006 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: www3.lrs.lt/docs2/NPKLRDMD.DOC.
6. Cornell D.G. What Works in Youth Violence Prevention // Virginija Youth Violence Project, University of Virginija, 1999.
7. Glew G, Rivara F, Feudtner C. Bullyin children. Pediatr Rev 2000;21:189-9.
8. International Save the Children Alliance Charity. Smurtas prieš vaikus // Gelbėkit vaikus, Save the Children Lithuania. [žiūrėta 2007 m. balandžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gelbvaik.lt/lt/activity>.
9. LMP. Smurtas mokykloje mokinių akimis // Moksleivių informacijos portalas, 2005. [žiūrėta 2008 m. gegužės 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mip.lt/index.php/news,archive;339>.
10. Maryland Middle School 1995 Annual Report.
11. Mihalic Sh., Irwin K., Elliott D., Fagan A., Hansen D. Blueprints for Violence Prevention: Juvenile Justice Bulletin // U.S. Department of Justice, 2001.
12. Knaack, Reimer & Hanewinkel, Reiner: Das Anti-Mobbing-Programm nach Olweus. Ein schulumfangsender Interventionsansatz. In Pädagogik 1/1999, 13-16.
13. Mellor A. Bullying in Scottish Secondary Schools // The Scottish Council for Research in Education. 1990
14. Olweus D. A profile of Bullying // Educational Leadership. 2003. Vol.60. P.12-17

15. Olweus D. Annotation: Bullying at school: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1994. Vol. 35. P.1171-1190
16. Olweus D. *Bullying at school*. Oxford: Blackwell, 1993
Olweus D. *Aggression in the schools. Bullies and whipping boys*. New York: John Wiley & Sons. 1978
17. Olweus D., *Bullying – victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention programs*. In D.J. Pepler & K.H. Rubin (eds.) *Development and treatment of childhood aggression* Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. 1991 p. 411–448
18. Olweus D. *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell Publisher. 1993
19. Olweus D. *The Nature of School Bullying. A cross- national perspective*. In P.K. Smith et al (eds). London and New York. 1999
20. *Pedagogika. Mokyklos kaip institucijos įtaka į smurtą* // *Magistro darbas*, 2005. [žiūrėta 2006 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mokslukas.lt/darbas.php?id=43>.
21. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. *Apie priekabiavimą*. Vilnius: multiplex dizainas.
22. Povilaitis R., Valiukevieiute J. (2006) *Patyčių prevencija mokyklose*. UAB Multiplex.
23. Renschmidt H. *School Violence: Epidemiology, background and prevention* // WPA Presidential Global Program on Child Mental Health carried out in connection with WHO and IACAPAP, School Violence Article, 2005.
24. Rigby K., Slee P. *Dimensions of interpersonal relating among Australian school children and their implications for psychological wellbeing*. *Journal of Social Psychology*, 1993. 133.1: p.33–42.
25. Rigby K. *Conflict! Professional Reading Guide for Educational Administrators*, 1997 18, 3, 1–5.
26. Rigby K. *Peer victimization at school and the health of secondary school students*. *British Journal of Educational Psychology*, 1999 p. 69, 95–104.
27. *Resolving Conflict Through Mediation*, Aetna Insurance Company, brochure, 1995.
28. Skiba R., Boone K., Fontanini A., Wu T., Strussell A., Peterson R. *Preventing School Violence: A Practical Guide to Comprehensive Planning* // *The Safe and Responsive Schools Project at the Indiana Education Policy Center*, 1998.
29. Suslavičius A., Valickas G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius, 1999
30. *Teaching Tolerance. Responding to Hate at School: A Guide for Teachers, Counselors, Administrators* // *Mariner High School Everett, Washington*, 1999.
31. Valickas G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. -Vilnius, 1997
32. Valickaitė D. *Vaikų psichikos sveikatos problemos mokyklose: priekabiavimo paplitimas*

Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių populiacijoje. Magistro darbas. Vilnius. 2003

33. Vaiko Namas. Vaikų prievartos ir nusikalstamumo prevencija: bendradarbiavimas tarp policijos ir socialinio sektoriaus // Smurto prevencinės programos Vilniaus miesto mokyklose, 2006. [žiūrėta 2008 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.children.lt/old/renginys.php-ID=21.htm> ir <http://www.children.lt/old/project.php-ID=3.htm>.
34. Valstybinis psichikos sveikatos centras. Smurtas – kas tai? // Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2004. [žiūrėta 2008 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sam.lt/lt/srityys/visuomenes-sveikata/vps/smurtasps/>.
35. Whitney I., Smith P. K. A survey of nature extent of bully/victim problems in junior and secondary schools. *Educational Research* 1993. 35, 3–25.
36. Whitted K. S., Dupper D. R. Best practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools. *Children and Schools Volume* 2005. 27, No. 3.
37. Wolke D., Woods S., Stanford K., Schultz H. Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 2001 vol. 92, 673–696.
38. Zaborskis A., Makari J. Lietuvos moksleivių gyvenimena: raida 1994-1998 metais ir vertinimas tarptautiniu požiūriu. Vilnius. 2001
39. <http://www.nafcm.org/pg5.cfm#Juvenile%20and%20School%20Mediation>

PRIEDAI

1 Priedas

Ši anketa yra apie tam tikrą mokinių elgesį, vadinamą tyčiojimusi. Tyčiojimas tai pasikartojantis vieno ar kelių vaikų agresyvus elgesys, nukreiptas į kitą silpnesnį vaiką ir šio elgesiotikslas sukelti fizinį ar emocinį skausmą. Tyčiojimas pasireiškia įvairiais būdais: mušimu, stumdymu, spardymu, pinigų, daiktų atiminėjimu, pravardžiavimu, gąsdinimu, erzinimu, apkalbinėjimu, ignoravimu ar nebendravimu ir kt. Norėčiau tavęs paprašyti, kad atvirai ir nuoširdžiai atsakytum į klausimus. Prašau atidžiai perskaityti kiekvieną klausimą. Apklausa yra anoniminė, todėl nerašyk nei vardo, nei pavardės.

1. 1. Kas Tu esi? (pažymėk) berniukas mergaitė
2. Kiek Tau metų?: _____
3. Kurioje klasėje Tu mokaisi?: _____
4. Kaip saugiai Tu jautiesi mokykloje? (apibrauk vieną iš šių raidžių)
 - a. Visai nesaugiai
 - b. Dažniau nesaugiai
 - c. Dažniau saugiai
 - d. Visada saugiai
5. Ar iš Tavęs tyčiojasi mokykloje kiti mokiniai? (apibrauk tinkamą raidę)
 - a. labai dažnai
 - b. dažnai
 - c. kartais
 - d. niekada
6. Kiek dažnai iš Tavęs tyčiojosi mokykloje per paskutinius 3 mėn.? (apibrauk tinkamą raidę)
 - a. nei karto
 - b. 1-2 kartus per 3 mėnesius
 - c. 2-3 kartus per mėnesį
 - d. maždaug kartą per savaitę

e. keletą kartų per savaitę

7. Jei iš tavęs tyčiojosi mokykloje, pažymėk, kaip (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį):

	Niekada	Kartais	Dažnai
Prasivardžiavo erzino	☐	☐	☐
Apkalbinėjo Tave	☐	☐	☐
Grasino Tau ar gąsdino Tave	☐	☐	☐
Ignoravo Tave ar nebendravo su Tavim	☐	☐	☐
Stumdė, mušė ir įspyrė	☐	☐	☐
Gadino Tavo daiktus	☐	☐	☐
Atėmė iš Tavęs pinigų ar daiktus	☐	☐	☐
Tyčiojosi kitokiais būdais (aprašyk) _____	☐	☐	☐

8. Ar Tu kada nors tyčiojiesi iš kitų mokinių? (apibrauk tinkamą raidę)

- a. labai dažnai
- b. dažnai
- c. kartais
- d. niekada

9. Kiek dažnai Tu tyčiojaisi iš kitų mokinių per paskutinius tris mėn. (apibrauk tinkamą raidę)?

- a. nei karto
- b. 1-2 kartus per 3 mėnesius
- c. 2-3 kartus per mėnesį
- d. maždaug kartą per savaitę
- e. keletą kartų per savaitę

10. Jei tyčiojaisi iš kitų mokinių, pažymėk, kaip (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį)

	Niekada	Kartais	Dažnai
Prasivardžiavai, erzina	☐	☐	☐
Apkalbinėjai	☐	☐	☐
Grasinai ar gąsdinai	☐	☐	☐
Ignoravai ar nebendravai	☐	☐	☐
Stumdei, mušei ar įspirdavai	☐	☐	☐
Gadinai jų daiktus	☐	☐	☐
Atėmei iš jų pinigus ar daiktus	☐	☐	☐
Tyčiojaisi kitokiais būdais (aprašyk)_____	☐	☐	☐

11. Kaip manai, kokiose vietose vaikai tyčiojasi vieni iš kitų tavo mokykloje? (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį).

	Niekada	Kartais	Dažnai
Kabinetuose	☐	☐	☐
Koridoriuose	☐	☐	☐
Valgykloje	☐	☐	☐
Tualete	☐	☐	☐
Mokyklos keime ar teritorijoje	☐	☐	☐
Kur nors kitur (parašyk čia)_____	☐	☐	☐

Labai ačiū už atsakymus!

Anykščių Antano Vienuolio gimnazijos patyčių prevencijos programa

1. Programos tikslai:

- 1.1 Šios patyčių programos tikslas sukurti mokyklos aplinką, kurioje kiekvienas galėtų jaustis saugiai ir būti priimtas kaip individualybė.
- 1.2 Visa mokyklos bendruomenė žino, kad patyčios yra netoleruotinas elgesys, moka jį atskirti, tinkamai reaguoti.
- 1.3 Ši patyčių prevencijos strategija siekia sukurti vienalytį mokyklos atsaką į bet kokią galimą patyčių incidentą.

2. Mokiniai, tėvai, mokytojai ir mokyklos darbuotojai turi teisę, kad:

- 2.1 Su jais būtų elgiamasi mandagiai, ir pagarbiai;
- 2.2 Pagarbiai išreikšti savo jausmus ir nuomones;
- 2.3 Dirbti ir mokytis palaikančioje ir bendradarbiavimo atmosferoje;
- 2.4 Tikėtis, kad jų teisės bus gerbiamos;
- 2.5 Būti vertinami kaip individualybės.

3. Kiekvieno bendruomenės nario atsakomybė ir uždaviniai:

- 3.1 Elgtis su kitais mandagiai ir pagarbiai;
- 3.2 Mokėti aktyviai klausytis kitų;
- 3.3 Padėti palaikyti saugią aplinką mokykloje;
- 3.4 Mokėti valdyti savo jausmus ir emocijas;
- 3.5 Vykdyti ir palaikyti bendrai sukurtas mokyklos ir klasės normas;
- 3.6 Nedalyvauti patyčiose jokia būdu ir netoleruoti to;
- 3.7 Pranešti apie patyčių atvejį mokytojui ar auklėtojui;
- 3.8 Patyčių netoleravimas yra kiekvieno mokyklos bendruomenės nario atsakomybė. Asmuo, iš kurio tyčiojasi, turi ne asmeninę problemą, tai veikia kiekvieną.

4. Gimnazijos direktoriaus atsakomybė:

- 4.1 Direktorius užtikrina, kad mokyklos personalas yra susipažinęs su tuo, kaip reikia elgtis patyčių atveju.

- 4.2 Direktorius palaiko atsakingą pavaduotoją visuose bandymuose panaikinti patyčias mokykloje ir bet koks patyčių incidentas traktuojamas labai rimtai bei imamasi rimtų veiksmų.
- 4.3 Direktorius nuolat stebės šios procedūros vykdymą.
- 4.4 Jeigu tėvai yra nepatenkinti kaip buvo reaguota į patyčių incidentą, jie gali kreiptis į mokyklos direktorių, prašydami išnagrinėti atvejį. Direktorius turi atsakyti per 10 dienų nuo tėvų užklausimo.

5. Direktoriaus pavaduotojų atsakomybė:

- 5.1 Pavaduotojai atsakingas už šios programos įdiegimą mokykloje ir užtikrina, kad visa bendruomenė (mokytojai, darbuotojai, tėvai, mokiniai) yra supažindinta su programos procedūromis, atpažįsta patyčias ir žino, kaip elgtis jų atveju.
- 5.2 Jie nuolat informuoja direktorę apie šios programos efektyvumą.
- 5.3 Sukuria mokykloje abipusės pagalbos ir skatinimo sistemą, tokiu būdu darydamas patyčias mažiau tikėtinas.

6 Mokytojų ir nemokymo personalo atsakomybė:

- 6.1 Mokytojai ir visi mokyklos darbuotojai yra prieinami visiems tiems, kurie kenčia nuo patyčių. Prireikus kreipiasi į socialinės-psichologinės pagalbos komandą.
- 6.2 Mokytojai ir visi mokyklos darbuotojai į visus patyčių atvejus ir formas, įskaitant ir suaugusiųjų bendruomenės narių patyčias, reaguoja rimtai, sudarydami sąlygas visiems patyčių dalyviams kalbėtis ir spręsti problemą iš esmės.
- 6.3 Mokytojai ir visi mokyklos darbuotojai, sužinoję apie patyčias reaguoja nedelsdami. Jų veiksmai apima pokalbį, pagalbą nukentėjusiam ir patyčių organizatoriui bei visiems patyčių dalyviams.
- 6.4 Gimnazijos psichologė organizuoja seminarus bei mokymus mokytojams tėvams, organizuoja įvairius prevencinius renginius užsiėmimus, stovyklas mokiniams, sukuria mokinių savanorių grupę, kuriuos apmoko tinkamų bendravimo būdų, vesti užsiėmimus pradinėjų klasių mokiniams, organizuoti įvairias akcijas.

7 Tėvų atsakomybė:

- 7.1 Tėvai, kurie žino ar įtaria, kad vaikas patiria patyčias ar yra jų sukėlėjas, turi nedelsdami kreiptis į klasės auklėtoją.
- 7.2 Tėvai turi atvykti į mokyklą, kai yra kviečiami dėl iškilusio patyčių atvejo, atsakingai priimti specialistų rekomendacijas ir aktyviai bendradarbiauti.
- 7.3 Tėvai atsakingi už mokyklos patyčių prevencijos strategijos palaikymą ir aktyvų vaiko skatinimą būti pozityviu mokyklos bendruomenės nariu.

8 Moksleivių atsakomybė:

- 8.1 Moksleiviai privalo pasakyti apie tai, kad iš jų tyčiojamasi arba apie žinomus patyčių atvejus bet kuriam mokyklos darbuotojui, kuriuo pasitiki. Jei patyčios tęsiasi, kreiptis pagalbos pakartotinai.
- 8.2 Vyresnieji moksleiviai prisiima ypatingą atsakomybę už patyčių prevencijos programos įdiegimą ir, bendradarbiaudami su mokyklos specialistais, talkina visiems mokyklos darbuotojams dirbant su jaunesniaisiais mokiniais.
- 8.3 Kiekvienas moksleivis dalyvauja patyčių prevencijos strategijos įgyvendinime.
- 8.4 Matant patyčių situaciją, moksleivis turėtų ją įvardinti ir bandyti sustabdyti (nutraukti) neagresyviu būdu.

9 Veiksmai patyčių atveju:

- 9.1 Pastebėję patyčias, ar gavę informaciją apie šį reiškinį mokyklos darbuotojai nedelsdami sustabdo patyčias.
- 9.2 Apie incidentą mokyklos darbuotojai ar mokytojai informuoja klasės auklėtojus.
- 9.3 Mokyklos darbuotojai ar mokytojai apie patyčias gali raštu informuoti socialinį pedagogą fiksuodami atvejus mokytojų kambarielyje esančiame registracijos žurnale.
- 9.4 Jei patyčių atvejai kartojasi, auklėtojas raštu informuoja mokyklos socialinį pedagogą.
- 9.5 Socialinis pedagogas, psichologas ar klasės auklėtojas suteikia pagalbą patyčias patyrusiam asmeniui.
- 9.6 Socialinis pedagogas apklausia visus incidento dalyvius.
- 9.7 Socialinis pedagogas, psichologas ir klasių auklėtojai aptaria galimus sprendimus ir teikia pasiūlymus visiems patyčių dalyviams. Kuriamas individualus pozityvaus elgesio formavimo planas bei informuojama, kad dalyviai gali rašyti raštus, jei yra nepatenkinti problemos išsprendimu.
- 9.8 Patyčių atvejams kartojantis, mokytojas, klasės auklėtojas arba socialinės- psichologinės pagalbos komanda kviečia tėvus.
- 9.9 Jei visos aukščiau išvardintos priemonės nesustabdo patyčių, socialinis pedagogas raštu informuoja direktorės pavaduotoją.
- 9.10 Direktorės pavaduotoja šaukia bendrą posėdį, kuriame dalyvauja mokyklos administracijos atstovas, socialinis pedagogas, psichologas, klasių auklėtojai, patyčių dalyviai ir jų tėvai.
- 9.11 Jeigu specialistai rekomenduoja, patyčių dalyviai privalo lankyti individualius ar grupinius užsiėmimus pas mokyklos ar kitų pagalbą teikiančių įstaigų specialistus.

ANYKŠČIŲ ANTANO VIENUOLIO GIMNAZIJA

**“GELBĖKIT VAIKUS” GRUPĖS PRIEŠ SMURTĄ STEIGIMO
PROTOKOLAS**

2006-05-17 Nr.

Anykščiai

Posėdis vyko 2006-05-17, 12.00 val.

Posėdžio pirmininkė – Jolanta Špakova

Posėdžio sekretorė – A.T.

Dalyvauja: I.A., E. Š., J.Š., I.G. ir 18 moksleivių norinčių tapti grupės nariais (sąrašas pridedamas).

Darbotvarkė:

1. “Gelbėkit vaikus” grupės prieš smurtą steigimas ir narių patvirtinimas.
2. Grupės konsultanto/ės skyrimas.
3. Grupės pirmininko/ės skyrimas.
4. Susipažinimas su grupės darbo nuostatais.

1. SVARSTYTA. “Gelbėkit vaikus” grupės prieš smurtą steigimas ir narių patvirtinimas.

Pranešėjas – gimnazijos psichologė Jolanta Špakova – pasakojo apie smurtą, su kuriuo vaikai susiduria mokykloje, bei juos supančioje aplinkoje. Norėdami sumažinti smurta prieš vaikus buvo pasiūlyta steigti grupę prieš smurtą. Dalyvauti grupės veikloje panoro 18 savanorių .

NUTARTA.

Įkurti “Gelbėkit vaikus” grupę prieš smurtą ir patvirtinti jos narius (žr. Priedas nr.1).

2. SVARSTYTA. Grupės konsultanto/ės skyrimas .

Direktorė pasiūlė grupės konsultantu paskirti psichologę Jolantą Špakovą.
Kiti grupės nariai pritarė šiam pasiūlymui.

NUTARTA.

Grupės konsultantu išrinkti Jolantą Špakovą.

3. SVARSTYTA. Grupės pirmininko skyrimas .

Direktorei pasiūlius grupės pirmininkas buvo renkamas balsavimo būdu.

NUTARTA.

Grupės pirmininke išrinkta K. Z.

4. SVARSTYTA. Susipažinimas su grupės darbo nuostatais.

Pranešėjas – gimnazijos psichologė Jolanta Špakova – supažindino su “Gelbėkit vaikus” grupės prieš smurtą nuostatais.

NUTARTA.

Susipažinta “Gelbėkit vaikus” grupės prieš smurtą nuostatais.

Posėdžio pirmininkė

Jolanta Špakova

Posėdžio sekretorė

A. T.

ANYKŠČIŲ ANTANO VIENUOLIO GIMNAZIJA

**Mokinių savanoriškos grupės
prevencinės veiklos programa
“Prieš smurtą ir patyčias mokykloje”
2007/2008m.m.**

parengė mokinių savanoriškos veiklos grupės vadovė psichologė Jolanta Špakova ir
pirmininkė K. Z.

2007, Anykščiai

Programos vykdymo pradžia 2006m.

Pratarmė

„Kad būtum laimingas pats, padėk kurti laimę kitiems” (R. Follero)

Prievarta, smurtas jaunimo tarpe yra viena aktualiausių problemų dabartinėje visuomenėje. Jaunuoliai smurtauja įvairiose vietose: namuose, mokykloje, greta jos, gatvėje, autobuse, parke ir dažniausiai šio elgesio aukomis tampa patys jaunuoliai. Smurtas giliai paveikia ne tik smurtą patiriančiųjų, bet ir smurtaujančiųjų gyvenimo kokybę.

Svarbu, kad į saugios ir smurtui nepalankios atmosferos formavimą mokykloje įsitrauktų ne tik mokyklos specialistai ir administracija, bet ir patys moksleiviai bei jų tėveliai. Todėl numatoma pradėti įgyvendinti prevencinės veiklos programą „**Prieš smurtą ir priekabiavimą mokykloje**”, kuri būtų nukreipta į moksleivius, su tikslu užauginti moksleivių kartą, žinančią, kas yra patyčios, kaip teisingai į jas atreaguoti, ir sudarančią kuo nepalankesnes sąlygas joms vykti.

Į įvairioje aplinkoje vykstantį jaunų žmonių smurtą, suaugusieji dažnai linkę numoti ranka. Jie mano, jog tai susitvarkys savaime, jog vaikai patys išmoks bendrauti ir elgtis kitaip, kartais netgi tvirtina, jog tai patirti yra būtina, nes tik taip žmogus gali užsigrūdinti, gauti patirties tolesniuose gyvenimo etapuose ir išmokti kovoti už save. Deja, tyrimai rodo, jog patyčios yra viena iš vaikų savižudybių, kurių skaičius Lietuvoje ypač didelis, priežasčių.

Patyčios neatsitiktinis, tyčinis elgesys, kurio tikslas – sukelti kitam žmogui fizinį ar emocinį skausmą.

Preveninės programos tikslai ir uždaviniai:

- 1) Formuoti mokinių neigiamą nuostatą priekabiavimo ir patyčių atžvilgiu;
- 2) Mokyti vaikus tinkamo reagavimo į patyčias būdų;
- 3) Skatinti moksleivius dalintis savo sunkumais ir kreiptis pagalbos į jiems padėti galinčius žmones;
- 4) Akcentuoti, jog pranešimas apie patyčias nėra skundimas;
- 5) Mokykloje, klasės ir mokinių tarpe kurti saugią atmosferą, nepalankią tyčiojimuisi;

Programos įgyvendinimo būdai ir metodai:

- 1) Ruošti ir kas mėnesį atnaujinti stendą patyčių, priekabiavimo ar priešingomis – supratimo, palaikymo, padrašinimo, pamokomosiomis temomis.
- 2) Mokykloje paskelbti akciją “Gegužė – mėnuo be smurto”. Praeitais mokslo metais buvo surengtas renginys, kurio metu pradinių klasių mokiniai galėjo piešti “malonų” arba “nemalonų” jausmą, patiriamą mokykloje. Piešiniai buvo sugrupuoti ir sukabinti mokyklos fojė, ši programėlė pavadinta “Pamatuokime jausmą”. Šiais mokslo metais planuojama surengti daugiau renginių ir “garsiau” paskelbti apie gegužės mėnesio akciją, kad moksleiviai būtų sudominti ir suinteresuoti prisijungti, sudarytų nepalankias sąlygas patyčioms ir priekabiavimui.
- 3) Suorganizuoti stovyklą 8-11 kl mokiniams * „PK“ * (pabūkim kartu). Stovykla vyks dvi dienas. Joje dalyvaus po 5 mokinius iš kiekvienos klasės. Stovykloje mokiniai galės artimiau susipažinti su daugybe bendraamžių, sužinoti, kaip gali išmėginti save aktyvioje, energingoje veikloje, drauge kurti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferą, mokytis komandinio darbo, į kitą asmenybę žvelgti be kritikos, arogancijos, menkinimo... **Pasakyti “ne” patyčioms.** Sužinoti, kaip linksmai leisti laiką ir tapti tikru draugu.
- 4) Pradinėse klasėse įgyvendinti programą „Slaptas draugas“. Klasėse būtų pasiūlytas žaidimas, kurio metu norintieji dalyvauti burtų keliu išsirinktų sau draugą, kurį stengtųsi pradžiuginti: padėtų susitvarkyti daiktus po dailės pamokos, dovanotų tokias mažas mielas dovanėles kaip atvirukas, saldainis ar šypsena, rūpestingai paklaustų, kaip šiandien laikosi. Tokiu būdu kiekvienas turėtų po slaptą draugą, kuriam rūpi ir pats būtų draugas, kuris rūpinasi. Dalyvaujantieji šioje programoje rečiau jaustųsi vieniši – juk kiekvienas žinotų, kad bent jau vienam klasės draugui yra svarbus ir tuo pat metu jaustųsi reikalingas tam, kurio slaptas draugas yra.
- 5) Pradinėse klasėse ir kitose klasėse pagal poreikį praveisti vaiko ir žmogaus teisių mokymus pagal Visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus” metodiką..

Metodikos paskirtis – suteikti vaikams žinių apie vaiko ir žmogaus teises. Taip siekiama ugdyti aktyvius, atsakingus, mokačius apginti save ir šalia esantį žmogų piliečius. Metodika siekiama ne tik suteikti vaikams pagrindinių žinių apie vaiko ir žmogaus teises, tačiau taip pat ugdyti vaikų atsakomybės ir pareigos jausmą, suvokti, kad teisės ne tik gina asmenį ir jo gyvenimą, bet ir reikalauja gerbti aplinkinius, nepažeisti jų teisių.

Metodikos **tikslas** – supažindinti vaikus su vaiko ir žmogaus teisėmis bei iš jų išplaukiančiomis pareigomis.

Užsiėmimų pagalba siekiama šių **uždavinių** įgyvendinimo:

1. Formuoti pagarbą žmogaus ir vaiko teisėms ir laisvėms.
2. Padėti vaikams suprasti žmogaus ir vaiko teisių vaidmenį, jų reikšmę kasdieniniame gyvenime, visuomenės gyvenime, viso pasaulio žmonių gyvenime.
3. Supažindinti vaikus su dviem pagrindiniais dokumentais – Vaiko teisių konvencija ir Visuotine Žmogaus Teisių deklaracija.
4. Ugdyti vaikų atsakomybės, pareigos jausmus, padėti suprasti sąsają tarp teisių ir pareigų, jų neatskiriamumą.

Metodinė medžiaga skirta dviem amžiaus grupėms – jaunesniųjų vaikų (7 – 12 metų) grupei ir vyresniųjų vaikų (13 – 17 metų) grupei.

Metodiką sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje yra teorinis vaiko ir žmogaus teisių nagrinėjimas. Aprašoma vaiko ir žmogaus teisių istorija, pagrindiniai dokumentai, ginantys vaiko ir žmogaus teises, teisių apsaugos aspektai. Antra dalis apima pagrindines rekomendacijas dėl metodikos taikymo praktikoje. Toliau aprašomi vaiko ir žmogaus teisių mokymų užsiėmimai.

Metodiką sudaro 30 užsiėmimų ciklas – 15 užsiėmimų ciklas jaunesnio amžiaus (7 – 12 metų) vaikams ir 15 užsiėmimų ciklas vyresniojo amžiaus (13 – 17 metų) vaikams.

- 6) Kaip ir praeitais m.m., vesti pradinių klasių mokiniams pamokėles, kurių metu jie įgytų kuo daugiau žinių patyčių tema.
- 7) visos mokyklos mokiniams bus demonstruojami filmai: „Rask laiko pasirūpinti“ ir „Nekentėk tyloje“. Šių filmų demonstravimo tikslas teikti informaciją apie patyčių žalą asmenybei, apie tai kaip tampa smurtautoju, kaip jaučiasi tas, iš kurio tyčiojama, ką gali mokykla, kad tai nevyktų ir t.t.
- 8) Mokinių savanoriškos grupės „Prieš smurtą ir priekabiavimą mokykloje“ nariai nuo 2007m. sausio 21d taps mokinių patikėtiniais gimnazijoje. Jie psichologės J. Špakovos kabinete išklausys tuos mokinius, kurie norės informuoti apie savo patirtas skriaudas, apie nesėkmės ar apie tai, kas jiems svarbu.

Laukiamas rezultatas

Efektyviai smurto prevencijai yra reikalingos aiškios vertybės. Tikrai vadovaujantis nuostata, kad yra nepriimtinas bet koks agresyvus elgesys, galima sukurti pakankamą pagrindą efektyviai smurto, tame tarpe ir patyčių, prevencijai. Todėl A. Vienuolio gimnazijos savanoriškosios moksleivių prevencinės grupės darbo laukiamas rezultatas išugdyti vaikų kartą, žinančią, kas yra patyčios, mokančią į jas teisingai atreaguoti ir sudarančią nepalankias sąlygas patyčioms, smurtui vykti.

Stovyklos „PK“ programa

PENKTADIENIS

16.00-17.00 **Registracija**
17.00-18.00 **Bendras**
18.00-19.30 **I maža grupelė**
19.30-20.00 **Vakarienė**
20.00-20.30 **Bendras**
20.30-21.30 **II maža grupelė**
21.30-23.30 „Lobio paieškos“
23.30-01.00 **Krepšinio rungtynės**
01.00-... **Šokiai**

ŠEŠTADIENIS

7.30-8.30 **Filmukai**
8.00-8.30 **Kėlimasis**
8.30-9.00 **Rytinė mankšta**
9.00-9.30 **Pusryčiai**
9.30-10.00 **III maža grupelė**
10.00-12.00 **Dideli žmogučiai**
12.00-13.00 **IV maža grupelė**
13.00-13.30 **Pietūs**
13.30-15.00 **Olimpiada**
15.00-16.00 **V maža grupelė**
16.00-17.30 **Uždarymas**

✓ **Registracija** (Raimonda, Aušra, Aurius, Justina) **2 stalai** fojė, kreidutės vardams užsirašyti, vardo kortelės su stovyklos programa, dalyvių sąrašas, keli rašikliai.

Nemokami apkabinimai (Viktorija, Aistė, Simona) **plakatas** „Nemokami apkabinimai“.

Gidai (Elzė ir Fausta) **panelis**, kaip žmogučius apgyvendinti.

✓ **Bendras:** stovyklos ir PK reikšmių pristatymas (**stovyklos apibūdinimas, PK reikšmės**), vadoviukų, fotografo ir operatoriaus pristatymas, taisyklių, taip pat ir Makarenos, pristatymas, žaidimas pakeltomis rankomis (**taisyklių sąrašas, kurių reikia išklausti, didelis popieriaus lapas, prisegtas prie stendo, raudonas ir juodas markeriai**).

- ✓ **I maža grupelė** (nuotaikų kalendorius, aptarimas, kodėl būtent tokios nuotaikos, prisistatymas su tualetiniu popieriumi, informavimas apie šauniausios šokėjos ir šauniausio šokėjo rinkimus, ...) **nuotaikų kalendoriai (8?), tualetinis popierius(8?),**
- ✓ **Bendras:** apkabinimų pristatymas, švelnukų išdalinimas, galimybės rašyti laiškus pristatymas, bendras žaidimas (**90 švelnukų, 90 vokų, žaidimo idėja**).
- ✓ **II maža grupelė** (**vokų užsirašymas ir iškabinimas, ...**).
- ✓ **„Lobio paieškos“** (Aušra, Elzė, Donatas, Rytis) **priemonės, prizai.**
- ✓ **Krepšinio rungtynės** (vyrų) **prizai (?).**
- ✓ **Šokiai** (kaip ir Ignas☺) „Lobio paieškos“ laimėtojų paskelbimas ir apdovanojimas, šauniasių šokėjų rinkimai, paskelbimas ir apdovanojimas **komisija, ar renka visi, tik reikalingi lapeliai balsavimui?, muzika, prizai.**
- ✓ **Pažadinimas sadistinės priemonės.**
- ✓ **Filmukai filmukai ir internetas☺.**
- ✓ **Rytinė mankšta pratimai.**
- ✓ **III maža grupelė (...)**
- ✓ **Dideli žmogučiai**
- ✓ **IV maža grupelė (...)**
- ✓ **Olimpiada** (Vika, Sima, Aistė) **priemonės, prizai.**
- ✓ **V maža grupelė (...)**
- ✓ **Uždarymas** (aptarimas, apibendrinimas, žaidimas pakeltomis rankomis, filmuotos medžiagos ir fotografijų peržiūra, foto sesija).

Stovykla „PK“ 2007

Gegužės 16-17 dienomis

„PK“ stovykla – tai AVG 8-11 klasių mokinių grupė, kurioje smagu ne tik linksmintis, bet ir semtis gyvenimiškos išminties.

Kviečiame dalyvauti penkis mokinius iš klasės.

Dalyvių sąrašą su mokinio vardu, pavarde ir klase pateikti iki balandžio 17d.

Gyvenimo

sąlygos:

Stovykla vyks AVG patalpose, tad gyvenimo sąlygomis nežadame labai lepinti. Turėkite savo miegmaišius. Pusryčius, pietus, vakarienę užtikriname, o naktį piečiaus, siūlome pasirūpinti.

Stovykla 8-11 kl mokiniams

* „PK“ *

Kviečiame Tave į AVG organizuojamą dviejų dienų stovyklą „PK“ (J. Biliūno g. 31.)

Stovykloje Tu galėsi artimiau susipažinti su daugybe bendraamžių, sužinoti, kaip gali išmėginti save aktyvioje, energingoje veikloje, drauge kurti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferą, mokytis komandinio darbo, į kitą asmenybę žvelgti be kritikos, arogancijos, menkinimo... **Pasakyti „ne“ patyčioms.** Sužinoti, kaip linksmai leisti laiką ir tapti tikru draugu.

Įspėjame, kad mūsų stovykloje rūkyti ir vartoti kvaišalus griežtai draudžiama!

Prevencinio projekto „PK“ organizatoriai:

AVG mokinių savanoriškosios grupės prieš smurtą „Gelbėkit vaikus“ nariai

Projektą remia:

Anykščių A. Vienuolio gimnazija

Visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“

Dėl išsamesnės informacijos ir registracijos galite kreiptis:

mokyklos psichologė

Jolanta Špakova, 43kab

mob.tel 8 650 77862,

jolantaan@yahoo.com.sg

Stovyklos „PK“ DALYVIO ANKETA

Vardas: _____

Pavardė: _____

Gimimo data: _____

Adresas: _____

Klasė: _____

El.paštas: _____

Tavo tėvų telefonas: _____

Tavo tėvų vardas, pavardė, parašas _____

Ar tu vegetaras? Taip Ne

Registruokis, nes vietų skaičius ribotas!

Turėk kvietimą, miegmaišį ir gerą nuotaiką!